

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗΣ

είσαγωγή - μετάφραση - σημειώσεις

MIX. X. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1976

Κοσσιέη Ζωάννα

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ
ΠΕΡΙΚΛΗΣ

ΔΩΡΕΑΝ

ΔΙΑΛΛΟΓΙΣΜΟΥ ΕΙΔΟΣ

ΑΘΗΝΑ 1976

17992

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΩΡΕΑΝ

Π Ε Π Ι Κ Α Η Ζ
ΙΔΑΟΥΑΤΑΚΧΟΥ

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗΣ

Η Ελληνική βιβλιογραφία πελάτεια στην αγορά της Βασικής της για τη φωτιστική ποίηση στους πατέρας Καρυάτιδας. Εκεί, δύο, έξι, δέκα και πάντα μεταξύ των ετών 1800-1850, ο Ριάδης της Μακεδονίας φωτίζει την ποίηση των πλεόντες, τούς Θηβαίων και τους Διονυσίους, την Εισαγωγή - Μετάφραση - Σημειώσεις, πραγματική Μακεδονία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

MIX. X. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Άλλοι ή θεωρούνται ότι αποτελούνται από μετατροπή παλαιών έργων ποίησης της Ελληνικής λαϊκής ποίησης, με και γιατί διαφέρει η πατριδική ποίηση από την ποιητική της πολιτοσύνας της πολιτικής Ελλάσεως, που προσπαθεί να την μετατρέψει σε ποίηση της μεταπολιτευτικής εξαιρεστηρικής ποίησης της Εποχής και της της ποίησης "Εκεί στο δεύτερο της ίδια ποίηση πατεύεις του, του πάλι στην ιδιοτέλεια, έργο μεγίστεις παιδιών της δικτύωσης της ποίησης".

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

"Ο Πλούταρχος πεισθέρει το άδι μέλι, όποιο είσπειας γενείς, που έχει τη μεριδή έκτιμην την επί της αιώνα πολιτική απόν την Ελλάδα, Ό ίδιος στά ξούσια την απόν την πολιτική της γενεράτια του και για τη σειρά του. Αναγένεται τη δύναμη της πρωτοπονίας του, τον Νοεμβριανό πορθμόν της έποιησης, της διλογογραφίας και θεολογίας γνωστούς. Έπισης ανγρά μαρτυρούνται οι Πλειστάρχες τό διανοι της πατριότητος του, τον Διονυσίαν, και σημείται πολλά τοργάριστα ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ" δια μάς δέκανος της Πλούταρχου, ΑΘΗΝΑ 1976

УОХЧАТУОЛН
ЖАҲАҚИПЕШ

ЭМДАРДАРДА - ЙОЛДАРДА - ЙОЛДАРДА
ЖАҲАҚИПЕШ ОКНОМОДИ

Л. ГУЛЯМЗИОВ

ЗОМДИНАЛРО
БИРЛАСИ
АЙНДА

πολιτείας της Αρχαίας Ελλάδας. Οι πολιτείες της Ελλάδας ήταν μεγάλες αρχαίες κοινωνίες, είχαν μεγάλη την γεωγραφική ριζοσπάσιμη πολιτεία της Ελλάδας, η οποία ήταν μεγάλη μεταξύ των άλλων πολιτειών της Ελλάδας. Η πολιτεία της Ελλάδας ήταν μεγάλη μεταξύ των άλλων πολιτειών της Ελλάδας.

Τοποθετημένη στην αρχαία Ελλάδα, η πολιτεία της Ελλάδας ήταν μεγάλη μεταξύ των άλλων πολιτειών της Ελλάδας. Η πολιτεία της Ελλάδας ήταν μεγάλη μεταξύ των άλλων πολιτειών της Ελλάδας. Η πολιτεία της Ελλάδας ήταν μεγάλη μεταξύ των άλλων πολιτειών της Ελλάδας. Η πολιτεία της Ελλάδας ήταν μεγάλη μεταξύ των άλλων πολιτειών της Ελλάδας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

“Η Χαιρώνεια ήταν μια μικρή πολιτεία στα σύνορα της Βοιωτίας και της Φωκίδας, κοντά στὸν ποταμὸν Κηφισόν. Ἐκεῖ, ὅπως ξέρουμε ἀπὸ τὴν ἱστορία, τὸ 338 π.Χ. ὁ βασιλὶς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Β' ἤκησε τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Θηβαίους καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνες, ποὺ ἀναγκάστηκαν τότε νὰ δεχτοῦν τὴν ἡγεμονία τῶν Μακεδόνων.

‘Αλλὰ ή Χαιρώνεια εἶναι σήμερα γνωστὴ ὅχι μόνο γιατὶ ἔχει συνδέσει τὸ ὄνομά της μὲ τὸ ἵστορικὸ αὐτὸν γεγονός, μὰ καὶ γιατὶ ὑπῆρξε ἡ πατρίδα τοῦ Πλούταρχον, τοῦ μεγάλου αὐτοῦ συγγραφέα, ποὺ τὰ πολυνάριμα ἔργα του ἐπὶ αἰῶνες ἀπὸ τότε κυκλοφοροῦν σὲ χιλιάδες ἐκδόσεις καὶ διαβάζονται μὲ τὴ μεγαλύτερη εὐχαριστηση σὲ δλες τὶς ἐποχὲς καὶ σὲ δλο τὸν κόσμο. Ἔτσι τὸ ὄνομα τῆς Ἰδιαίτερης πατρίδας του, ποὺ πολὺ εἶχε ἀγαπήσει, ἔχει κερδίσει μαζὶ μὲ τὸ δικό του τὴν ἀθανασία.

‘Ο Πλούταρχος γεννήθηκε τὸ 46 μ.Χ. ἀπὸ εὔπορους γονεῖς, ποὺ εἶχαν μεγάλη ἐκτίμηση καὶ κοινωνικὴ θέση στὴ μικρὴ πολιτεία ὅπου ζούσσαν. ‘Ο Ἰδιος στὰ ἔργα του μᾶς δίνει πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκογένειά του καὶ γιὰ τὴ ζωή του. Ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ προπάππου του, τοῦ Νικάρχου, ποὺ ἦταν εὔπορος καὶ εἶχε ἀρκετὲς φιλοσοφικὲς καὶ θεολογικὲς γνώσεις. Ἐπίσης συχνὰ μνημονεύει ὁ Πλούταρχος τὸ ὄνομα τοῦ παπποῦ του, τοῦ Λαμπρία, καὶ διηγεῖται πολλὰ εὐχάριστα ἀνέκδοτα ποὺ ἄκουσε ἀπ’ αὐτόν.

‘Ο πατέρας του, ὁ Αὐτόβουλος, σύμφωνα πάντοτε μὲ ὅσα μᾶς λέει ὁ Ἰδιος ὁ Πλούταρχος, ἦταν ἄνθρωπος μὲ πολλὲς ἀρετὲς καὶ

Καταγωγὴ τοῦ Πλούταρχον. Τὰ παιδικά του χρόνια.

έδινε σοφές συμβουλές στὸ παιδί του. Ὁ Πλούταρχος εἶχε δύο μηρότερον αὐτούς, τὸν Τίμωνα καὶ τὸν Δαμπρία. Τοὺς ἀναφέρει καὶ αὐτοὺς συχνά, καὶ τὰ λόγια τους δείχνοντας διὰ τοῦτο εἶχαν ἀρκετὴ μόρφωση. Οἱ τρεῖς ἀδερφοὶ ἦταν πολὺ ἀγαπημένοι μεταξύ τους, ὅπως καὶ ὅλα τὰ μέλη στὴν οἰκογένειά τους.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν οἰκογενειακὴν ἀτμόσφαιραν ἀνατράφηκε ὁ Πλούταρχος καὶ ἔζησε τὰ παιδικὰ καὶ τὰ πρῶτα νεανικά του χρόνια. Ἐκεῖ, στὴν ἴδιαίτερη πατρίδα του, ἔλαβε τὴν πρώτη του μόρφωση καὶ νωρὶς ἔδειξε τὴν ἀσυγκράτητη φιλομάθειά του. Ἡ μικρὴ δῆμος Χαιδώνεια δὲν εἶχε ἀρκετές πηγὲς γιὰ τὸ πνεῦμα του, ποὺ διφούσε γιὰ μάθηση. Ἔπρεπε νὰ εὑρῷνται τὴν μόρφωσή του σὲ μεγαλύτερα πνευματικὰ κέντρα.

Ἡ ἐποχὴ του.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦ Πλούταρχον ἦταν μορφὴ τοῦ κόσμου ὅταν πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ ἑκείνη ποὺ εἶχε, διὰ τοῦτο ἔζησαν οἱ πολὺ ἀρχαιώτεροι ἀπὸ αὐτὸν Ἕλληνες συγγραφεῖς τῆς κλασικῆς ἐποχῆς τοῦ 5. καὶ τοῦ 4. π.Χ. αἰώνα. Οἱ παλαιότεροι ἔκεινοι συγγραφεῖς (ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλάτων, ὁ Δημοσθένης, ὁ Λυσίας ἄ.π.) είχαν τὴν εὐτυχίαν νὰ ζοῦν σὲ μιὰν ἐλεύθερη πατρίδα. Ἔβλεπαν νὰ συναγωνίζονται οἱ Ἑλληνικὲς πόλεις σὲ προκοπὴ καὶ σὲ δύναμη καὶ μέσα σ' αὐτές αἰσθάνονταν ὅτι ἀνάπνεαν τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας. Αὐτὴ τὴν εὐτυχίαν δὲν τὴν εἶχε ὁ Πλούταρχος. Λόγος αἰώνες ποὺν αὐτὸς γεννηθῆ, ἡ Ἑλλάδα εἶχε ὑποταχτῆ στὸν Ρωμαίον (146 π.Χ.) Ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία, εἶχε ἀπλωθῆ σὲ ὅλο τὸν τότε γνωστὸ κόσμο. Οἱ μεσογειακὲς χῶρες τῆς Ἐδρῶπης, ἡ Μικρὰ Ἀσία, ἡ Συρία, καὶ ἡ Βόρεια Ἀφρικὴ ἀποτελοῦσαν ἔνα ἀπέραντο κράτος μὲ πρωτεύοντα τὴν Ρώμη.

Καὶ δῆμος τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα δὲν ἔπαψε νὰ ζῇ. Στὴν Ἑλλάδα, διὰ τοῦτο Συρία καὶ στὴν Αἴγυπτο, διατηρήθηκε ἡ παράδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλώσσα ἐξακολουθοῦσε νὰ μένῃ ζωντανὴ στὸ στόμα τοῦ λαοῦ μὲ τὴν μορφὴ ποὺ τὴν βλέπομε γνωμένη στὰ ιερὰ κείμενα τῆς «Καινῆς Διαθήκης». Ἔτσι, μέσα στὸ ἀπέραντο ρωμαϊκὸ κράτος, ἐξακολουθοῦσε νὰ ζῇ ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος μὲ κέντρο ἀκτινοβόλο τὴν Ἀθήνα. Σ' αὐτὴν ἔρχονταν ἀπὸ ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ μέρη ὅσοι ηθελαν νὰ τροφοδοτήσουν τὸ πνεῦμα

τοῦ θεατρικοῦ μέλλοντος κατόπιν τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ τοῦ θεατρικοῦ μέλλοντος.

τους καὶ νὰ μօρφωθοῦν στὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία. Οἱ Ρωμαῖοι οἱ ἕδιοι θεωροῦσαν ἀπαραίτητο νὰ ἔρθουν στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὴν μόρφωσή τους καὶ νὰ διδαχτοῦν ἀπὸ ἔξοχους ἄντρες. Καὶ, ἂν ἡ Ρώμη εἶχε γίνει ἐξαιτίας τῶν κατακτήσεών της ἡ πολιτικὴ πρωτεύουσα τοῦ κόσμου, στὴν Ἀθήνα εἶχε ἀπομείνει τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ πιὸ ἔνδοξος καὶ πιὸ ἐπίζηλος τίτλος τῆς πρωτεύουσας τοῦ πνευματικοῦ κόσμου.

'Η μόρφωσή του.'

Ο Πλούταρχος, λοιπόν, ὅταν στὰ πρῶτα χρόνια τῆς νεανικῆς του ἥλικίας αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκην νὰ λάβῃ ἀνώτερη μόρφωση, ἦρθε στὴν Ἀθήνα καὶ παρακολούθησε πολλοὺς δασκάλους καὶ πολλές ἐπιστῆμες. Τοῦ ἅρεσαν τὰ μαθηματικά, οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες, ἡ λατρική, καὶ βλέπομε στὰ ἔργα του ὅτι εἶχε ἀρκετὲς γνῶσεις ἀπὸ τὶς ἐπιστῆμες αὐτές. Ἐκεῖνο δμως ποὺ ἰδιαίτερα τὸν τράβηξε, ἦταν ἡ φιλοσοφία.

Καὶ εντύχησε νὰ ἔχῃ δάσκαλό του τὸν Ἀμμώνιο τὸν Ἀλεξανδρέα, ποὺ τὸν ἐμύνησε σὲ δλα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, προπάντων δμως στὶς πλατωνικὲς θεωρίες. Γιὰ τὸ δάσκαλό του μιλεῖ συχνὰ στὰ ἔργα του μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ ἐκτίμηση. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀμμώνιος καὶ πολλοὶ ἄλλοι πνευματικοὶ ἀνθρωποι ἐπίσης ἐκτίμησαν τὴν ἀξίαν καὶ τὸ χαρακτήρα τοῦ Πλούταρχον, ποὺ ἀνακηρύχτηκε ἐπίτιμος Ἀθηναῖος πολίτης.

Η δίψα του δμως γιὰ μόρφωση ἦταν πάντα ζωηρὴ καὶ ἀνικανοποίητη. Γι' αὐτὸ δὲν περιορίστηκε στὰ δσα ἔμαθε στὴν Ἀθήνα. Πῆγε στὴν Ἀλεξάνδρεια δπον ὑπῆρχαν λαμπρὰ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια καὶ πλουσιώτατη βιβλιοθήκη. Ἐκεῖ συμπλήρωσε τὶς φιλοσοφικὲς σπουδές του καὶ παρακολούθησε καὶ μαθήματα φυσικῶν ἐπιστημῶν.

'Η δράση του.'

Αλλὰ καὶ τὴ μητρόπολη τοῦ τότε κόσμου, τὴ Ρώμη, ἐπισκέψητηκε ὁ Πλούταρχος. Εἶχε συμπληρώσει πιὰ τὸν κύκλο τῶν σπουδῶν του καὶ εἶχε γίνει ὁ ἕδιος δάσκαλος τῆς φιλοσοφίας. Η φήμη του εἶχε διαδοθῆ καὶ πολλές προσωπικότητες παρακολούθουσαν τὰ μαθήματά του καὶ ἐδειχναν τὴν ἐκτίμησή τους στὸ σοφὸ "Ἐλληνα. Συνδέθηκε στενὰ μὲ σπουδαίους Ρωμαίους, ἀκόμα καὶ μὲ τὸν αὐτό-

κράτορα Τραϊανό, καὶ ἀπόχτησε τὰ δικαιώματα τοῦ Ρωμαίου πολίτη.

Καμιὰ δμως ἀπὸ τὶς μεγάλες πόλεις ποὺ ἐπισκέφτηκε, οὕτε ἡ Ἀθήνα οὕτε ἡ Ἀλεξάνδρεια οὕτε ἡ Ρώμη, δὲν πῆρε στὴν καρδιά του τὴν θέση ποὺ εἶχε ἡ μικρὴ ἴδιαίτερη πατρίδα του. Αὐτὴν νοσταλγοῦσε σὲ δόλα τον τὰ ταξίδια καὶ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἐκεῖ πήγαινε, γιὰ νὰ βρεθῇ στὰ γνώριμά του μέρη καὶ στὸν κύκλο τῶν συμπολιτῶν του ποὺ τὸν ἀγαποῦσαν καὶ τοὺς ἀγαποῦσε. Καὶ ἐκεῖ, στὴ Χαιρώνεια, ἐγκαταστάθηκε δριστικὰ πιά, γιὰ νὰ ἀρχίσῃ νὰ γράφῃ τα ἔργα ποὺ εἶχε ἥδη σχεδιάσει. Ἐκεῖ υμφεύγησε τὴν ἐνάρετη συμπολίτισσά του Τιμοξένα καὶ ἀπόχτησε τέσσερεις γιοὺς καὶ μιὰ θυγατέρα ποὺ πέθανε πολὺ μικρή. Ἡ ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν του ὑπῆρξε γιὰ τὸν Πλούταρχο μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες φροντίδες του καὶ ἀφιερώθηκε σ' αὐτὴν μαζὶ μὲ τὴν ἀφοσιωμένη σύζυγό του. Φιλοτάξιδος, ὅπως ἦταν, δὲ σταμάτησε νὰ ταξιδεύῃ κατὰ καιροὺς σὲ διάφορες ἑλληνικὲς πόλεις, στὴν Ἀθήνα, στοὺς Δελφούς, στὴν Αἰδηψό, στὴν Ἰσθμία, στὴν Όλυμπία, καὶ γνωρίστηκε μὲ σπουδαίους "Ελληνες ποὺ θαύμαζαν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σοφία του. Στὸν τόπο δμως τῆς μόνιμης διαμονῆς του, στὴν ἀγαπημένη του Χαιρώνεια, ἔνιωθε δλη τὴν ἄνεσην καὶ ἀνακτοῦσε τὶς δυνάμεις του, γιὰ νὰ συνεχίζῃ τὴ συγγραφὴ τῶν ἔργων του. Οἱ συμπολίτες του τὸν τίμησαν μὲ πολλὰ ἀξιώματα, ποὺ αὐτὸς τὰ ἀναλάβαινε μὲ προθυμία, δχι γιὰ νὰ ίκανοποιήσῃ τὴ φιλοδοξία του, παρὰ γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ ὅσο μποροῦσε τὴν ἴδιαίτερη πατρίδα του.

"Ο βίος του ὑπῆρξε πάντοτε σύμφωνος μὲ τὶς ἡθικὲς θεωρίες του, ἀπὸ τὶς δποῖες ἡ πιὸ βασικὴ ἦταν ἡ πίστη του στὴ θεία πρόνοια καὶ στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς.

Σὲ μεγάλη πιὰ ἡλικίᾳ ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὸ δημόσιο βίο καὶ ἐγινε ἰερέας τοῦ Ἀπόλλωνα ως τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, περίπου τὸ 126 μ.Χ.

Tὰ συγγράμματα τοῦ Πλούταρχον εἶναι ἱστορικὰ καὶ φιλοσοφικά.

Tὰ ίστορικά του ἔργα εἶναι γνωστὰ μὲ τὸν τίτλο «Παράλληλοι βίοι». Oἱ Βίοι αὐτοὶ εἶναι βιογραφίες σπουδαίων Ἑλλήνων

Tὰ ἔργα τοῦ
Πλούταρχου.

καὶ Ρωμαίων καὶ ἀποτελοῦν 23 ζεύγη. Τὸ κάθε ζεῦγος παρουσιάζει ἔναν Ἐλλήνα καὶ ἔναν ἀντίστοιχο Ρωμαῖο, ποὺ συγκρίνονται μεταξύ τους. Ἔτσι βιογραφοῦνται σοφοὶ νομοθέτες, ἔνδοξοι στρατηγοί, ἔξοχοι πολιτικοὶ καὶ φίτορες, ποὺ εἰναι σχεδὸν ὅλοι πρότυπα καὶ παραδείγματα πρὸς μίμησην. Ἀν κοντὰ σ' αὐτοὺς τοὺς ἐνάρετονς ἀνθρώπους παράθεσε καὶ μερικοὺς ποὺ δὲ χαρακτήρας τους εἰναι ἀντίθετος, αὐτὸς τὸ ἔκαμε, δῆπος λέει δὲ ίδιος, γιὰ τὰ διεγείρη, μὲ αὐτὴ τὴν ἀντίθεση, μεγαλύτερη ἀποστροφὴ πρὸς τὸ κακὸ καὶ μεγαλύτερη ἔκτιμηση γιὰ τὴν ἀρετή.

Ἡ ἴστορία λοιπόν, δῆπος τὴν γράφει δὲ Πλούταρχος στοὺς «Βίους» τοὺς, δὲν εἰναι ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ μεθοδικὴ ἔκθεση γεγονότων καὶ καταστάσεων, δῆπος μᾶς τὴν παρουσίασε δὲ Θουκυδίδης, δὲ Ξενοφῶν καὶ οἱ ἄλλοι ἴστορικοι. Εἶναι ἔνα μάθημα ἔμπραχτης ἡθικῆς μὲ πλούσια παραδείγματα, γιὰ τὰ μιμηθοῦμε ἢ γιὰ τὰ ἀποφύγωμε. Ἀλλὸς τὸ μάθημα αὐτὸς ποὺ δίνονται μὲ τὸν πιὸ εὐχάριστο τρόπο, γιατὶ εἰναι γεμάτες ἀπὸ ἀνέκδοτα, διηγήσεις, λόγια καὶ πράξεις τῆς Ἰδιωτικῆς ζωῆς αὐτῶν ποὺ βιογραφοῦνται, ὥστε τὰ τοὺς γνωρίζωμε δχι μόνο δῆς ἴστορικὰ πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνθρώπους μέσα στὴν κοινωνία ποὺ ἔξησαν.

Γιὰ τὰ γράψῃ τὶς βιογραφίες αὐτὲς δὲ Πλούταρχος, χρησιμοποίησε ἀφθονες πηγές. Εἶχε μελετήσει ὅλους τοὺς συγγραφεῖς ποὺ ἔγραψαν ποὺν ἀπὸ αὐτὸν καὶ μᾶς παραβέτει ὀνόματα, συγγράμματα καὶ πληροφορίες ποὺ δὲ θὰ γνωρίζαμε σήμερα, ἀν ἔλειπαν τὰ ἔργα τοῦ Πλούταρχον.

Τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Πλούταρχον, τὰ «Ἡθικά», δῆπος λέγονται, εἰναι συλλογὴ ἀπὸ 83 πραγματεῖες. Οἱ περισσότερες ἔξετάζονται μὲ διάφορα θέματα, θρησκευτικά, πολιτικά, φιλολογικά, κοινωνικά, δῆπος καὶ μὲ θέματα ἀπὸ τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὴν ὑγιεινή. «Ολα αὐτὰ τὰ ἔγραψε δὲ Πλούταρχος γιὰ τοὺς νέους τῆς ἐποχῆς του καὶ περιέχουν σοφεῖς γνῶμες, βαθυστόχαστες παρατηρήσεις ἀπὸ τὸν κοινωνικὸν καὶ ιδιωτικὸν βίο τῶν ἀνθρώπων καὶ δίνονται

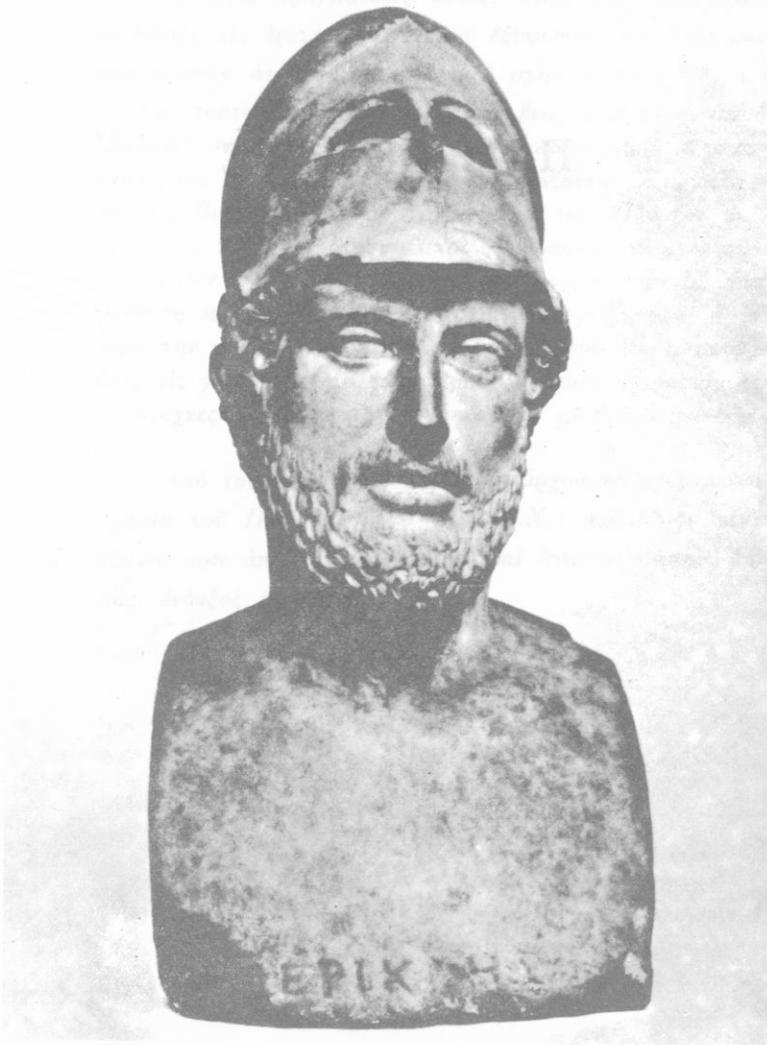
ἀφέλιμες ὑποδείξεις καὶ συμβουλές. Ἡ προσπάθειά τον εἶναι πάντοτε καὶ στὶς πραγματεῖς αὐτές, δῆπας καὶ στὸν «Βίους» του, ἡδὲ διδάξῃ τὶς ἀρετὲς ἐκεῖνες ποὺ ἔξυψών τὸν ἄνθρωπο καὶ συντελοῦν στὴν ἀτομικὴ εὐτυχία καὶ στὴν εὐτυχία τῶν κοινωνιῶν.

Γιὰ τοῦτο ὁ Πλούταρχος εἶναι ἔνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀγαπητοὺς Ἑλλῆνες συγγραφεῖς. Σὲ δὲ τοὺς τοῦς αἰῶνες ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἐποχή του ὡς σήμερα τὰ ἔργα του διαβάζονται μὲν μεγάλῃ εὐχαρίστηση. Οἱ Βυζαντινοὶ εἶχαν τὰ κείμενα τοῦ Πλούταρχου στὰ σχολεῖα τους καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς τὰ μελετοῦσαν καὶ τὰ ἀγαποῦσαν πολὺ. Στοὺς χρόνους ποὺ ἀρχισε στὴν Εὐρώπη ἡ Ἀραγεννηση καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὁ Πλούταρχος πῆρε τὴν πρώτη θέση καὶ ἀπὸ τότε τὰ ἔργα του μεταφράστηκαν σὲ δλεις τὶς γλώσσες τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Σοφοὶ συγγραφεῖς καὶ λογοτέχνες μιλοῦν γιὰ τὸν Πλούταρχο μὲ θαυμασμὸ καὶ ἀγάπη.

² Από τοὺς «Βίους» τοῦ Πλουτάρχου παράθετομε ἐδῶ τὴ βιογραφία τοῦ Περικλῆ (490-429 π.Χ.) ποὺ ἔζησε πέντε περίπου αἰῶνες πρὸιν ἀπὸ τὸν Πλούταρχο καὶ ἤταν γι' αὐτόν, διως καὶ γιὰ μᾶς, ἔνδοξος πρόγυνος.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ

(.Χ.π 492 - 404) η ΡΔΗΙΟΣ Η Σ

Περικλῆς (490 - 429 π.Χ.)

Γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Περικλῆ ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης γράφει :

«Ο Περικλῆς εἶχε ἀποχήσει μεγάλη δύναμη μὲ τὸ προσωπικό του κύρος καὶ τὴ διανοητική του ἵκανότητα καὶ γιατὶ εἶχε ἀναδειχθῆ ὄλοφάνερα ἀνώτερος ἀπὸ χρήματα. Γι' αὐτὸ συγκρατοῦσε τὸ λαό, χωρὶς νὰ περιορίζῃ τὶς ἐλευθερίες του. Δὲν τὸν ρυμουλκοῦσε ὁ λαός, παρὰ αὐτὸς τὸν καθοδηγοῦσε, γιατὶ δὲν ἐπιδίωκε νὰ κερδίσῃ δύναμη μὲ ἀθέμιτα μέσα, ὥστε νὰ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ μιλῇ γιὰ νὰ κολακεύῃ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ στηριγμένος στὴν κοινὴ ἐκτίμηση εἶχε τὸ σθένος νὰ τοῦ ἀντιλέγῃ, ἀκόμη καὶ ἂν προκαλοῦσε τὴν ὄργη του. "Ετσι, ὅταν καταλάβαινε ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ ἔπαρση ἔδειχναν παράκαιρο θάρρος, τοὺς μιλοῦσε μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ τοὺς τρομάζῃ καὶ νὰ τοὺς φοβίζῃ, ἐνῶ ἀντίθετα, ὅταν τοὺς ἔβλεπε νὰ φοβοῦνται χωρὶς λόγο, τοὺς ἔδινε πάλι θάρρος. Ἐπομένως μόνο κατὰ τὸ ὄνομα ἦταν δημοκρατία, πράγματι ὅμως ἔξουσία ποὺ τὴν εἶχε ἔνας μόνο, ὃ πρῶτος τῆς Ἀθήνας πολίτης.»

(Govt. B, 65, 8-10)

ΠΕΡΙΚΛΗΣ

ΚΕΦ. 3

- 1 Περικλῆς γὰρ ἦν τῶν μὲν φυλῶν Ἀκαμαντίδης, τῶν δὲ δήμων
- 2 Χολαργεύς, οἶκον δὲ καὶ γένους τοῦ πρώτου κατ' ἀμφοτέρους. Ξάνθιππος γὰρ ὁ νικήσας ἐν Μυκάλῃ τοὺς βασιλέως στρατηγοὺς ἔγημεν
Ἀγαρίστην Κλεισθένους ἔγγονον, δις ἐξήλασε Πεισιστρατίδας καὶ
κατέλυσε τὴν τυραννίδα γενναίως καὶ νόμους ἔθετο καὶ πολιτεῖαν
- 3 ἄριστα κεκραμένην πρὸς διδύμοιαν καὶ σωτηρίαν κατέστησεν. Αὕτη
κατὰ τοὺς ὅπνους ἔδοξε τεκεῖν λέοντα, καὶ μεθ' ἡμέρας δλίγας ἔτεκε
Περικλέα, τὰ μὲν ἄλλα τὴν ἰδέαν τοῦ σώματος ἀμεμπτον, προμήκη
- 4 δὲ τῇ κεφαλῇ καὶ ἀσύμμετρον. "Οθεν αἱ μὲν εἰκόνες αὐτοῦ σχεδὸν
ἄπασαι κράνεσι περιέχονται, μὴ βουλομένων ὡς ἔοικε τῶν τεχνιτῶν
ἐξονειδίζειν.

ΚΕΦ. 4

- 1 Διδάσκαλον δ' αὐτοῦ τῶν μουσικῶν οἱ πλεῖστοι Δάμωνα γενέσθαι λέγουσιν, οὗ φασι δεῖν τούτομα βραχύνοντας τὴν προτέραν συλλαβὴν ἐκφέρειν, Ἀριστοτέλης δὲ παρὰ Πυθοκλείδῃ μουσικὴν διαπο-
- 2 νηθῆναι τὸν ἄνδρα φησίν. Ὁ δὲ Δάμων ἔοικεν ἄκρος ὡν σοφιστῆς καταδύεσθαι μὲν εἰς τὸ τῆς μουσικῆς ὄνομα πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐπικρυπτόμενος τὴν δεινότητα, τῷ δὲ Περικλεῖ συνῆν καθάπερ ἀθλητῇ τῶν
- 3 πολιτικῶν ἀλείπτης καὶ διδάσκαλος. Οὐ μὴν ἔλαθεν ὁ Δάμων τῇ λύρᾳ παρακαλύμματι χρώμενος, ἀλλ' ὡς μεγαλοπράγμων καὶ φιλοτύραννος
- 4 ἐξωστρακίσθη καὶ παρέσχε τοῖς κωμικοῖς διατριβήν. Ὁ γοῦν Πλάτων καὶ πυνθανόμενον αὐτοῦ τίνα πεποίηκεν οὕτω.

« Πρῶτον μὲν οὖν μοι λέξον, ἀντιβολῶ· σὺ γὰρ
ὡς φασι Χείρων ἐξέθρεψας Περικλέα. »

- 5 Λιήκονσε δὲ Περικλῆς καὶ Ζήρωνος τοῦ Ἐλεάτου πραγματευο-

ΠΕΡΙΚΛΗΣ

ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΠΛΑΣΗ, ΜΟΡΦΩΣΗ
ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ (Κεφ. 3 - 6)

‘Ο Περικλῆς ἀνῆκε στὴν Ἀκαμαγτίδα φυλὴ καὶ στὸ δῆμο τοῦ Χολαργοῦ· ἡ πατρικὴ καὶ ἡ μητρικὴ του γενιὰ ἔχαν τὰ πρωτεῖα στὴν Ἀθήνα. ‘Ο πατέρας του ὁ Ξάνθιππος, αὐτὸς ποὺ νίκησε στὴ Μυκάλη τοὺς στρατηγοὺς τῶν Περσῶν, νυμφεύτηκε τὴν Αγαρίστη, τὴν ἐγγονὴ τοῦ Κλεισθένη, ἐκείνου ποὺ ἔδιωξε τοὺς Πεισιστρατίδες καὶ κατάλυσε μὲ γενναιότητα τὴν τυραννίδα καὶ ἔθεσε νόμους καὶ θεμελίωσε πολίτευμα ποὺ εἶχε συνταχτῆ μὲ τὸν καλύτερο τρόπο γιὰ ὅμονοια καὶ σταθερότητα. ‘Η Αγαρίστη εἶδε στὸν ὑπνο της πὼς γέννησε ἔνα λιοντάρι καὶ ὕστερ ἀπὸ λίγες μέρες γέννησε τὸν Περικλῆ ποὺ τὸ σῶμα του ἦταν κανονικὸ κατὰ τὰ ἄλλα, μᾶ τὸ κεφάλι μακρουλὸ καὶ στὸ μέγεθος δυσανάλογο. Γι’ αὐτὸ τὸ λόγο οἱ καλλιτέχνες τὸν παριστάνουν σχεδὸν πάντα μὲ κράνος, γιατὶ δὲν ἥθελαν φαίνεται, νὰ τὸν πικράνουν (γιὰ τὸ φυσικό του ἐλάττωμα).

Οἱ περισσότεροι λένε δὲν ὁ Περικλῆς εἶχε δάσκαλο τῆς μουσικῆς τὸ Δάμωνα (ποὺ τὸ δνομά του, ἴσχυρίζονται, πρέπει νὰ προφέρεται μὲ βραχύχρονη τὴν πρώτη συλλαβή). ‘Ο Αριστοτέλης δύμως ἀναφέρει δὲν ἀσκήθηκε στὴ μουσικὴ ἀπὸ τὸν Πυθοκλείδην. ‘Οσο γιὰ τὸ Δάμωνα, φαίνεται πὼς αὐτὸς ἦταν ἔξοχος σοφιστής, ἀλλὰ ἥθελε νὰ κρύψῃ ἀπὸ τὸ πλῆθος τὴν ἵκανότητά του καὶ γ’ αὐτὸ τὴ σκέπαζε μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ μουσικοῦ. Καὶ εἶχε στενὲς σχέσεις μὲ τὸν Περικλῆ, δπως ἔνας προπονητὴς καὶ δάσκαλος τῶν ἀγώνων μὲ ἔναν ἀθλητὴ τῆς πολιτικῆς. Κατάλαβε δύμως ὁ κόσμος δὲν ὁ Δάμων χρησιμοποιοῦσε τὴ λύρα ὡς πρόσχημα καὶ κατηγορήθηκε πὼς κρύβει μεγάλα σχέδια καὶ πὼς εύνοεῖ τὴν τυραννία. Γι’ αὐτὸ ἔξοστρακίστηκε καὶ ἔδωσε ὑλικὸ στὰ πειράγματα τῶν κωμικῶν ποιητῶν. ‘Ετσι ὁ Πλάτων ὁ κωμικὸς παρουσιάζει σὲ μιὰ σκηνὴ κάποιον ποὺ ρωτάει :

« Πρῶτα, γιὰ πές μου, σὲ παρακαλῶ· γιατὶ εἶσαι ἐσύ ὁ Χείρων, ποὺ, ὅπως λέν, ἀνάθρεψες τὸν Περικλῆ. »

‘Ο Περικλῆς παρακολούθησε ἀκόμη καὶ τὰ μαθήματα τοῦ Ζήνη 5

ΚΕΦ. 3

Οἱ γονεῖς τοῦ Περικλῆ. ‘Η σωματικὴ τοῦ διάπλαση.

ΚΕΦ. 4

‘Η μόρφωση τοῦ Περικλῆ.

μένον μὲν περὶ φύσιν ὡς Παρμενίδης, ἐλεγκτικὴν δέ τινα καὶ δι' ἀντιλογίας εἰς ἀπορίαν κατακλείονταν ἔξασκήσαντος ἔξιν, ὡς πον καὶ Τίμων ὁ Φλειάσιος εἴδηκε διὰ τούτων·

« Ἀμφοτερογλώσσον τε μέγα σθένος οὐκ ἀλαπαδνὸν
Ζήνωνος, πάντων ἐπιλήπτορος. »

6 Ο δὲ πλεῖστα Περικλεῖ συγγενόμενος καὶ μάλιστα περιθεὶς δύκον αὐτῷ καὶ φρόνημα δημαγωγίας ἐμβριθέστερον, ὅλως τε μετεωρίσας καὶ συνεξάρας τὸ ἀξίωμα τοῦ ἥθους, Ἀραξαγόρας ἢν ὁ Κλαζομένιος, δὸν οἱ τότ’ ἄνθρωποι Νοῦν προσηγόρευον, εἴτε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ μεγάλην εἰς φυσιολογίαν καὶ περιττὴν διαφανεῖσαν θαυμάσαντες, εἴθ’ ὅτι τοῖς ὅλοις πρῶτος οὐδὲν τύχην οὐδὲν ἀνάγκην διακοσμήσεως ἀρχῆν, ἀλλὰ νοῦν ἐπέστησε καθαρὸν καὶ ἀκρατον, ἐν μεμειγμένοις πᾶσι τοῖς ὅλοις ἀποκρίνοντα τὰς δμοιομερείας.

ΚΕΦ. 5

- 1 Τοῦτον ὑπερφυῶς τὸν ἄνδρα θαυμάσας ὁ Περικλῆς καὶ τῆς λεγομένης μετεωρολογίας καὶ μεταρσιολεσχίας ὑποπιμπλάμενος, οὐ μόνον ὡς ἐοικε τὸ φρόνημα σοβαρὸν καὶ τὸν λόγον ὑψηλὸν εἶχε καὶ καθαρὸν ὀχλικῆς καὶ πανούργου βωμολοχίας, ἀλλὰ καὶ προσώπου σύστασις ἄθρουπτος εἰς γέλωτα καὶ πραστῆς πορείας καὶ καταστολὴ περιβολῆς πρὸς οὐδὲν ἐκταραττομένη πάθος ἐν τῷ λέγειν καὶ πλάσμα φωνῆς ἀθόρυβον καὶ ὅσα τοιαῦτα πάντας θαυμαστῶς ἐξέπληττε. Λοιδορούμενος γοῦν ποτε καὶ κακῶς ἀκούων ὑπὸ τινος τῶν βδελυφῶν καὶ ἀκολάστων ὅλην ἡμέραν ὑπέμεινε σιωπῇ κατ’ ἀγοράν, ἀμα τι τῶν ἐπειγόντων καταπραττόμενος, ἐσπέρας δ’ ἀπῆιε κοσμίως οἰκαδε παρακολούθουντος τοῦ ἄνθρωπον καὶ πάσῃ χρωμένον βλασφημίᾳ πρὸς αὐτόν. Ὡς δ’ ἔμελλεν εἰσιέναι σκότους δινος ἥδη, προσέταξέ τινι τῶν οἰκετῶν φῶς λαβόντι παρατέμψαι καὶ καταστῆσαι πρὸς τὴν οἰκίαν τὸν ἄνθρωπον.

νωνα τοῦ Ἐλεάτη, ποὺ ἐρευνοῦσε τὴ φύση, ὅπως ὁ Παρμενίδης, καὶ εἶχε ἀποκτήσει κάποιαν ἵκανότητα νὰ συζητῇ καὶ μὲ ἀντιλογίες νὰ σπρώχῃ τελικὰ τὸν συζητητὴ του σὲ ἀμηχανία. Αὐτὸ καὶ ὁ Τίμων ὁ Φλειάσιος τὸ εἶχε πεῖ μὲ τοῦτα τὰ λόγια :

« Δύναμη ἀδάμαστην ἔχει ὁ διπλόγλωσσος Ζήνωνας, κι ὅλα
ἔρει μὲ λόγια νὰ κρίνῃ, νὰ ἐλέγχῃ. »

Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ περισσότερο ἀπ' ὅλους συνδέθηκε μὲ τὸν Πε- 6
ρικλῆ καὶ τοῦ πρόσθεσε πολὺ μεγάλο κύρος καὶ γέμισε τὴν ψυχὴν του μὲ τὸ φρόνημα ποὺ πρέπει νὰ ἔχῃ ἔνας πολιτικὸς ἀρχηγὸς καὶ ἔφερε σὲ μεγάλο ὑψός τὴν ἀξία τοῦ ἥθους του, ἡταν ὁ Ἀναξαγόρας ἀπὸ τὶς Κλαζομενές. Εἶναι αὐτὸς ποὺ οἱ σύγχρονοι του τὸν δινόματαν « Νοῦν », εἴτε γιατὶ θαύμασαν τὴ διάνοια του, ποὺ φάνηκε στὴν ἔρευνα τῆς φύσης μεγάλη καὶ ἔξαιρετική, εἴτε γιατί, πρῶτος αὐτός, σὰν ἀρχὴ στὴ διαιρόφωση τοῦ κόσμου καθόρισε ὅχι τὴν τύχην οὕτε τὴν ἀνάγκην, παρὰ ἔνα νοῦ καθαρὸ καὶ ἀπλό, ποὺ μέσ' ἀπὸ τὸ χάος τῶν ἀνάμειχτων στοιχείων τοῦ σύμπαντος ζεχωρίζει ἔκεινα ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ δμοια μέρη.

Αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο τὸν θαύμασε ἀπεριόριστα ὁ Περικλῆς καὶ ἀπ' 1 αὐτὸν μυήθηκε στὴ λεγόμενη μετεωρολογικὴ ἐπιστήμη καὶ στὴν τέχνη τῶν συζητήσεων.

ΚΕΦ. 5

·Ο χαρακτήρας του.

“Ετσι, ὅπως φαίνεται, ὅχι μόνο ἡ σκέψη του ἡταν σοβαρὴ καὶ ὁ λόγιος του ὑψηλὸς καὶ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε χυδαία καὶ ἀδιάντροπη αἰσχρολογία, ἀλλὰ καὶ τοῦ προσώπου του ἡ ἔκφραση ποὺ δὲν τὴν ἀλλοίωνε τὸ γέλιο, καὶ τὸ ἥρεμο βάδισμα, καὶ ἡ σεμνὴ περιβολὴ του ποὺ δὲν τὴν ἀνατάραζε ποτὲ καμιὰ βίαιη κίνηση ὅταν μιλοῦσε, καὶ ὁ χαμηλὸς τόνος τῆς φωνῆς του, ὅλα αὐτὰ καὶ πολλὰ παρόμοια προκαλοῦσαν τὸ θαύμασμὸ δλων. “Οταν κάποτε ἔνας ἀπαίσιος καὶ ἀχρεῖος ἄνθρωπος στὴν ἀγορὰ τὸν ἔβριζε καὶ τὸν κακολογοῦσε δλη 2 τὴν ἡμέρα, ὁ Περικλῆς σιωποῦσε μὲ ὑπομονή, ἀπασχολημένος σὲ μιὰν ἐπείγουσα ὑπόθεση· τὸ βράδυ ἔφυγε ἥσυχα γιὰ τὸ σπίτι του, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἔκεινος τὸν παρακολουθοῦσε καὶ ξεστόμιζε κάθε εἰδούς βρισιὰ ἐναντίον του. Καὶ ὁ Περικλῆς, μόλις ἔφτασε στὴν εἶσοδο τοῦ σπιτιοῦ του καὶ σὰν ἡταν πιὰ σκοτάδι, ἔδωσε διαταγὴ σ' ἔναν ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες του νὰ πάρῃ τὸ φῶς καὶ νὰ συνοδέψῃ καὶ νὰ ὀδηγήσῃ ἔκεινο τὸν ἄνθρωπο στὸ σπίτι του. ‘Ο ποιητὴς *Iων* λέει,

3 ‘Ο δὲ ποιητὴς Ἰων μοθωνικήν φησι τὴν δμιλίαν καὶ ὑπότυφον εἶναι τοῦ Περικλέους, καὶ ταῖς μεγαλανχίαις αὐτοῦ πολλὴν ὑπεροψίαν ἀναμεμεῖχθαι καὶ περιφρόνησιν τῶν ἄλλων, ἐπαινεῖ δὲ τὸ Κίμωνος ἐμμελὲς καὶ ὑγρὸν καὶ μεμουσωμένον ἐν ταῖς περιφροῖς. Ἀλλ’ Ἰωνα μὲν ὥσπερ τραγικὴν διδασκαλίαν ἀξιοῦντα τὴν ἀρετὴν ἔχειν τι πάντως καὶ σατυρικὸν μέρος ἐῶμεν, τοὺς δὲ τοῦ Περικλέους τὴν σεμνότητα δοξοκοπίαν τε καὶ τῦφον ἀποκαλοῦντας δὲ Ζίρων παρεκάλει καὶ αὐτούς τι τοιοῦτο δοξοκοπεῖν, ὡς τῆς προσποιήσεως αὐτῆς τῶν καλῶν ὑποποιούσης τινὰ λεληθότως ζῆλον καὶ συνήθειαν.

ΚΕΦ. 6

1 Οὐδὲ μόρον δὲ ταῦτα τῆς Ἀραξαγόρου συνονσίας ἀπέλανσε Περικλῆς, ἀλλὰ καὶ δεισιδαιμονίας δοκεῖ γενέσθαι καθυπέροτερος, ἦν τὸ πρὸς τὰ μετέωρα θάμβος ἐνεργάζεται τοῖς αὐτῶν τε τούτων τὰς αἰτίας ἀγνοοῦσι καὶ περὶ τὰ θεῖα δαιμοῦσι καὶ ταραττομένοις δι’ ἀπειρίαν αὐτῶν, ἦν δὲ φυσικὸς λόγος ἀπαλλάττων ἀντὶ τῆς φοβερᾶς καὶ φλεγμανούσης δεισιδαιμονίας τὴν ἀσφαλῆ μετ’ ἐλπίδων ἀγαθῶν εὑσέβειαν

2 ἐνεργάζεται. Λέγεται δέ ποτε κριοῦ μονόκερῳ κεφαλὴν ἔξ ἀγροῦ τῷ Περικλεῖ κομισθῆναι, καὶ Λάμπωνα μὲν τὸν μάντιν, ὡς εἰδε τὸ κέρας ἰσχυρὸν καὶ στερεὸν ἐκ μέσου τοῦ μετώπου περικός, εἰπεῖν δὲ διενὶν οὐσῶν ἐν τῇ πόλει δυναστειῶν, τῆς Θουκυδίδου καὶ Περικλέους, εἰς ἓνα περιστήσεται τὸ κράτος παρ’ ᾧ γένοιτο τὸ σημεῖον τὸν δὲ Ἀραξαγόραν τοῦ κρανίου διακοπέντος ἐπιδεῖξαι τὸν ἐγκέφαλον οὐ πεπληρωκότα τὴν βάσιν, ἀλλ’ ὅξὺν ὥσπερ ϕὸν ἐκ τοῦ παντὸς ἀγγείου συνωλισθηκότα κατὰ τὸν τόπον ἐκεῖνον δθεν ἡ ὁίζα τοῦ κέρατος εἰχε τὴν

3 ἀρχήν. Καὶ τότε μὲν θαυμασθῆναι τὸν Ἀραξαγόραν ὑπὸ τῶν παρόντων, δλίγῳ δὲ ὕστερον τὸν Λάμπωνα, τοῦ μὲν Θουκυδίδου καταλυ-

πώς στίς κοινωνικές σχέσεις του δ' Περικλῆς ήταν ἀλαζονικός καὶ 3
κάπως ἀγέρωχος καὶ πώς στοὺς καυχησιάρικους τρόπους του ὑπῆρχε
καὶ μεγάλη δύση ἀπὸ ὑπεροφίᾳ καὶ περιφρόνηση πρὸς τοὺς ἄλλους·
καὶ ἐπαινεῖ ἀντίθετα τοῦ Κίμωνα τὴν κοσμιότητα, τὴν ἡπιότητα
καὶ τὴν εὐγένεια στὴ συμπεριφορὰ του. 'Αλλ' ἂς ἀφήσωμε τὸν "Ιω-
να, ποὺ νομίζει ἀπαραίτητο νὰ ἔχῃ ἡ ἀρετὴ καὶ κάτι τὸ εὐχάριστο,
ὅπως οἱ παραστάσεις τῶν τραγῳδῶν ἔχουν καὶ ἔνα σατυρικὸ μέρος.
'Αντίθετα, ἂς θυμηθοῦμε τὸ Ζήνωνα ποὺ, ὅταν ἀκουει πολλοὺς νὰ
χαρακτηρίζουν τὴ σοβαρότητα τοῦ Περικλῆ σὰ μεγαλομανία καὶ
ἀλαζονεία, τοὺς συμβούλευε νὰ ἔχουν καὶ αὐτὸι μιὰ τέτοια μεγαλο-
μανία, γιατὶ καὶ ἡ προσποίηση ἀκόμη μιᾶς καλῆς διαγωγῆς γεννᾶ
σιγὰ σιγὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ κανεὶς, τὸ ζῆλο καὶ τὴ συνή-
θεια τοῦ καλοῦ.

Δὲν ἀποκόμισε ὅμως μόνον αὐτὰ ἀπὸ τὴ συναναστροφή του μὲ 1
τὸν 'Αναξαγόρα δ' Περικλῆς, ἀλλὰ φαίνεται πώς ξεπέρασε τὶς
δεισιδαιμονίες, ποὺ μπροστὰ στὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα προ-
καλοῦν τρόμο σ' ἐκείνους ποὺ δὲν ξέρουν τὶς αἰτίες τους, καὶ
ἀπὸ τὴν ἀμάθειά τους κυριαρχοῦνται ἀπὸ φόβο καὶ ταραχὴ γιὰ
τὰ θεῖα. Αὕτη τὴν ἀμάθεια τὴν ἔξαφανίζει ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ποὺ
διώχνοντας τὴ φοβερὴ καὶ νοσηρὴ δεισιδαιμονία ἐμπνέει τὴ σταθε-
ρὴ εὐσέβεια καὶ τὴν αἰσιοδοξία. Σχετικὰ μὲ τὶς δεισιδαιμονίες διη- 2
γοῦνται καὶ τὸ ἀκόλουθο περιστατικό.

ΚΕΦ. 6

Οἱ δεισιδαι-
μονίες.

"Ἐφεραν κάποτε στὸν Περικλῆ ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς τὸ κεφάλι ἀπὸ ἔνα
μονοκέρατο κριάρι. Τότε δὲ Λάμπων διάμαντης, μόλις εἶδε τὸ κέρατο ποὺ
ήταν φυτρωμένο δυνατὸ καὶ στερεὸ ἀπὸ τὴ μέση τοῦ μετώπου, εἴπει μιὰ
προφητεία, πὼς ἀπὸ τὶς δύο πολιτικὲς μερίδες ποὺ ἦταν τότε ἴσχυρὲς
στὴν πόλη, τοῦ Θουκυδίδη καὶ τοῦ Περικλῆ, θὰ ὑπερισχύσῃ ἡ μερίδα
ἐκείνου, ποὺ μέσα στὸν ἀγρό του βρέθηκε τὸ σημαδιακὸ αὐτὸ κεφάλι.
'Αντὶ γ' ἀλλὴ ἀπάντηση δ' Αναξαγόρας ἔσπασε τὸ κρανίο καὶ ἔδειξε ὅτι
δὲ ἐγκέφαλος δὲν ἔπιανε ὅλη τὴ βάση, παρὰ μυτερὸς σὰν αὔγο διέχει
γλυστρήσει ἀπὸ ὅλο τὸ χῶρο τοῦ κρανίου πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀπ'
ὅπου ξεφύτρωνε τὸ κέρατο. Καὶ τότε ὅλοι ὅσοι ἦταν ἐκεῖ θαύμασαν 3
τὸν 'Αναξαγόρα, ἀλλὰ ὕστερ' ἀπὸ λίγον καιρὸ θαύμασαν τὸ Λάμ-
πωνα, ὅταν δὲ Θουκυδίκης ἔπεισε ἀπὸ τὴν ἔξουσία καὶ ὀλόκληρη τὴ

θέντος, τῶν δὲ τοῦ δῆμου πραγμάτων ὅμαλῶς ἀπάντων ὑπὸ τῷ Περικλεῖ γενομένων. Ἐκόλυνε δ' οὐδέν, οἶμαι, καὶ τὸν φυσικὸν ἐπιτυγχάνειν καὶ τὸν μάρτιν, τοῦ μὲν τὴν αἰτίαν, τοῦ δὲ τὸ τέλος καλῶς ἐξαμβάνοντος· ὑπέκειτο γὰρ τῷ μέν, ἐκ τίνων γέγονε καὶ πῶς πέρι υπε θεοφῆσαι, τῷ δέ, πρὸς τί γέγονε καὶ τί σημαίνει προειπεῖν. Οἱ δὲ τῆς αἰτίας τὴν εὑρεσιν ἀναίρεσιν εἴναι τοῦ σημείου λέγοντες οὐκ ἐπιτροποῦσιν ἄμα τοῖς θείοις καὶ τὰ τεχνητὰ τῶν συμβόλων ἀθετοῦντες, ψόφους τε δίσκων καὶ φῶτα πνησῶν καὶ γνωμόνων ἀποσκιασμούς· ὃν ἔκαστον αἰτίᾳ τινὶ καὶ κατασκενῇ σημεῖον εἴραι τίνος πεποίηται. Ταῦτα μὲν οὖν ἵσως ἑτέρας ἔστι πραγματείας.

ΚΕΦ. 7

- 1 ‘Ο δὲ Περικλῆς νέος μὲν ὥν σφόδρα τὸν δῆμον εὐλαβεῖτο. Καὶ γὰρ ἐδόκει Πεισιστράτῳ τῷ τυράννῳ τὸ εἶδος ἐμφερῆς εἴναι, τίν τε φωνὴν ἡδεῖαν οὖσαν αὐτοῦ καὶ τὴν γλῶτταν εὕτροχον ἐν τῷ διαλέγεσθαι καὶ ταχεῖαν οἱ σφόδρα γέροντες ἔξεπλήττοντο πρὸς τὴν δμοιστήτα.
- 2 Πλούτον δὲ καὶ γέροντος προσόντος αὐτῷ λαμπροῦ καὶ φίλων οὐ πλεῖστον ἐδύναντο, φοβούμενος ἔξοστρακισθῆναι τῶν μὲν πολιτικῶν οὐδὲν ἐπραττεν, ἐν δὲ ταῖς στρατείαις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν καὶ φιλοκίνδυνος.
- 3 Ἐπεὶ δ' Ἀριστείδης μὲν ἀποτεθνήκει καὶ Θεμιστοκλῆς ἔξεπεπτώκει, Κίμωνα δ' αἱ στρατεῖαι τὰ πολλὰ τῆς Ἑλλάδος ἔξω κατεῖχον, οὗτοι δὴ φέρων δὲ Περικλῆς τῷ δῆμῳ προσένειμεν ἓαντόν, ἀντὶ τῶν πλονσίων καὶ δλίγων τὰ τῶν πολλῶν καὶ πενήτων ἐλόμενος παρὰ τὴν αὐτοῦ.
- 4 φύσιν ἥκιστα δημοτικὴν οὖσαν. Ἄλλ' ὡς ἔσιπε δεδιώς μὲν ὑποφίᾳ περιπεσεῖν τυραννίδος, δρῶν δὲ ἀριστοκρατικὸν τὸν Κίμωνα καὶ διαφερόντως ὑπὸ τῶν καλῶν κάγαθῶν ἀνδρῶν ἀγαπώμενον, ὑπῆλθε τοὺς

διαχείριση τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τὴν πῆρε μὲ δύμαλὸ τρόπο στὰ χέρια του δ' Περικλῆς. Ἀλλὰ τίποτε δὲν ἐμποδίζει, νομίζω, νὰ 4 ποῦμε δτὶ καὶ διαφορικὸς εἶχε δίκιο καὶ διαφορικής: διατὰ ἔργο τοῦ φυσικοῦ ἦταν νὰ ἔξετάσῃ ἀπὸ ποιὰ αἰτία καὶ πῶς ἔγινε τὸ φαινόμενο, ἐνῷ τοῦ μάντη νὰ προφητέψῃ γιὰ ποιὸ σκοπὸ ἔγινε καὶ τί σημαίνει. Γι' αὐτὸ ἐκεῖνοι που λένε δτὶ διαφορικής εἶναι ἀνατίθεση τοῦ σημείου που μᾶς φανερώνεται, δὲν καταλαβαίνουν δτὶ ἔτσι ἀρνοῦνται μαζὶ καὶ τὰ σημεῖα που φανερώνονται ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ τὰ σημεῖα που προέρχονται ἀπὸ τὴν τέχνη τῶν ἀνθρώπων, δπως εἶναι λόγου χάρη, διὰ τὸ μετάλλινων δίσκων, οἱ φλόγες τῆς φωτιᾶς καὶ οἱ σκιὲς που βλέπομε στὰ ἡλιακὰ φολόγια: καθένα ἀπ' αὐτὰ ἔγινε ἀπὸ κάποιαν αἰτία, ἀλλὰ μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ χρησιμεύῃ σὰ σημάδι που φανερώνει κάτι.

'Αλλ' αὐτὰ ἵσως ἔχουν τὴν θέση τους σὲ ἄλλου εἴδους πραγματεία.

ΑΝΑΜΕΙΞΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ (Κεφ. 7-8)

'Ο Περικλῆς, ὅταν ἦταν νέος, φοβόταν πολὺ τὸ λαό. Γιατὶ στὴ 1 μορφὴ ἔμοιαζε μὲ τὸν τύραννο Πεισίστρατο καὶ οἱ πολὺ ἡλικιωμένοι ἔνιωθαν κάποιαν ἐκπλήξη βλέποντας τὴν ὁμοιότητα που εἶχε μὲ αὐτὸν καὶ στὴ γλυκύτητα τῆς φωνῆς του καὶ στὴν εὐχέρεια καὶ τὴν ἑτοιμότητα τοῦ λόγου του, δταν συζητοῦσε. Ἐπειδὴ μάλιστα 2 ἦταν πλούσιος, ἀπὸ λαμπτρὸ γένος, καὶ εἶχε φίλους πολὺ ισχυρούς, φοβόταν μήπως ἔξοστρακιστῇ· γι' αὐτὸ δὲν ἔπαιρνε καθόλου μέρος στὴν πολιτική, ἐνῷ στὶς ἔκστρατεῖς ἦταν γενναῖος καὶ ριψοκινδυνός. "Οταν δύμας διὰ Αριστείδης πέθανε καὶ διὰ Θεμιστοκλῆς 3 ἔξοστρακίστηκε καὶ τὸν Κίμωνα τὸν ἀπασχολοῦσαν πολὺν καιρὸ οἱ ἔκστρατεῖς του ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τότε διὰ Περικλῆς ἀποφάσισε νὰ προσχωρήσῃ στὴ δημοκρατικὴ μερίδα, γιατὶ πρατίμησε νὰ ταχτῇ ὅχι μὲ τοὺς πλούσιους καὶ λίγους παρὰ μὲ τοὺς πολλοὺς 4 καὶ φτωχούς, παρὰ τὴν ψυχοσύνθεσή του που δὲν ἦταν καθόλου λαϊκή." Οπως φαίνεται, φοβήθηκε μήπως προκαλέσῃ τὴν ὑποψία πῶς θέλει νὰ γίνη τύραννος καὶ, ἐπειδὴ ἔβλεπε ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δτὶ διὰ Κίμωνα ἦταν ἀριστοκρατικὸς καὶ δτὶ ἔξαιρετικὰ τὸν ἀγαποῦσαν οἱ ἀριστοκρατικοί, αὐτὸς ἥρχισε νὰ κολακεύῃ τοὺς πολλούς, γιὰ νὰ ἀ-

ΚΕΦ. 7

Ο Περικλῆς
καὶ διὰ τοῦτο

πολλούς, ἀσφάλειαν μὲν ἔαυτῷ, δύναμιν δὲ κατ' ἐκείνου παρασκενα-
 5 ζόμενος. Εὐθὺς δὲ καὶ τοῖς περὶ τὴν δίαιταν ἐτέραν τάξιν ἐπέθηκεν.
 Ὁδόν τε γὰρ ἐν ἀστει μίαν ἑωράτο τὴν ἐπ' ἀγορὰν καὶ τὸ βουλευτή-
 ριον πορευόμενος, κλήσεις τε δείπνων καὶ τὴν τοιαύτην ἀπασαν φιλο-
 φροσύνην καὶ συνῆθειαν ἐξέλιπεν, ὡς ἐν οἷς ἐποιεύσατο χρόνοις μα-
 κροῖς γενομένοις πρὸς μηδένα τῶν φίλων ἐπὶ δεῖπνον ἐλθεῖν· πλὴν
 6 Εὔρουπτολέμου τοῦ ἀνεψιοῦ γαμοῦντος ἄχρι τῶν σπονδῶν παραγενό-
 μενος εὐθὺς ἐξανέστη. Δειναὶ γὰρ αἱ φιλοφροσύναι παντὸς ὅγκου περι-
 γενέσθαι, καὶ δυσφύλακτον ἐν συνῆθειᾳ τὸ πρὸς δόξαν σεμνόν ἐστι·
 τῆς ἀληθινῆς δ' ἀρετῆς κάλλιστα φαίνεται τὰ μάλιστα φαινόμενα, καὶ
 7 τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν οὐδὲν οὕτω θαυμάσιον τοῖς ἐκτὸς ὡς δ καθ' ἡμέ-
 ραν βίος τοῖς συνοῦσιν. Ὁ δὲ καὶ τῷ δήμῳ, τὸ συνεχὲς φεύγων καὶ τὸν
 κόρον, οἷον ἐκ διαλειμμάτων ἐπλησίαζεν, οὐκ ἐπὶ παντὶ πράγματι λέ-
 γων οὐδὲν ἀεὶ παριὼν εἰς πλῆθος, ἀλλ' ἐαυτὸν ὥσπερ τὴν Σαλαμινίαν
 τριήρη, φησὶ Κριτόλαος, πρὸς τὰς μεγάλας χρείας ἐπιδιδούς, τᾶλλα
 8 δὲ φίλους καὶ ἑταίρους φίγορας καθιεὶς ἐπρατεν. Ὡν ἔνα φασὶ γενέ-
 σθαι τὸν Ἐφιάλτην, δις κατέλυσε τὸ κράτος τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου
 βουλῆς, πολλὴν κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ ἄκρατον τοῖς πολίταις ἐλευ-
 θερίαν οἰνοχοῶν, ὑφ' ἦς ὥσπερ ἵππον ἐξιθροίσαντα τὸν δῆμον οἱ κωμω-
 δοποιοὶ λέγουσι « πειθαρχεῖν οὐκέτι τολμᾶν, ἀλλὰ δάκνειν τὴν Εὐ-
 βοιαν καὶ ταῖς νήσοις ἐπιπηδᾶν ».

- 1 *Tῇ μέντοι περὶ τὸν βίον κατασκευῇ καὶ τῷ μεγέθει τοῦ φρονή-
 ματος ἀρμόζοντα λόγον ὥσπερ ὅργανον ἐξαρτυόμενος, παρενέτεινε
 πολλαχοῦ τὸν Ἀναξαγόραν, οἷον βαφὴν τῇ φίγορικῇ τὴν φυσιολογίαν
 2 ὑποχεόμενος. Τὸ γὰρ « ὑψηλόνον τοῦτο καὶ πάντῃ τελεσιουργόν »,*

ποχτήση ἀσφάλεια γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ δύναμη ἐναντίον ἔκείνου.

Ἄμεσως μάλιστα ἄλλαξε καὶ τὶς συνήθειες τῆς ζωῆς του. Στὴν 5 πόλη δὲν τὸν ἔβλεπαν νὰ κυκλοφορῇ παρὰ μόνο σ' ἕνα δρόμο, σ'

αὐτὸν ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ἀγορὰ καὶ τὸ βουλευτήριο. Παράτησε 3 πρέπει ἡ
τὶς προσκλήσεις σὲ δεῖπνα καὶ ὅλες τὶς φιλικὲς συναναστροφές καὶ

σχέσεις, ὥστε σὲ ὅλο τὸ μακροχρόνιο διάστημα τῆς πολιτικῆς του

ζωῆς σὲ κανενὸς φίλου τὸ σπίτι δὲν πῆγε γιὰ δεῖπνο, παρὰ μόνο

μιὰ φορά, ποὺ παραβρέθηκε στοὺς γάμους τοῦ ἔξαδέλφου του τοῦ

Εύρυππόλεμου, ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ τὴν ὥρα ποὺ θὰ ἀρχικαὶ νὰ πί-

νουν, σηκώθηκε ἀμέσως καὶ ἔφυγε. Γιατὶ αὐτὸν τοῦ εἶδους οἱ συ-

ναναστροφές εἰναι ίκανες νὰ μειώσουν τὸ κύρος καὶ μὲ τὴν οἰκεί-

τητα ποὺ ἀναπτύσσεται σ' αὐτές δύσκολα μπορεῖ νὰ κρατηθῇ κα-

νεὶς μέσα στὰ δρια ποὺ χρειάζονται γιὰ νὰ φαίνεται σοθαρός. Καὶ

ὅμως, ή ἀληθινὴ ἀρετὴ τόσο ὡραιότερη φαίνεται, δοσ ἐκδηλώνεται 2

περισσότερο, καὶ στοὺς χρηστοὺς ἀνθρώπους τίποτε δὲν ὑπάρχει

τόσο θαυμαστὸ γιὰ τοὺς ξένους δοσ ἡ καθημερινὴ διαγωγὴ τους

πρὸς τοὺς οἰκείους καὶ φίλους. Ἀλλὰ ὁ Περικλῆς ἀπόφευγε τὴ συ- 7

χνή καὶ κατὰ κόρο ἐπικινωνία του μὲ τὸ λαὸ καὶ μόνο κατὰ δια-

λείμματα τὸν ἐπλησίαζε· δὲ μιλοῦσε γιὰ κάθετὶ καὶ δὲν παρουσια-

ζόταν διαρκῶς στὸ πλῆθος, παρά, καθὼς λέει ὁ Κριτόλαος, ἔκανε

τὴν ἐμφάνισή του, ὅπως τὸ ιερὸ πλοῖο, ἡ «Σαλαμινία», μόνο σ'

ἔξαιρετικὲς περιπτώσεις, ἐνῶ γιὰ τὶς κοινὲς ὑποθέσεις ἀφῆνε νὰ τὸν

ἀντιπροσωπεύουν οἱ πολιτικοὶ φίλοι καὶ συνεργάτες του. «Ἐνας ἀπ'

αὐτοὺς ήταν ὁ Ἐφιάλτης, ποὺ κατάργησε τὴν ἀριστοκρατικὴ ἐ-

ξουσία τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου πάγου καί, κατὰ τὸν Πλάτωνα, πρόσ-

φερε στοὺς πολίτες ἴρθοντο καὶ ἀνέρωτο κρασὶ ἐλευθερίας, τόσο 6

πολύ, ὥστε ὁ λαός, σὰν ἀφηνιασμένο ἄλογο, δπως λένε οἱ κωμικοὶ

ποιητὲς «χαλινάρι κανένα δὲν ἥθελε, μὰ τὴν Εἴβοια τὴ δάγκωνε,

τὰ νησιά τὰ πηδοῦσε».

Προσπαθοῦσε νὰ ἐναρμονίζῃ τὸ λόγο του σύμφωνα μὲ τὸν τρό-

πο ποὺ εἶχε δργανώσει τὴ ζωὴ του καὶ σύμφωνα μὲ τὸ μεγαλεῖο

τῶν σκέψεών του, σὰν ἔνα μουσικὸ δργανο ποὺ μὲ τὸ τέντωμα τῶν

χαρδῶν του ἀπηκούσε συχνὰ μὲ περισσότερη δύναμη τὴ διδασκαλία

τοῦ Ἀναξάγόρα καὶ, ἔδινε κατὰ κάποιο τρόπο στὴ ρητορικὴ του ἔνα

γρῶμα ἀπὸ τὶς θεωρίες τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης. Γιατὶ αὐτὸ τὸ «με-

1 ΚΕΦ. 8

2 Ἡ εργοδικὴ του. Ἡ προσωνυμία «Ολύμπιος».

3 ἘΠΙΡΕΞΤΗ ΚΥΕ

ώς δ θεῖος Πλάτων φησί, « πρὸς τῷ εὐφυῆς εἶναι κτησάμενος » ἐκ φυσιολογίας, καὶ « τὸ πρόσφορον ἐλκύσας ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην », 3 πολὺ πάντων διέγεγκε. Διὸ καὶ τὴν ἐπίκλησιν αὐτῷ γενέσθαι λέγουσι· καίτοι τινὲς ἀπὸ τῶν ἀναθημάτων οἵς ἐκόσμησε τὴν πόλιν, οἱ δ' ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ταῖς στρατηγίαις δυνάμεως Ὀλύμπιον αὐτὸν οἴονται προσαγορευθῆναι· καὶ συνδραμεῖν οὐδὲν ἀπέοικεν ἀπὸ πολλῶν 4 προσόντων τῷ ἀνδρὶ τὴν δόξαν. Αἱ μέντοι κωμῳδίαι τῶν τότε διδασκάλων, σπουδῆς τε πολλὰς καὶ μετὰ γέλωτος ἀφεικότων φωνὰς εἰς αὐτόν, ἐπὶ τῷ λόγῳ μάλιστα τὴν προσωνυμίαν γενέσθαι δηλοῦσι, « βροντᾶν » μὲν αὐτὸν καὶ « ἀστράπτειν » ὅτε δημηγοροί, « δεινὸν δὲ κεραυνὸν ἐν γλώσσῃ φέρειν » λεγόντων.

5 Διαμνημονεύεται δέ τις καὶ Θουκυδίδου τοῦ Μελησίου λόγος εἰς τὴν δεινότητα τοῦ Περικλέους μετὰ παιδιᾶς εἰρημένος. Ἡν μὲν γὰρ δ Θουκυδίδης τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν, καὶ πλεῖστον ἀντεπολιτεύσατο τῷ Περικλεῖ χρόνον. Ἀρχιδάμου δὲ τοῦ Λακεδαιμονίων βασιλέως πυνθανομένου πότερον αὐτὸς ἢ Περικλῆς παλαίει βέλτιον, « ὅταν » εἰπεν « ἐγὼ καταβάλω παλαίων, ἐκεῖνος ἀντιλέγων ως οὐ πέπτωκε, τικῇ καὶ μεταπείθει τοὺς ὄρωντας. »

6 Οδ μὴν ἄλλὰ καὶ οὕτως ὁ Περικλῆς περὶ τὸν λόγον εὐλαβῆς ἦν ὥστ' ἀεὶ πρὸς τὸ βῆμα βαδίζων ηὔχετο τοῖς θεοῖς μηδὲ ὄῆμα μηδὲν ἐκπεσεῖν ἄκοντος αὐτοῦ πρὸς τὴν προκειμένην χρείαν ἀνάρμοστον. 7 Ἔγγραφον μὲν οὖν οὐδὲν ἀπολέλουπε πλὴν τῶν ψηφισμάτων, ἀπομημονεύεται δ' ὀλίγα παντάπασιν, οἷον τὸ τὴν Αἴγιναν ὃς λίμνη τοῦ Πειραιῶς ἀφελεῖν κελεῦσαι, καὶ τὸ τὸν πόλεμον ἥδη φάναι καθορᾶν ἀπὸ Πελοποννήσου προσφερόμενον. 8 Ο δὲ Στησίμβροτός φησιν ὅτι τοὺς ἐν Σάμῳ τεθνηκότας ἐγκαμιάζων ἐπὶ τοῦ βίματος ἀθανάτους ἔλεγε γεγονέναι καθάπερ τοὺς θεούς· οὐδὲν γὰρ ἐκείνους αὐτοὺς ὀρῶμεν, ἄλλὰ ταῖς τιμαῖς ἀς ἔχουσι καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἡ παρέχουσιν

γάλο ύψος τοῦ πνεύματος καὶ τὴν τελειότητα στὴν ἔκτέλεση τῶν ἔργων», πού, δπως λέει ὁ θεῖος Πλάτων, « προστέθηκαν στὴν ἐμφυτη εὑφύτα του », τὰ ἀπόχτησε ἀπὸ τὴ φυσικὴ ἐπιστήμη καὶ « παιρνοντας ἀπ' αὐτὴν ὅτι ἡταν πρόσφορο γιὰ τὴν τέχνη τῶν λόγων », ἀναδείχτηκε πολὺ ἀνώτερος ἀπ' δλους τοὺς ἄλλους. Σ' αὐτό, λένε, 3
δρφίλει καὶ τὴν ἐπωνυμία «Οὐλύμπιος» ποὺ τοῦ δόθηκε, ἀν καὶ 4
μερικοὶ φρονοῦν δτι δνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὰ ἔξοχα μνημεῖα μὲ τὰ δποῖα ἐκόσμησε τὴν πόλη καὶ ἄλλοι πάλι ἀπὸ τὴν πολιτικὴ καὶ στρατηγικὴ του ὑπεροχή. Καὶ εἶναι πολὺ φυσικὸ δτι πολλὰ προσόντα ἔχουν συντείνει, ὥστε νὰ ἀποχτῆσῃ αὐτὴ τὴ δόξα. Οἱ κωμωδίες 4
δμως τῶν τότε ποιητῶν, ποὺ ξεστόμισαν πολλὰ σοβαρὰ καὶ πολλὰ ἀστεῖα γι' αὐτόν, δείχνουν δτι ἡ προσωνυμία αὐτὴ τοῦ δόθηκε κυρίως γιὰ τὴ δύναμη τοῦ λόγου του, γιατὶ λένε πῶς, δταν ἐκεῖνος μιλοῦσε στὸ λαό, «βροντοῦσε καὶ ἀστραφτε καὶ εἶχε στὴ γλώσσα του φθερὸ κεραυνό». Μνημονεύεται μάλιστα καὶ κάτι ποὺ εἶπε 5
δ Θουκυδίδης, διηγέρεται μάλιστα καὶ κάτι ποὺ εἶπε 5
ρητορικὴ δεινότητα τοῦ Περικλῆ. ‘Ο Θουκυδίδης, δπως ξέρομε, ἀνῆκε στοὺς ἀριστοκρατικοὺς καὶ γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα ἡταν ἀντίθετος στὴν πολιτικὴ τοῦ Περικλῆ· καὶ, δταν δ 'Αρχίδαμος, δ
βασιλιάς τῶν Λακεδαιμονίων, ρώτησε τὸ Θουκυδίδη ἄν αὐτὸς ἢ δ Περικλῆς ἡταν ἀνώτερος στὴν πάλη, ἀποκρίθηκε: «Οταν στὴν πάλη ἔγω τὸν ρίξω καταγῆς, ἐκεῖνος, ἀντίθετα, λέει πῶς δὲν ἔπεσε καὶ κατορθώνει νὰ νικήσῃ καὶ νὰ μεταπείσῃ τοὺς θεατές.» Καὶ δ 6
μως δ Περικλῆς δ ἴδιος μιλοῦσε στὸ λαό μὲ τόσο μεγάλη περίσκεψη, 6
ώστε πάντα, δταν πήγαινε πρὸς τὸ βῆμα, εὐχόταν στοὺς θεοὺς νὰ μὴν τοῦ ξεφύγῃ ἀθελα ἀπὸ τὸ στόμα του οὔτε μία λέξη ποὺ νὰ ἡταν ἀνάρμοστη στὴν προκείμενη περίπτωση. Πάντως, δὲν ἔχει ἀφήσει κα- 7
νένα γραφτό, ἔκτὸς ἀπὸ τὰ ψηφίσματά τον· καὶ ἀξιομνημόνευτα λόγια του πολὺ λίγα ἔχουν διασωθῆ, δπως λόγου χάρη, τὰ ἀκόλουθα: «Σᾶς συμβούλευω νὰ βγάλετε ἀπὸ τὴ μέση τὴν Αἰγαία ποὺ ἔχει γίνει μιὰ τσίμπλα στὸ μάτι τοῦ Πειραιᾶ» καὶ ἐπίσης: «Βλέπω τώρα καθαρὰ τὸν πόλεμο νὰ ἔρχεται τρέχοντας ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο» 11
» «Ο Στησίμβροτος ἀναφέρει δτι δ Περικλῆς κάποτε ἔγκωμιάς ἀπὸ τὸ βῆμα ἐκείνους ποὺ ἔπεσαν στὴ Σάμο καὶ ἔλεγε δτι ἔχουν γίνει ἀθάνατοι δπως οἱ θεοί: [γιατὶ καὶ τοὺς θεοὺς τοὺς 12
ἴδιους δὲν τοὺς βλέπομε, ἀλλ' ἀπὸ τὶς τιμές ποὺ τοὺς προσφέρομε καὶ ἀπὸ

ἀθανάτους εἶναι τεκμαιρόμεθα· ταῦτ' οὖν ὑπάρχειν καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθανοῦσιν.

ΚΕΦ. 9

1 Ἐπεὶ δὲ Θουκυδίδης μὲν ἀριστοκρατικήν τινα τὴν τοῦ Περικλέους ὑπογράφει πολιτείαν, « λόγῳ μὲν οὖσαν δημοκρατίαν, ἔργῳ δ' ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχήν », ἄλλοι δὲ πολλοὶ πρῶτον ὑπὲρ ἐκείνου φασὶ τὸν δῆμον ἐπὶ αἱρησονχίας καὶ θεωρικὰ καὶ μισθῶν διανομὰς προαγθῆναι, κακῶς ἐθισθέντα καὶ γενόμενον πολυτελῆ καὶ ἀκόλαστον ὑπὸ τῶν τότε πολιτευμάτων ἀντὶ σώφρονος καὶ αὐτούργονος, θεωρείσθω διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἡ αἰτία τῆς μεταβολῆς.

2 Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ ὥσπερ εἴρηται πρὸς τὴν Κίμωνος δόξαν ἀντιταττόμενος ὑπεποιεῖτο τὸν δῆμον, ἐλαττούμενος δὲ πλούτῳ καὶ χρήμασιν, ἀφ' ἧν ἐκεῖνος ἀνελάμβανε τοὺς πένητας, δεῖπνόν τε καθ' ἡμέραν τῷ δεομένῳ παρέχων Ἀθηναίων καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀμφιεννύων, τῶν τε χωρίων τὸν δημοσίων δῆμοις ἀφαιρῶν δπως δπωρίζωσιν οἱ βουλόμενοι, τούτοις δὲ Περικλῆς καταδημαγωγούμενος τρέπεται πρὸς τὴν τῶν δημοσίων διανομήν, συμβουλεύσαντος αὐτῷ Δαμωνίδου τοῦ 3 Οἰηθεν, ὃς Ἀριστοτέλης ἴστιρηκε. Καὶ ταχὺ θεωρικοῖς καὶ δικαστικοῖς λήμμασιν ἄλλαις τε μισθοφοραῖς καὶ χορηγίαις συνδεκάσας τὸ πλῆθος, ἐχρῆτο κατὰ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, ἢς αὐτὸς οὐ μετεῖχε διὰ τὸ μήτ' ἀρχῶν μήτε θεσμοθέτης μήτε βασιλεὺς μήτε πολέμαρχος λαχεῖν. Αὕται γὰρ αἱ ἀρχαὶ κληρωταὶ τ' ἡσαν ἐκ παλαιοῦ, 4 καὶ δι' αὐτῶν οἱ δοκιμασθέντες ἀνέβαινον εἰς Ἀρείον πάγον. Διὸ καὶ μᾶλλον ἵσχύσας δὲ Περικλῆς ἐν τῷ δῆμῳ κατεστασίασε τὴν βουλήν, ὥστε τὴν μὲν ἀφαιρεθῆναι τὰς πλείστας κρίσεις δι' Ἐφιάλτου, Κι-

τὰ καλὰ ποὺ μᾶς προσφέρουν, συμπεραίνομε ὅτι εἶναι ἀθάνατοι· τὸ
ἴδιο λοιπὸν συμβαίνει καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ πέθαναν γιὰ τὴν πατρί-
δα».

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ (Κεφ. 9 - 11)

‘Ο ιστορικὸς Θουκυδίδης μιλώντας γιὰ τὴν διακυβέρνηση τῆς 1 πολιτείας ἀπὸ τὸν Περικλῆ τὴν χαρακτηρίζει σὰν κάπως ἀριστοκρατικὴ καὶ λέει πῶς « μόνο κατὰ τὸ διονυμα ἡταν δημοκρατία, πράγματι δῆμως ἔξουσία ποὺ τὴν εἶχε ἔνας μόνο, ὁ πρῶτος τῆς Ἀθήνας πολίτης ». Πολλοὶ ἄλλοι λένε ὅτι ἐκεῖνος πρῶτος ὁδήγησε τὸ λαὸν σὲ κληρονομίες καὶ θεωρικὰ καὶ ἀποζημιώσεις καὶ ὅτι ἦτοι τὸν κακοσύνηθισε καὶ, ἐνῷ πρὶν ἡταν φρόνιμος καὶ ἐργατικός, ἔγινε ἔξαιτίας τῶν κυβερνητικῶν αὐτῶν μέτρων σπάταλος καὶ ἀκόλαστος. Σωστὸ δῆμως εἶναι νὰ ἔξετάσωμε τὴν αἵτια τῆς μεταβολῆς αὐτῆς στηριγμένοι στὰ ἕδια τὰ πράγματα.

Στὴν ἀρχή, καθὼς εἴπαμε, θέλοντας νὰ ἀντιταχτῇ στὴ δημοτικότητα τοῦ Κίμωνα, κολάκευε τὸ λαόν ἀλλὰ δὲν εἶχε τὸν πλοῦτο καὶ τὰ χρήματα ποὺ εἶχε δὲ Κίμων, μὲ τὰ δόποια κέρδιζε τὴν εὔνοια τῶν φτωχῶν, παρέχοντας κάθε μέρα δεῖπνο σὲ δσους Ἀθηναίους εἰχαν ἀνάγκη, ντύνοντας τοὺς γέρους καὶ βγάζοντας τοὺς φράχτες τῶν κήπων του, γιὰ νὰ πάρνουν ἐλεύθερα ἀπὸ αὐτοὺς ὁπωρικὰ δσοι ηθελαν. Ἐπειδὴ μὲ αὐτὰ τὰ δημαρχικὰ μέσα τοῦ ἀντιπάλου του δ Περικλῆς ἔχανε τὴ δημοτικότητά του, γιὰ νὰ τὰ ἔξουδετερώσῃ τρέπεται στὴ διανομὴ χρημάτων τοῦ δημοσίου κατὰ συμβουλὴ τοῦ Δαμωνίδη ἀπὸ τὴν Οἰη, δπως ἀναφέρει δ Ἀριστοτέλης. Καὶ ἀμέσως μὲ τὰ θεωρικὰ καὶ δικαστικὰ ἐπιδόματα καὶ μὲ ἄλλες μισθοδοσίες καὶ παροχὲς κέρδισε δλο τὸ λαό καὶ τὸν χρησιμοποιοῦσε γιὰ νὰ περιορίσῃ τὴν ἔξουσία τοῦ Ἀρείου Πάγου, ποὺ αὐτὸς δὲν ἡταν μέλος της, ἐπειδὴ δὲν εἶχε κληρωθῆ ποτὲ οὔτε ἀρχοντας οὔτε θεσμοθέτης οὔτε βασιλιάς οὔτε πολέμαρχος. Γιατὶ τὰ ἀξιώματα αὐτὰ ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια τὰ ἀναλάβαιναν οἱ πολίτες μὲ κλῆρο καὶ ἀν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐπιδοκίμαζε τὴ διοίκησή τους, γίνονταν μέλη τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου. Γιὰ τοῦτο δ Περικλῆς, δταν ἀπόχτησε μεγαλύτερη δύναμη στὸ λαό, μὲ τὴν ὑποστήριξή του ἀντιπολιτεύτηκε τὴ βουλὴ καὶ κατάφερε μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Ἐφιάλτη νὰ τῆς ἀφαιρεθῇ τὸ μεγαλύτερο μέρος

ΚΕΦ. 9

Παροχὲς στὸ
λαό.
Ἐξοστρακι-
σμὸς τοῦ
Κίμωνα.

μωνα δ' ὡς φιλολάκωνα καὶ μισόδημον ἔξοστρακισθῆναι, πλούτῳ μὲν καὶ γένει μηδενὸς ἀπολειπόμενον, νίκας δὲ καλλίστας νενικηότα τοὺς βαρβάρους καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ λαφύρων ἐμπεπληκότα τὴν πόλιν, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνον γέγραπται. Τοσοῦτον ἦν τὸ κράτος ἐν τῷ δήμῳ τοῦ Περικλέους.

ΚΕΦ. 10

- 1 ‘Ο μὲν οὖν ἔξοστρακισμὸς ὥρισμένην εἶχε νόμῳ δεκαετίαν τοῖς φεύγοντιν· ἐν δὲ τῷ διὰ μέσου στρατῷ μεγάλῳ Λακεδαιμονίων ἐμβαλόντων εἰς τὴν Ταναγρικὴν καὶ τῶν Ἀθηναίων εὐθὺς ὁρμησάντων ἐπ’ αὐτούς, ὁ μὲν Κίμων ἐλθὼν ἐκ τῆς φυγῆς ἔθετο μετὰ τῶν φυλετῶν εἰς λόχον τὰ ὅπλα, καὶ δι’ ἕργων ἀπολύεσθαι τὸν λακωνισμὸν ἐβούλετο συγκινδυνεύσας τοῖς πολίταις, οἱ δὲ φίλοι τοῦ Περικλέους συ-
2 στάντες ἀπήλασαν αὐτὸν ὡς φυγάδα. Διὸ καὶ δοκεῖ Περικλῆς ἐρρωμενέστατα τὴν μάχην ἐκείνην ἀγωνίσασθαι καὶ γενέσθαι πάντων ἐπι-
3 φανέστατος, ἀφειδήσας τοῦ σώματος. Ἐπεισον δὲ καὶ τοῦ Κίμωνος οἱ φίλοι πάντες δμαλῶς οὓς Περικλῆς συνεπητιάτο τοῦ λακωνισμοῦ, καὶ μετάνοια δεινὴ τοὺς Ἀθηναίους καὶ πόθος ἔσχε τοῦ Κίμωνος, ἥττημένους μὲν ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς Ἀττικῆς, προσδοκῶντας δὲ βαρὺν
4 εἰς ἔτους ὥραν πόλεμον. Αἰσθόμενος οὖν ὁ Περικλῆς οὐκ ὥκητσε χα-
ρίσασθαι τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ τὸ ψήφισμα γράψας αὐτὸς ἐκάλει τὸν ἄνδρα, κάκεῖνος κατελθὼν εἰργήνην ἐποίησε ταῖς πόλεσιν οἰκείως γὰρ εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸς αὐτόν, ὥσπερ ἀπίχθοντο τῷ Περικλεῖ
5 καὶ τοῖς ἄλλοις δημαγωγοῖς. Ἐνιοι δέ φασιν οὐ πρότερον γραφῆναι τῷ Κίμωνι τὴν κάθοδον ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἢ συνθίκας αὐτοῖς ἀπορείτους γενέσθαι δι’ Ἐλπινίκης, τῆς Κίμωνος ἀδελφῆς, ὥστε Κίμωνα
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπὸ τὴ δικαστική της ἔξουσία. "Ἐπειτα κατηγόρησε τὸν Κίμωνα σὰ φίλο τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἔχθρὸ τῆς δημοκρατίας καὶ πέτυχε τὸν ἔξοστρακισμό του μόλι ποὺ κατὰ τὸν πλοῦτο καὶ κατὰ τὸ γένος δὲν ἦταν κατώτερος ἀπὸ κανέναν, καὶ εἶχε νικήσει τοὺς βαρβάρους κερδίζοντας τὶς ὀραιότερες νίκες, καὶ εἶχε γεμίσει τὴν πόλη μὲ πολλὰ χρήματα καὶ λάφυρα, ὅπως ἔγραψα στὴ βιογραφία του. Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ δύναμη τοῦ Περικλῆ στὸ λαό.

"Η διάρκεια τοῦ ἔξοστρακισμοῦ ἐκείνων ποὺ ἔδιωχνε ἡ πόλη εἶχε ὁριστῇ μὲ νόμο γιὰ δέκα χρόνια. Μόλις εἶχε περάσει τὸ μισὸ διάστημα τῆς δεκαετίας ποὺ δὲ Κίμων ἦταν ἔξοστρακισμένος, οἱ Λακεδαιμονίοι μὲ μεγάλο στρατὸ μπῆκαν στὴν περιοχὴ τῆς Τανάγρας καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀμέσως ὅρμησαν ἐναντίον τους. Τότε ὁ Κίμων γύρισε ἀπὸ τὴν ἔξοριά καὶ κατατάχτηκε καὶ αὐτὸς στὸ λόχο ποὺ ὑπηρετοῦσαν οἱ ἀντρες τῆς φυλῆς του. "Ηθελε μὲ τὴν πράξη του νὰ ξεπλύνῃ τὴν κατηγορία τοῦ λακωνισμοῦ, κινδυνεύοντας στὸν ἄγωνα μαζὶ μὲ τοὺς συμπολίτες του. Ἀλλὰ οἱ φίλοι τοῦ Περικλῆ συνεννοήθηκαν καὶ τὸν ἔδιωξαν μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι ἦταν ἔξοστρακισμένος. Γιὰ τοῦτο, φαίνεται, ὁ Περικλῆς σ' ἐκείνη τὴ μάχη πολέμησε μὲ πολλὴ ἀντρεία καὶ ξεχώρισε ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους, ἀψηφάντας τὴ ζωή του. Ἀλλὰ ἔπεσαν σ' αὐτὴ τὴ μάχη καὶ ὅλοι μαζὶ οἱ φίλοι τοῦ Κίμωνα, αὐτὸι ποὺ δὲ Περικλῆς τοὺς κατηγοροῦσαν ἐπίσης ὡς φίλους τῶν Λακεδαιμονίων. Καὶ τότε μετάνοιωσαν πικρὰ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἀποζητοῦσαν τὸν Κίμωνα, πολὺ περισσότερο μάλιστα γιατὶ νικήθηκε στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς καὶ περίμεναν πᾶς τὴν ἐρχόμενη ἄνοιξη θὰ ξανάρχιζε ἄγριος ὁ πόλεμος. Κατάλαβε ὁ Περικλῆς τὶς διαθέσεις αὐτὲς τοῦ λαοῦ καὶ δὲ δίστασε νὰ τὸν ικνοποιήσῃ. "Τόποβλεις ὁ ἕδιος στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου ψήφισμα γιὰ τὴν ἀνάκληση τοῦ Κίμωνα καὶ ὅταν ἐκεῖνος γύρισε στὴν πατρίδα του, κατόρθωσε νὰ συμφωνηθῇ εἰρήνη ἀνάμεσα στὶς δύο πόλεις· γιατὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχαν τόση συμπάθεια στὸν Κίμωνα, ὅση ἀντιπάθεια στὸν Περικλῆ καὶ στοὺς ἄλλους δημοκρατικοὺς ἀργηγούς. Μερικοὶ ισχυρίζονται ὅτι πρὶν ὁ Περικλῆς ὑποβάλῃ τὴν πρόταση γιὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ Κίμωνα, εἶχε συνεννοήθῃ μωσικὰ μαζὶ του μὲ τὴ μεσολάβηση τῆς ἀδερφῆς τοῦ Κίμωνα Ἐλπινίκης καὶ εἶχαν συμφωνήσει: ὁ Κίμων νὰ φύγῃ μὲ διακόσια πλοῖα καὶ νὰ εἰ-

ΚΕΦ. 10

'Ανάκληση
καὶ θάνατος
τοῦ Κίμωνα.

μὲν ἐκπλεῦσαι λαβόντα ταῦς διακοσίας καὶ τῶν ἔξω στρατηγεῖν κα-
ταστρεφόμενον τὴν βασιλέως χώραν, Περικλεῖ δὲ τὴν ἐν ἀστει δύ-
6 ναμιν ὑπάρχειν. Ἐδόκει δὲ καὶ πρότερον ἡ Ἐλπινίκη τῷ Κίμωνι τὸν
Περικλέα πραφτέρον παρασχεῖν, δτε τὴν θανατικὴν δίκην ἔφευγεν.
7 Ἡν μὲν γὰρ εἰς τῶν κατηγόρων ὁ Περικλῆς ὑπὸ τοῦ δήμου προβε-
βλημένος, ἐλθούσης δὲ πρὸς αὐτὸν τῆς Ἐλπινίκης καὶ δεομένης,
μειδιάσας εἰπεν « Ὡ Ελπινίκη, γραῦς εἰ, γραῦς εἰ, ὡς πράγματα
τηλικαῦτα πράσσειν. » Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν λόγον ἀπαξ ἀνέστη
τὴν προβολὴν ἀφοσιούμενος, καὶ τῶν κατηγόρων ἐλάχιστα τὸν Κί-
8 μωνα λυπήσας ἀπεχώρησε. Πῶς ἂν οὖν τις Ἰδομενεῖ πιστεύσειε
κατηγοροῦντι τοῦ Περικλέους ὡς τὸν δημαγωγὸν Ἐφιάλτην, φίλον
γενόμενον καὶ κοινωνὸν ὅντα τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ προαιρέσεως, δολο-
φονήσαντος διὰ ζηλοτυπίαν καὶ φθόνον τῆς δόξης; Ταῦτα γὰρ οὐκ
οīδ' θεεν συναγαγὼν ὥσπερ χολὴν τάνδρῳ προσβέβληκε, πάντῃ μὲν
ἴσως οὐκ ἀνεπιλήπτῳ, φρόνημα δ' εὐγενὲς ἔχοντι καὶ ψυχὴν φιλό-
τιμον, οīς οὐδὲν ἐμφύεται πάθος ὡμὸν οὔτω καὶ θηριῶδες. Ἐφιάλτην
μὲν οīν, φοβερὸν ὅντα τοῖς δλιγαρχικοῖς καὶ περὶ τὰς εὐθύνας καὶ
διώξεις τῶν τὸν δῆμον ἀδικούντων ἀπαραιτητον, ἐπιβούλεύσαντες οī
ἐχθροὶ δι' Ἀριστοδίκου τοῦ Ταραγρικοῦ κρυψαίως ἀνείλον, ὡς Ἀρι-
στοτέλης εἰρηκεν. Ἐτελεύτησε δὲ Κίμων ἐν Κύπρῳ στρατηγῶν.

ΚΕΦ. 11

1 Οἱ δ' ἀριστοκρατικοί, μέγιστον μὲν ἦδη τὸν Περικλέα καὶ πρό-
σθεν δρῶντες γεγονότα τῶν πολιτῶν, βουλόμενοι δ' ὅμως εἰναί τινα
τὸν πρὸς αὐτὸν ἀντιτασσόμενον ἐν τῇ πόλει καὶ τὴν δύναμιν ἀμβλύ-
νοντα, ὥστε μὴ κομιδῇ μοναρχίαν είναι, Θουκυδίδην τὸν Ἀλωπεκῆ-
θεν, ἄνδρα σώφρονα καὶ κηδεστὴν Κίμωνος, ἀντέστησαν ἐναντιωσό-
μενον, δις ἥττον μὲν διν πολεμικὸς τοῦ Κίμωνος, ἀγοραῖος δὲ καὶ πο-
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ναι στρατηγὸς μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν καταστρέφοντας τὴν χώρα τοῦ βασιλιὰ τῶν Περσῶν, καὶ ὁ Περικλῆς νὰ ἔχῃ τὴν ἔξουσία μέσα στὴν πόλη. Φαίνεται πῶς καὶ πρωτύτερα ἡ Ἐλπινίκη εἶχε μεσολαβήσει, γιὰ νὰ καταπραῦνῃ τὸν Περικλῆν ἀπέναντι τοῦ Κίμωνα, δταν αὐτὸς δικαζόταν καὶ κινδύνευε νὰ καταδικαστῇ σὲ θάνατο. Τότε ὁ Περικλῆς ἤταν ἔνας ἀπὸ τοὺς κατηγόρους ποὺ εἶχε δρίσει ὁ δῆμος καὶ, ὅταν ἤρθε σ' αὐτὸν ἡ Ἐλπινίκη καὶ τὸν παρακαλοῦσε, αὐτὸς χαμογέλασε καὶ εἶπε : «Ἐλπινίκη, εἰσαι γριά, εἰσαι πολὺ γριά, γιὰ ν' ἀνακατεύεσαι σὲ τόσο μεγάλα ζητήματα.» Καὶ δύμας στὴ δίκη δὲ σηκώθηκε νὰ μιλήσῃ παρὰ μόνο μιὰ φορά, ἀναγκασμένος ἀπὸ τὴν ἐντολὴν ποὺ εἶχε ἀναλάβει, καὶ, ἀφοῦ ἐπιβάρυνε τὸν Κίμωνα δισομποροῦσε λιγότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατηγόρους, ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν συνεδρίασην. Πῶς λοιπόν, ὅστε⁷ ἀπ' αὐτά, μπορεῖ κανεὶς νὰ δώσῃ πίστην στὰ λόγια τοῦ Ἰδομενέα, ποὺ κατηγορεῖ τὸν Περικλῆν, πῶς τάχα τὸν Ἐφιάλτη, τὸ δημοκρατικὸ ἀρχηγό, ποὺ ἤταν φίλος καὶ πολιτικὸς συνεργάτης του, τὸν δολοφόνησε ἀπὸ ζηλοτυπία καὶ ἀπὸ φθόνο γιὰ τὴ δόξα του ; Δὲν ξέρω ἀπὸ ποὺ τὰ μάζεψε αὐτὰ καὶ τὰ ἔριξε⁸ σὰ γολὴ στὸ πρόσωπο τοῦ Περικλῆν, ποὺ ἵσως νὰ μὴν εἶναι ὀλότελα ἀμεμπτος, πάντως δύμας εἶχε⁹ φρόνημα εὔγενικὸ καὶ γενναιοψυχία, ἀρέτες ἀπὸ τὶς ὁποῖες δὲν μποροῦσε ποτὲ νὰ βλαστήσῃ πάθος τόσο σκληρὸ καὶ τόσο ἀπάνθρωπο. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὸν Ἐφιάλτην ποὺ ἤταν φοβερὸς ἀντίπαλος τῶν δλιγαρχικῶν καὶ ἀλύγιστος στὴν ἀναζήτηση εὐθύνης καὶ στὴν καταδίωξη κάθε ἀδικητῆ τοῦ λαοῦ, τὸν ἐπιβούλευτηκαν οἱ ἔχθροι του· αὐτοὶ ἔβαλαν τὸν Ἀριστόδικο ἀπὸ τὴν Τανάγρα καὶ τὸν σκότωσε κρυφά, δπως λέει ὁ Ἀριστοτέλης.

“Οσο γιὰ τὸν Κίμωνα, αὐτὸς πέθανε στὴν Κύπρο, δπου ἤταν στρατηγός.

Οἱ ἀριστοκρατικοί, ποὺ ἔβλεπαν ἥδη καὶ πρωτύτερα τὸν Περικλῆν νὰ ἀποχτᾶ πολὺ μεγάλη πολιτικὴ δύναμη, ἥθελαν νὰ ὑπάρχη καποίος στὴν πόλη ποὺ νὰ ἀντιταχτῇ σ' αὐτὸν καὶ νὰ μετριάζῃ τὴν δύναμή του, ῶστε ἡ κυβέρνησή του νὰ μὴν καταντήσῃ ἐντελῶς μοναρχία. Γιὰ τοῦτο ἀντιτάξανε σ' αὐτὸν σὰν πολιτικὸ του ἀντίπαλο τὸ Θουκυδίδην ἀπὸ τὸ δῆμο τῆς Ἀλωπεκῆς, ἀνθρωπῳ φρόνιμο καὶ συγγενὴ τοῦ Κίμωνα. Ὁ Θουκυδίδης ἤταν στὰ πολεμικὰ κατώτερος ἀπὸ τὸν Κίμωνα, μὲν πιὸ ἔμπειρος ἀγορητῆς καὶ πολιτικός. Ἔμενε

ἢ. Ἦ. Ἑ. 40.

ΚΕΦ. 11

Ἀνταγονισμὸς Περικλῆ καὶ Θουκυδίδη. Θεάματα καὶ κληρουχίες.

λιτικὸς μᾶλλον, οἰκουμῶν ἐν ἄστει καὶ περὶ τὸ βῆμα τῷ Περικλεῖ
 2 συμπλεκόμενος, ταχὺ τὴν πολιτείαν εἰς ἀντίπαλον κατέστησεν. Οὐδὲ
 γάρ εἴασε τοὺς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς καλονμένους ἀνδρας ἐνδιεσπάρ-
 θαι καὶ συμμεμεῖχθαι πρὸς τὸν δῆμον ὡς πρότερον, ύπὸ πλίθους
 ἡμαρωμένους τὸ ἀξιώμα, χωρὶς δὲ διακρίνας καὶ συναγαγὼν εἰς
 ταῦτὸ τὴν πάντων δύναμιν ἐμβριθῆ γενομένην, ὥσπερ ἐπὶ ζυγοῦ
 3 δοπήν ἐποίησεν. Ἡ μὲν γάρ εἶς ἀρχῆς διπλόῃ τις ὑπουρλος ὥσπερ ἐν
 σιδήρῳ, διαφορὰν ὑποσημαίνοντα δημοτικῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς
 προαιρέσεως, η δ' ἐκείνων ἄμιλλα καὶ φιλοτιμία τῶν ἀνδρῶν βαθυ-
 τάτην τομὴν τεμοῦσα τῆς πόλεως, τὸ μὲν δῆμον, τὸ δ' ὀλίγους ἐποίησε
 4 καλεῖσθαι. Διὸ καὶ τότε μάλιστα τῷ δίμῳ τὰς ἡρίας ἀνεὶς ὁ Περικλῆς
 ἐποιεῖτετο πρὸς χάριν, ἀεὶ μέν τινα θέαν πανηγυρικὴν ἡ ἐστίασιν
 ἢ πομπὴν εἶναι μηχανώμενος ἐν ἄστει, καὶ διαπαιδαγωγῶν οὐκ ἀμού-
 σοις ἡδοναῖς τὴν πόλιν, ἔξικοντα δὲ τριήρεις καθ' ἔκαστον ἐνιαυτὸν
 ἐκπέμπων, ἐν αἷς πολλοὶ τῶν πολιτῶν ἐπλεον ὀκτὼ μῆνας ἔμμισθοι,
 5 μελετῶντες ἀμα καὶ μανθάνοντες τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν. Πρὸς δὲ
 τούτοις χιλίους μὲν ἔστειλεν εἰς Χεροόνησον κληρούχους, εἰς δὲ Νάξον
 πεντακοσίους, εἰς δ' Ἀνδρον ἡμίσεις τούτων, εἰς δὲ Θράκην χιλίους
 Βισάλτας συνοικήσοντας, ἄλλους δ' εἰς Ἰταλίαν ἀνοικιζομένης Συ-
 6 βάρεως, ἢν Θουρίους προσηγόρευσαν. Καὶ ταῦτ' ἐπραττεν. ἀποκον-
 φίζων μὲν ἀργοῦ καὶ διὰ σχολὴν πολυπράγμονος δχλον τὴν πόλιν,
 ἐπανορθούμενος δὲ τὰς ἀπορίας τοῦ δήμου, φέβον δὲ καὶ φρουρὰν τοῦ
 μὴ νεωτερίζειν τι παρακατοικίζων τοῖς συμμάχοις.

Ιεν, οὐκέτιστο προειδῆ μάκεσθαι, ἵντι τοῦτο ἐπιστάντειν οὐδὲ
 προστάτην ἔχειν αλλοτε πάτερ τοῦ οὐδίουκου Θ. Οἱ τενειμάδεις δειπνοὶ
 θεοὶ προσελκύονται μητρούς τοῦ οὐδίουκου Θ. Οἱ τενειμάδεις δειπνοὶ τοῦ οὐδίουκου Θ.
 μητρούς τοῦ οὐδίουκου Θ. Οἱ τενειμάδεις δειπνοὶ τοῦ οὐδίουκου Θ.

διαρκῶς μέσα στὴν πόλη καὶ συχνὰ τοῦ δινόταν ἡ εὐκαιρία νὰ ἀναμετρηθῇ μὲ τὸν Περικλῆ στὸ βῆμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. "Ἐτσι ἀποκατάστησε τὴν ἴσορροπία στὸ πολίτευμα" γιατὶ δὲν ἀφῆσε τοὺς ἀριστοκρατικοὺς νὰ εἰναι σκορπισμένοι μέσα στὸ λαό καὶ νὰ συγχωνευτοῦν μαζὶ του, δπως γινόταν πρίν, ποὺ ἡ κοινωνική τους ἀξία χανόταν μέσα στὸ πολὺ πλῆθος. Ἀντίθετα, ζεχώρισε σὲ ἴδιαίτερη μερίδα τοὺς ἀριστοκρατικοὺς καὶ συνένωσε δὴ τὴ δύναμή τους, ὥστε νὰ ἀποχτήσῃ βαρύτητα, καὶ ἔτσι κατόρθωσε νὰ κλίνῃ ἡ ζυγαριὰ πρὸς τὸ μέρος τους. Γιατὶ καὶ προηγουμένως ὑπῆρχε στὸ κοινωνικὸ σύνολο κάποιο ράγισμα κρυφό, ὅπως συμβαίνει συχνὰ σ' ἔνα σιδερέο ἀντικείμενο, ποὺ ἀφῆνε νὰ διαφαίνεται ἡ διαφορὰ δημοκρατικῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ τώρα ὁ ἀνταγωνισμὸς καὶ ἡ ἀντιγρία ἐκείνων τῶν δύο πολιτικῶν, τοῦ Θουκυδίδη καὶ τοῦ Περικλῆ, χάρχες μιὰ πολὺ βαθιά τομὴ καὶ χώρισε τοὺς πολίτες σὲ δύο ὄλοτελα ζεχωριστές μερίδες, ποὺ ἡ μιὰ δινομάστηκε ἀντίγνωσις.
δημοκρατικὴ καὶ ἡ ἄλλη ὀλιγαρχικὴ. Γι' αὐτό, τότε περισσότερο
 ἀπὸ ἄλλοτε, ὁ Περικλῆς χαλάφωνε τὸ χαλινὸν ἀπὸ τὸ λαὸν καὶ πολιτευόταν μὲ τρόπο ποὺ νὰ τὸν εὐχαριστῇ. Ἐπινοοῦσε διαρκῶς διάφορα θεάματα πανηγυρικὰ ἡ συμπόσια ἡ πομπὲς στὴν πόλη, διεσκέδαζε τοὺς πολίτες μὲ εὐγενικὲς εὐχαριστίσεις, καὶ κάθε χρόνο ἐστελνε ἔξήντα πλοῖα μὲ τὰ ὅποια πολλοὶ πολίτες ταξίδευαν ὅχτα
 μῆνες μὲ ἀμοιβὴ καὶ ἔτσι μποροῦσαν νὰ ἀσκοῦνται καὶ νὰ ἀπογιοῦνται
 πείρα στὰ νυκτικά.

"Ἐπίσης ἐστειλε χίλιους κληρούχους στὴ Χερρόνησο, πεντακόσιους στὴ Νάξο, μισοὺς ἀπ' αὐτοὺς στὴν "Ανδρο" ἀκόμη ἐστειλε στὴ Θράκη χίλιους γιὰ νὰ κατοικήσουν ἐκεῖ μαζὶ μὲ τοὺς Βισάλτες καὶ ἄλλους στὴν "Ιταλία, ὅταν ἀνοικοδομήθηκε ἡ Σύρβαρη, ποὺ ἀπὸ τότε δινομάστηκε Θούριοι. Καὶ μὲ αὐτὰ ποὺ ἔκανε, ἀνακούφιζε τὴν πόλη ἀπὸ ἔναν ὄχλο ἀργὸ καὶ φιλοτάραχο, βελτίωνε τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τοῦ λαοῦ καὶ συγχρόνως ἵδρυε σ' ἐπίκαιρα σημεῖα τῶν συμμαχιῶν πόλεων οἰκισμοὺς 'Αθηναίων, ποὺ θὰ γρηγόριευαν σὰν ἐπίφοβη φρουρά, γιὰ νὰ συγκρατοῦν τοὺς συμμάχους ἀπὸ κάθε ἀπόπειρα ἀποστασίας."

ΚΕΦ. 12

- 1 [“]Ο δὲ πλείστην μὲν ἡδονὴν ταῖς Ἀθήναις καὶ κόσμον ἔνεγκε,
μεγίστην δὲ τοῖς ἄλλοις ἐκπληξιν ἀνθρώποις, μόνον δὲ τῇ Ἑλλάδι
μαρτυρεῖ μὴ ψεύδεσθαι τὴν λεγομένην δύναμιν αὐτῆς ἐκείνην καὶ τὸν
παλαιὸν ὅλβον, η τῶν ἀναθημάτων κατασκευή, τοῦτο μάλιστα τῶν
πολιτευμάτων τοῦ Περικλέους ἐβάσκαινον οἱ ἔχθροὶ καὶ διέβαλλον
ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, βοῶντες ὡς δὲ δῆμος ἀδοξεῖ καὶ ἡκῶς ἀκούει,
τὰ κοινὰ τῶν Ἑλλήνων χρήματα πρὸς αὐτὸν ἐκ Διήλου μεταγαγόν,
η δὲ ἔνεστιν αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας εὐπρεπεστάτη τῶν προφά-
σεων, δείσαντα τοὺς βαρβάρους ἐκεῖθεν ἀνελέσθαι καὶ φυλάττειν ἐν
2 οὐχορῷ τὰ κοινά, ταύτην ἀνήσηκε Περικλῆς, καὶ δοκεῖ δεινὴν ὑβριν
η Ἑλλὰς ὑβρίζεσθαι καὶ τυραννεῖσθαι περιφανῶς, δρῶσα τοῖς εἰσφε-
ρομένοις ὑπὲρ αὐτῆς ἀναγκαίως πρὸς τὸν πόλεμον ἡμᾶς τὴν πόλιν
καταχρυσοῦντας καὶ καλλωπίζοντας ὥσπερ ἀλαζόνα γνωτίκα, περια-
πτομένην λίθους πολυτελεῖς καὶ ἀγάλματα καὶ ναοὺς χιλιοταλάντους.
3 Ἐδίδασκεν οὖν δὲ Περικλῆς τὸν δῆμον ὅτι χρημάτων μὲν οὐκ
διφεύλονσι τοῖς συμμάχοις λόγον, προπολεμοῦντες αὐτὸν καὶ τοὺς
βαρβάρους ἀνείργοντες, οὐχ ἵππον, οὐ ναῦν, οὐχ διπλίτην, ἀλλὰ χρή-
ματα μόνον τελούντων, ἢ τῶν διδόντων οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τῶν λαμβα-
4 νόντων, ἢν παρέχωσιν ἀνθ' οὐ λαμβάνοντι, δεῖ δὲ τῆς πόλεως κατε-
σκευασμένης ἴκανῶς τοῖς ἀναγκαίοις πρὸς τὸν πόλεμον, εἰς ταῦτα
τὴν εὐπορίαν τρέπειν αὐτῆς, ἀφ' ὧν δόξα μὲν γενομένων ἀιδίος, εὐπο-
ρία δὲ γενομένων ἔτοιμη παρέσται, παντοδαπῆς ἐργασίας φανείσης
καὶ ποικίλων χρειῶν, αἱ πᾶσαν μὲν τέχνην ἐγείρονται, πᾶσαν δὲ χεῖρα

ΤΑ ΑΘΑΝΑΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ (Κεφ. 12-14)

Αλλὰ ἔκεινο προπάντων ποὺ εύχαριστησε πάρα πολὺ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ὀδύρφυνε τὴν πόλην, ποὺ προκάλεσε τὴν πιὸ μεγάλη ἔκπληξη στοὺς ξένους, ποὺ μόνο αὐτὸ μαρτυρεῖ πώς ἡ περιλάλητη ἔκεινη δύναμη καὶ ἡ παλαιὰ εύτυχία τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶναι γένηνημα φαντασίας παρὰ πραγματικὴ ἀλήθεια, ὑπῆρξε ἡ κατασκευὴ τῶν ἀθάνατων μνημείων στὴν Ἀθήνα. Μὰ αὐτὸ ἀκριβῶς περισσότερο ἀπ' ὅλα τὰ πολιτικὰ ἔργα τοῦ Περικλῆ φθονοῦσαν καὶ κατηγοροῦσαν οἱ ἔχθροί του. Φώναζαν στὶς συνεδριάσεις τοῦ δήμου ὅτι ὁ λαὸς δυσφημεῖται καὶ κακολογεῖται, γιατὶ πῆρε ἀπὸ τὴ Δῆλο τὰ κοινὰ χρήματα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ ἔφερε στὴν Ἀθήνα. Ἡ μόνη εὔλογη πρόφαση ποὺ μποροῦσε νὰ ἀντιτείνῃ στοὺς κατηγόρους του, ἤταν ὅτι πῆρε τὰ κοινὰ χρήματα ἀπὸ τοὺς συμμάχους, γιὰ νὰ τὰ φυλάξῃ σὲ ἀσφαλισμένο μέρος, γιατὶ φοβήθηκε τοὺς βαρβάρους· τώρα, λένε οἱ κατήγοροι, καὶ αὐτὴ τὴν πρόφαση τὴν ἔχει ἀνατρέψει ὁ Περικλῆς. Καὶ προσθέτουν: «Ἐτσι οἱ Ἑλλήνες σχηματίζουν τὴν ἐντύπωση ὅτι ἔξευτελίζονται φοβερὰ καὶ τυραννοῦνται δλοφάνερα, γιατὶ βλέπουν ὅτι ὅσα αὐτοὶ εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ συνεισφέρουν γιὰ τὸν πόλεμο ἐμεῖς τὰ χρησιμοποιοῦμε γιὰ νὰ κάμωμε δλόχρυση τὴν πόλη μας, νὰ τὴ στολίσωμε σὰ γυναίκα φιλάρεσκη καὶ νὰ τὴν πλουτίσωμε μὲ λίθους πολυτελείας, μὲ ἀγάλματα καὶ μὲ χειροτάλαντους ναούς.» Αλλὰ ὁ Περικλῆς ἀπαντοῦσε σ' αὐτὰ καὶ ἔλεγε στὸ λαὸ διὰ τὸ δὲν ἔχουν νὰ δώσουν κανένα λόγο στοὺς συμμάχους γιὰ τὰ χρήματα, γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι πολεμοῦν γιὰ ὅλους τοὺς συμμάχους καὶ κρατοῦν μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς βαρβάρους. «Οἱ σύμμαχοι», ἔλεγε ὁ Περικλῆς, «δὲν παρέχουν οὔτε ἕνα ὅλογο οὔτε ἕνα πλοϊο οὔτε ἔναν ὄπλιτη· τὸ μόνο ποὺ προσφέρουν εἶναι τὰ χρήματα. Ἄλλ' αὐτὰ δὲν ἀνήκουν πιὸ σ' ἔκεινους ποὺ τὰ δίνουν, παρὰ σ' ἔκεινους ποὺ τὰ παίρνουν, ἀν τοὺς παρέχουν ἔκεινο γιὰ τὸ δποῖο τὰ παίρνουν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ πόλη μας εἶναι ἀρκετὰ ἐφοδιασμένη μὲ διαθέτη γιὰ ἔργα τέτοια ποὺ, ὅταν γίνουν, θὰ τῆς φέρουν ἀθάνατη δόξα καὶ, κατὰ τὴ διάρκεια ποὺ γίνονται, θὰ τῆς ἔξασφαλίζουν τὴν εὐημερία της· γιατὶ μὲ τὰ ἔργα αὐτὰ δημιουργοῦνται ἐργασίες κάθε εἴδους καὶ ποικίλες ἀνάγκες, ποὺ θέτουν σὲ κίνηση ὅλες τὶς τέχνες

1 ΚΕΦ. 12

‘Ο ἔξωφα-
ὶσμὸς τῆς Ἀ-
θήνας μὲ τὰ
συμμαχικὰ
χρήματα.
Ἐόημερά τῶν
Ἀθηναίων.

κινοῦσαι, σχεδὸν ὅλην ποιοῦσιν ἔμμισθον τὴν πόλιν, ἐξ αὐτῆς ἀμα
ποσμούμενην καὶ τρεφομένην.

ΩΣ ΦΩΝ

- 5 Τοῖς μὲν γὰρ ἡλικίαν ἔχουσι καὶ ὁώμην αἱ στρατεῖαι τὰς ἀπὸ τῶν
κοινῶν εὐπορίας παρεῖχον, τὸν δὲ ἀσύντακτον καὶ βάναυσον ὄχλον
οὕτ' ἀμοιδὸν εἶναι λημμάτων βουλόμενος, οὔτε λαμβάνειν ἀργὸν καὶ
σχολαζόντα, μεγάλας κατασκενασμάτων ἐπιβολὰς καὶ πολυτέχνους
ὑποθέσεις ἔργων διατριβὴν ἔχοντων ἐνέβαλε φέρων εἰς τὸν δῆμον,
ἴνα μηδὲν ἥττον τῶν πλεόντων καὶ φρουρούντων καὶ στρατευομένων
τὸ οἰκουροῦν ἔχῃ πρόβασιν ἀπὸ τῶν δημοσίων ὀφελεῖσθαι καὶ μετα-
6 λαμβάνειν. "Οπου γὰρ ὅλη μὲν ἦρ λίθος, χαλκός, ἐλέφας, χρυσός,
ἔβερος, κυπάρισσος, αἱ δὲ ταύτην ἐκπονοῦσαι καὶ κατεργαζόμεναι
τέχναι τέκτονες, πλάσται, χαλκοτύποι, λιθονογοί, βαφεῖς χρυσοῦ,
μαλακτῆρες ἐλέφαρτος, ζωγράφοι, ποικιλταί, τορευταί, πομποὶ δὲ
τούτων καὶ κομιστῆρες ἔμπτοδοι καὶ ταῦται καὶ κυβερνῆται κατὰ
θάλατταν, οἱ δὲ κατὰ γῆν ἀμαξοπηγοὶ καὶ ζενγοτρόφοι καὶ ἱρίοχοι
καὶ καλωστρόδοι καὶ λινονογοὶ καὶ σκυτοτόμοι καὶ ὀδοποιοὶ καὶ με-
ταλλεῖς, ἑκάστη δὲ τέχνη, καθάπερ στρατηγὸς ἴδιον στρατεύμα, τὸν
θητικὸν ὄχλον καὶ ἴδιωτὴν συντεταγμένον εἶχεν, δργανον καὶ σῶμα
τῆς ὑπηρεσίας γινόμενον, εἰς πᾶσαν ὡς ἔπος εἰπεῖν ἡλικίαν καὶ φύσιν
αἱ χρεῖαι διένεμον καὶ διέσπειρον τὴν εὐπορίαν.

ΚΕΦ. 43

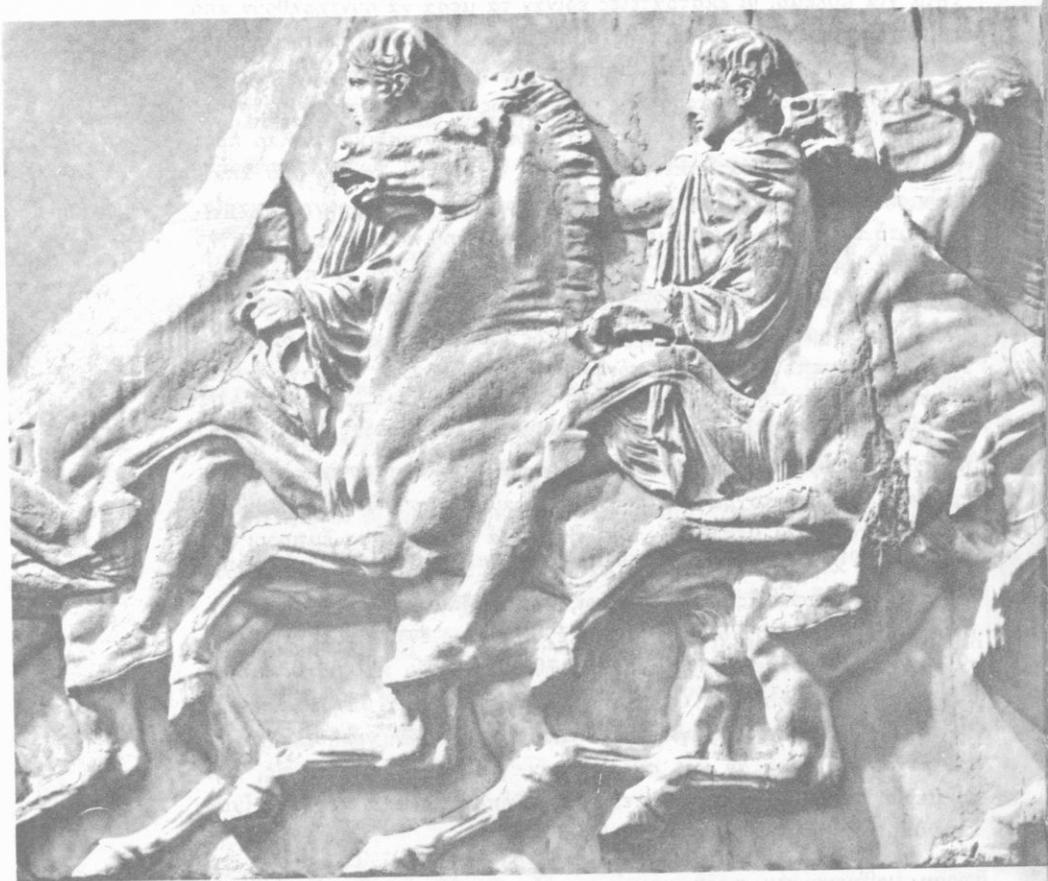
- 1 Αναβαυνόντων δὲ τῶν ἔργων ὑπερηφάνων μὲν μεγέθει, μορφῇ
δὲ ἀμιμήτοις καὶ χάριτι, τῶν δημιουργῶν ἀμιλλωμένων ὑπερβάλλε-
σθαι τὴν δημιουργίαν τῇ καλλιτεχνίᾳ, μάλιστα θαυμάσιον ἦν τὸ τάχος.
2 Ὡν γὰρ ἔκαστον φορτο πολλαῖς διαδοχαῖς καὶ ἡλικίαις μόλις ἐπὶ

καὶ ἀπασχολοῦν ὅλα τὰ ἔργατικὰ χέρια, ὥστε ὅλοι σχεδὸν οἱ πολίτες νὰ ἔχουν μιὰ πρόσοδο γιὰ τὴ ζωὴ τους καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ πόλη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἔχυτὸν τῆς νὰ στολίζεται καὶ νὰ τρέφεται.»
 Σ' ἐκείνους ποὺ εἶχαν τὴν κατάληκτη ἡλικία καὶ σωματικὴ ἵκανό- 5
 τητα γιὰ πόλεμο, οἱ ἐκστρατεῖες ἔδιναν τὰ μέσα νὰ συντροφθοῦν ἀπὸ τὸ κοινὸν ταμεῖο. 'Ο Περικλῆς ὅμως ζήθειε καὶ δὲ ἔργατικὸς λαὸς ποὺ δὲν ἔπαιρνε μέρος στὶς ἐκστρατεῖες νὰ μὴ στερῆται καὶ αὐτὸς ἀπὸ κάθε χρηματικὴ πρόσοδο, οὔτε ὅμως νὰ τὴν παίρνη μένοντας ἀνεργος καὶ ὀκνηρός. Γιὰ τοῦτο ἔστρεψε ἀποφασιστικὰ τὸ λαὸν πρὸς τὰ μεγαλεπίθελα κατασκευάσματα καὶ σὲ σχέδια ἔργων ποὺ ἀπαιτοῦν πολλοὺς εἰδικούς τεχνίτες καὶ παρέχουν μακρόχρονη ἔργασία. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τὸ μέρος ἔκεινο τοῦ λαοῦ ποὺ ἔμενε μέσα στὴν πόλη θὰ μποροῦσε δικαιολογημένα νὰ ὀφελῆται καὶ νὰ παίρνῃ μέρος στὰ δημόσια ἔσοδα, ὅπως οἱ ναῦτες, οἱ φρουροὶ καὶ οἱ στρατιῶτες. "Ἐτσι δημιουργήθηκε ἔνας μεγάλος κύκλος ἔργασιῶν: ὡς πρώτα ὑλικὰ ἔπερπετα νὰ χρησιμοποιήσουν λιθόρι, χαλκό, ἐλεφαντόδοντο, χρυσάφι, ἔβερο, ξύλο κυπαρισσιοῦ καὶ ἄλλα· οἱ τεχνίτες ποὺ θὰ τὰ χρησιμοποιοῦσαν καὶ θὰ τὰ κατεργάζονταν ήταν ξύλουργοί, γλύπτες, χαλκουργοί, μαρμαράδες, ἐπιχυρωστές, ἐλεφαντουργοί, ζωγράφοι, κοσμηματογράφοι, τορνευτές· αὐτοὶ ποὺ θὰ ἀναλάβουν τὴν ἀποστολὴν καὶ μεταφορά τους ήταν γιὰ τὴ θάλασσα ἔμποροι καὶ ναῦτες καὶ κυβερνῆτες πλοίων, καὶ γιὰ τὴν ξηρὰ ἀμυξουργού, καραγγαρεῖς, ἀμαξῆλατες, σκοινοποιοί, λιναράδες, ἔργατες δερμάτων, ὁδοποιοί, μεταλλωρύχοι· ναὶ κάθε τέχνη, ὅπως ἔνας στρατηγὸς ἔχει τὸ δικό του στράτευμα, εἶχε ἔνα πλῆθος ἔργατῶν καὶ βοηθῶν συνταγμένο ποὺ χρησίμευε ὡς ὅργανο καὶ σῶμα τῆς ὑπηρεσίας τῆς. "Ἐτσι οἱ πολλαπλές ἀνάγκες ποὺ παρουσιάζονταν γιὰ ὅλες αὐτές τὶς ἔργασίες μοιράζαν καὶ σκορποῦσαν, μπορεῖ νὰ πηγανεῖς, τὴν εὐημερία σὲ διοικούς τοὺς πολίτες, ὅποια δήποτε ἡλικία καὶ ἀν εἶχαν καὶ ὅποια δήποτε φυσικὴ δεξιότητα.

Τὰ ἔργα ὑψώνονταν περήφρανα σὲ μέγεθος καὶ ἀνυπέρβλητα σὲ 1
 διορφιὰ καὶ σὲ χάρη καὶ οἱ τεχνίτες συναγωνίζονταν νὰ ἔπεράσουν
 δὲ ἔνας τὸν ἄλλον στὴν καλλιτεχνικὴ ἔργασία. 'Αλλὰ τὸ πιὸ ἀξιοθά-
 μαυστὸ ηταν ἡ ταχύτητα τῆς δημιουργίας. "Ολα αὐτὰ τὰ ἔργα, 2
 ποὺ τὸ καθένα νόμιζε κανεὶς πώς μετὰ πολλὲς διαδοχικὲς γενιὲς ἀν-

ΚΕΦ. 13

Τὰ ἔργα καὶ οἱ
καλλιτέχνες.

Στή ζωφόρο τοῦ Παρθενώνα είκονίζεται ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων. Ἡ σύνταξη τῆς πομπῆς παριστάνεται στὴ δυτικὴ πλευρά· στὴ βόρεια καὶ στὴ νότια είκονίζεται ἡ πορεία καὶ στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τὸ τέρμα τῆς πομπῆς καὶ ἡ παράδοση τοῦ πέπλου σὲ λερέα τοῦ ναοῦ.

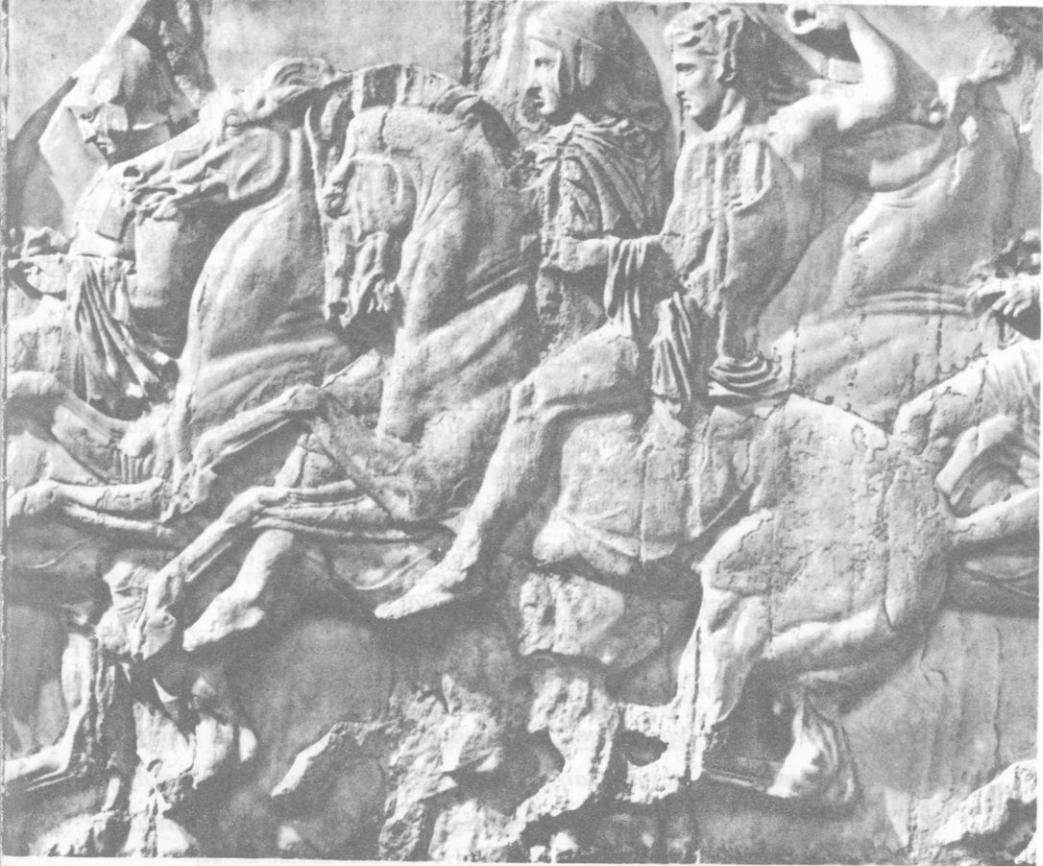
ΠΕΡΙΛΑΒΑ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΙ ΦΙΔΙΑΦΑΙ ΣΠΙΓΓΙΑΝΗ

Οι περισσότερες από τις περιπτώσεις στην Ελλάδα είναι γνωστές με την ονομασία της περιπέτειας της Σπιγγιάνης, η οποία διαδέχεται στην περιοχή της Αρκαδίας.

Το όνομα της περιπέτειας προέρχεται από την ιστορία της Σπιγγιάνης, η οποία έχει γίνει γνωστή στην αρχαιότητα.

Η περιπέτεια της Σπιγγιάνης ήταν η πρώτη περιπέτεια στην Ελλάδα, η οποία έγινε γνωστή στην αρχαιότητα.

Στις δύο αύτες πλάκες τῆς βόρειας πλευρᾶς παριστάνονται ἵππεῖς ποὺ μετέχουν στὴν πομπὴ τῶν Παναθηναίων. Οἱ πλάκες τῆς ζωφόρου, ποὺ εἶχε μῆκος 160 μ., εἶναι ἀπὸ πεντελικὸν μάρμαρο καὶ ἔχουν ὅψος 1 μ.

τέλος ἀφίξεσθαι, ταῦτα πάντα μιᾶς ἀκμῆς πολιτείας ἐλάμβανε τὴν
 3 συντέλειαν. Καίτοι ποτέ φασιν Ἀγαθάρχου τοῦ ζωγράφου μέγα φρο-
 νοῦντος ἐπὶ τῷ ταχὺ καὶ ὁρδίως τὰ ζῷα ποιεῖν ἀκούσαντα τὸν Ζεῦξιν
 4 εἰπεῖν «Ἐγὼ δὲ ἐν πολλῷ χρόνῳ.» Ἡ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖν εὐχέρεια
 καὶ ταχύτης οὐκ ἐντίθησι βάρος ἔργῳ μόνιμον οὐδὲ κάλλονς ἀκρίβειαν,
 δὲ εἰς τὴν γένεσιν τῷ πόνῳ προδαπεισθεὶς χρόνος ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ
 γενομένου τὴν ἴσχὺν ἀποδίδωσιν. Ὁθεν καὶ μᾶλλον θαυμάζεται τὰ
 5 Περικλέους ἔργα, πρὸς πολὺν χρόνον ἐν δλίγῳ γενόμενα. Κάλλει μὲν
 γὰρ ἑκαστον εὐθὺς ἦν τότε ἀρχαῖον, ἀκμῆ δὲ μέχρι τοῦ πρόσφατον
 ἐστι καὶ νεονογόνον οὕτως ἐπανθεῖ καινότης ἀεὶ τις, ἀθικτον ὑπὸ τοῦ
 χρόνου διατηροῦσα τὴν ὅψιν, ὥσπερ ἀειθαλὲς πνεῦμα καὶ ψυχὴν
 ἀγήρω καταμεμειγμένη τῶν ἔργων ἔχοντων.

6 Πάντα δὲ διεῖπε καὶ πάντων ἐπίσκοπος ἦρ αὐτῷ Φειδίας, καίτοι
 7 μεγάλους ἀρχιτέκτονας ἔχοντων καὶ τεχνίτας τῶν ἔργων. Τὸν μὲν
 γὰρ ἑκατόμπεδον Παρθενῶνα Καλλικράτης εἰργάζετο καὶ Ἰκτίνος,
 τὸ δὲ ἐλευσῖνι τελεστίγιον ἥρξατο μὲν Κόροιβος οἰκοδομεῖν, καὶ
 τοὺς ἐπὶ ἐδάφους κίονας ἔθηκεν οὗτος καὶ τοῖς ἐπιστυλίοις ἐπέζευξεν
 ἀποθανόντος δὲ τούτου Μεταγένης ὁ Ξυπεταιών τὸ διάζωσμα καὶ
 τοὺς ἄνω κίονας ἐπέστησε, τὸ δὲ μακρὸν τεῖχος, περὶ οὐ Σωκράτης
 ἀποῦσαὶ ησιν αὐτὸς εἰσιγονμένου γνώμην Περικλέους, ἡροινάθησε
 8 Καλλικράτης. Κοιμωδεῖ τὸ ἔργον Κρατίνος ὡς βραδέως περαινόμενον.

« Πάλαι γὰρ αὐτό (φησι)
 λόγοισι προάγει Περικλέης, ἔργοισι δὲ οὐδὲ κινεῖ. »

9 Τὸ δὲ Ὥιδεῖον, τῇ μὲν ἐντὸς διαθέσει πολύεδρον καὶ πολύστυλον,
 τῇ δὲ ἐρέψει περικλινές καὶ κάπαντες ἐκ μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον,

Θρώπων μποροῦσε μὲ δυσκολία νὰ φτάση στὸ τέλος, συντελέστηκαν ὅλα μαζὶ στὴν ἀκμὴ τῆς πολιτικῆς σταδιοδρομίας ἐνὸς μόνου ἀνθρώπου. Λένε ὑστέροι ὅτι κάποτε ὁ Ζεύξης, ὅταν ἤκουσε τὸν Ἀγάθιαρχο τὸ ζωγράφο νὰ παινεύεται γιατὶ ζωγράφιζε γρήγορα καὶ εὔκολα, εἶπε : «Ἐγὼ ὅμως ζωγραφίζω πολὺ ἀργά.» Πράγματι ἡ εὔκολία καὶ ἡ ταχύτητα τῆς κατασκευῆς δὲν προσθέτει στὸ ἔργο ἀξία μόνιμη οὔτε τελειότητα ὀμορφιᾶς, ἐνῶ ὁ χρόνος ποὺ δαπανήθηκε γιὰ νὰ γίνη κάπι μὲ κόπο, δίνει σὰν κέρδος τὴ διάρκεια τοῦ ἔργου ποὺ ἔγινε. Γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς θυμαζόνται τὰ ἔργα τοῦ Περικλῆ, γιατὶ ἔγιναν σὲ λίγο χρόνο, ἀλλὰ γιὰ μεγάλη διάρκεια. Γιατὶ τὸ καθένα εἶχε ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινε τὴν ὀμορφιὰ τοῦ ἀρχαίου, ἀλλὰ κρατάει ὡς τώρα τὴ δροσερότητα ἐνὸς πρόσφατου καὶ νέου ἔργου. Τόσο πολὺ πάνω σ' αὐτὰ τὰ ἔργα ἀνθίζει μιὰ νεότητα ποὺ διατηρεῖ παντοτινὰ ἀνέγκιχτη ἀπὸ τὸ χρόνο τὴ μορφή τους, σὰ νὰ εἶχαν μέσα τους μιὰ πνοὴ ἀμάραντη καὶ μιὰν ἀγέραστη ψυχή !

Τὴ διεύθυνση καὶ τὴν ἐπίβλεψη ὅλων τῶν ἔργων ὁ Περικλῆς τὴν εἶχε ἀναθέσει στὸ Φειδία, ἀλλὰ καὶ κάθε ἔργο εἶχε μεγάλους ἀρχιτέκτονες καὶ τεχνίτες. Τὸν ἑκατόμπεδο Παρθενώρα τὸν κατασκεύασαν ὁ Καλλικράτης καὶ ὁ Ἰκτίνος. Τὸ τελεστήριο στὴν Ἐλευσίνα ἀρχισε νὰ τὸ οἰκοδομῇ ὁ Κόροιβος καὶ αὐτὸς ἔστησε τοὺς στύλους ποὺ ὑψώνονται ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ τοὺς ἔνωσε ἐπάνω μὲ τὰ ἐπιστύλια· ὅταν ἐκεῖνος πέθανε, ὁ Μεταγένης ἀπὸ τὸ δῆμο τῆς Ευτέτης ἔστησε πάνω στοὺς πρώτους στύλους τὸ διάζωμα καὶ τοὺς ἐπάνω στύλους· τὸ φεγγίτη στὴ στέγη τοῦ ἀνακτόρου τὸν πρόσθεσε ὁ Ξενοκλῆς ἀπὸ τὸ Χολαργό. Τὸ μακρὸ τεῖχος, ποὺ ὁ Σωκράτης λέει πώς ὁ ἔδιος ἄκουσε τὸν Περικλῆ νὰ προτείνῃ τὴν κατασκευὴ του, τὸ εἶχε ἀναλάβει νὰ τὸ ἐκτελέσῃ ὁ Καλλικράτης. Τὸ ἔργο τοῦτο τὸ σχτυρίζει ὁ Κρατίρος, γιατὶ ἀργοῦσε νὰ τελειώσῃ· καὶ λέει :

«Χρόνια τώρα ὁ Περικλῆς
μὲ τὰ λόγια ὅλο τὸ χτίζει, μὰ οὔτε βῆμα προχωρεῖ.»

Τὸ Ὁδεῖο κατὰ τὴν ἐσωτερική του διάταξη ἦταν μὲ πολλὲς σειρὲς ἀπὸ καθίσματα καὶ στύλους, καὶ εἶχε τὴν δροφή γερμένη καὶ κατωφερική, μὰ σ' ἔνα σημεῖο σχημάτιζε μιὰ κορυφή. Λένε πώς

εικόνα λέγονται γενέσθαι καὶ μίμημα τῆς βασιλέως σκηνῆς, ἐπιστα-
10 τοῦτος καὶ τούτῳ Περικλέους. Διὸ καὶ πάλιν Κρατῖνος ἐν Θράτταις
παῖς εἰ πρός αὐτόν.

«Ο σχινοκέφαλος Ζεὺς ὅδε
προσέρχεται τῷδειον ἐπὶ τοῦ κρανίου
ἔχων, ἐπειδὴ τοστρακον παροίχεται. »

11 Φιλοτιμούμενος δ' ὁ Περικλῆς τότε πρῶτον ἐψηφίσατο μονσικῆς
ἀγῶνα τοῖς Παναθηναίοις ἄγεσθαι, καὶ διέταξεν αὐτὸς ἀθλοθέτης
αἱρεθεὶς καθότι χρὴ τοὺς ἀγωνιζομένους αὐλεῖν ἢ ἄδειν ἢ κιθαρίζειν.
'Εθεᾶντο δὲ καὶ τότε καὶ τὸν ἄλλον χρόνον ἐν Ὀιδείῳ τὸν μονσι-
κὸν ἀγῶνας.

12 Τὰ δὲ Προπύλαια τῆς ἀκροπόλεως ἐξειργάσθη μὲν ἐν πενταετίᾳ
Μηνησικλέους ἀρχιτεκτονοῦντος, τύχη δὲ θαυμαστὴ συμβᾶσα περὶ τὴν
οἰκοδομίαν ἐμήρυνσε τὴν θεόν οὐκ ἀποστατοῦσαν, ἀλλὰ συνεφαπτομένην
13 τοῦ ἔργου καὶ συνεπιτελοῦσαν. 'Ο γάρ ἐνεργότατος καὶ προθυμότατος
τῶν τεχνιτῶν ἀποσφαλεὶς ἐξ ὑψους ἐπεσε καὶ διέκειτο μοχθηρῶς,
ὑπὸ τῶν ιατρῶν ἀπεγνωσμένος. 'Αθυμοῦντος δὲ τοῦ Περικλέους, ἡ
θεός ὅναρ φανεῖσα συνέταξε θεραπείαν, ἥ χρώμενος ὁ Περικλῆς ταχὺ¹
καὶ ὁρδίως ιάσατο τὸν ἄνθρωπον. 'Ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ τὸ χαλκοῦν
ἄγαλμα τῆς 'Υγείας 'Αθηνᾶς ἀνέστησεν ἐν ἀκροπόλει παρὰ τὸν βω-
μόν, διὸ καὶ πρότερον ἦν, ὡς λέγοντι.

14 'Ο δὲ Φειδίας εἰργάζετο μὲν τῆς θεοῦ τὸ χρυσοῦν ἔδος, καὶ τούτον
δημιουργὸς ἐν τῇ στήλῃ εἶναι γέγραπται· πάντα δ' ἦν σχεδὸν ἐπ'
αὐτῷ, καὶ πᾶσιν ὡς εἰρήκαμεν ἐπεστάτει τοῖς τεχνίταις διὰ φιλίαν
Περικλέους.

ἔγινε ἔτσι κατὰ τὸ πρότυπο καὶ κατ' ἀπομίμηση τῆς σκηνῆς τοῦ βασιλιά τῶν Περσῶν καὶ κατασκευάστηκε καὶ αὐτὸ μὲ τὴν ἐπιστασία τοῦ Περικλῆ.

Καὶ ἀπὸ τοῦτο πάλι ὁ Κρατίνος παίρνει ἀφορμὴ νὰ σατυρίσῃ 10 τὸν Περικλῆ καὶ σὲ μιὰ κωμῳδία του ποὺ ἐπιγράφεται « Θρᾶτται », δηλ. « Γυναῖκες τῆς Θράκης », λέει :

« Νάτος ἔρχεται κι ὁ σκινοκέφαλος δ Δίας·
στὸ κεφάλι του φορεῖ καμαρωτὰ τὸ Ὁδεῖο,
τώρα πιὰ ποὺ γλίτωσε ἀπ' τὸν ἑξοστρακισμό».

‘Ο Περικλῆς φιλοδοξώντας νὰ συνδέσῃ τὸ δύνομά του μὲ σπου- 11 δαῖα ἔργα, τότε γιὰ πρώτη φορὰ ψήφισε νὰ τελῆται μουσικὸς ἀγώ- νας στὴ γιορτὴ τῶν Παναθηναίων. Καί, ὅταν ἐκλέχτηκε ἀθλοθέ- της, κανόνισε δὲδιος πῶς πρέπει νὰ παιζουν τὸν αὐλὸ αὐτοὶ ποὺ ἀγωνίζονται ἢ πῶς νὰ τραγουδοῦν ἢ πῶς νὰ χειρίζονται τὴν κιθά- ρα. Αὐτὸς ὁ ἀγώνας ἔγινε τότε στὸ Ὁδεῖο, ὅπως καὶ ἐπειτα ἐκεῖ πιὰ γίνονταν οἱ μουσικοὶ ἀγῶνες.

Τὰ Προπύλαια στὴν Ἀκρόπολη οἰκοδομήθηκαν μέσα σὲ μιὰ 12 πενταετία ἀπὸ τὸν ἀρχιτέκτονα Μηνοσικλῆ. “Ἐνα τυχαῖο, μὰ ἀξιο- θαύμαστο περιστατικὸ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς οἰκοδομῆς ἤρθε νὰ δεί- ξῃ ὅτι ἡ θεὰ δὲν ἀπουσίαζε ἀπὸ τὸ ἔργο, παρὰ συνεργαζόταν καὶ βοηθοῦσε τὴν ἐκτελεσή του. “Ἐνας ἀπὸ τοὺς τεχνίτες ποὺ ἐργάζον- 13 ταν ἐκεῖ, δὲ πιὸ ἔργατικὸς καὶ δὲ πιὸ πρόθυμος ἀπ' ὅλους, γλίστρησε καὶ ἐπεσε ἀπὸ ἀρκετὸ ὄψος. “Ηταν σὲ κακὴ κατάσταση καὶ οἱ για- τροὶ εἶχαν ἀπελπιστῆ. Αὐτὸ στενοχώρησε πολὺ τὸν Περικλῆ, ἀλλὰ ἡ θεὰ φάνηκε στὸ δύνειρό του καὶ παράγγειλε μιὰ θεραπεία, ποὺ τὴ χρησιμοποίησε δὲ Περικλῆς καὶ γιάτρεψε γρήγορα καὶ εύκολα τὸν ἀνθρώπο. “Ἐπειτ’ ἀπὸ αὐτὸς Περικλῆς ἔστησε στὴν Ἀκρόπολη τὸ χάλκινο ἄγαλμα τῆς Ύγειας Ἀθηνᾶς κοντὰ στὸ βωμό, ποὺ, ὅπως λένε, ὑπῆρχε καὶ πρωτύτερα ἐκεῖ.

‘Ο Φειδίας κατασκεύασε τὸ χρυσὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς καὶ στὴ 14 στήλῃ εἶναι γραμμένο ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ τεχνίτης τούτου τοῦ ἔρ- γου. “Ολα σχεδὸν εἶχαν ἀνατεθῆ σ’ αὐτὸν καί, ὅπως εἴπαμε, αὐτὸς παρακολουθοῦσε ὅλους τοὺς τεχνίτες ἐξαιτίας τῆς φιλίας ποὺ εἶχε μὲ τὸν Περικλῆ.

ΚΕΦ. 14 1 Τῶν δὲ περὶ τὸν Θουκυδίδην ὑπέρων καταβοῶντων τοῦ Περικλέους ὡς σπαθῶντος τὰ χρήματα καὶ τὰς προσόδους ἀπολλόντος, ἥρωτησεν ἐν ἐκκλησίᾳ τὸν δῆμον εἰ πολλὰ δοκεῖ δεδαπανῆσθαι φησάντων δὲ πάμπολλα, « μὴ τοίνυν » εἶπεν « νῦν, ἀλλ᾽ ἐμοὶ δεδαπανῆσθω, καὶ τῶν ἀναθημάτων ἵδιαν ἔμαυτοῦ πουήσομαι τὴν ἐπιγραφήν ». Εἰπόντος οὖν ταῦτα τοῦ Περικλέους, εἴτε τὴν μεγαλοφροσύνην αὐτοῦ θαυμάσαντες, εἴτε πρὸς τὴν δόξαν ἀντιφιλοτιμούμενοι τῶν ἔργων, ἀνέκραγον κελεύοντες ἐκ τῶν δημοσίων ἀναλίσκειν καὶ χορηγεῖν μηδενός φειδόμενον. Τέλος δὲ πρὸς τὸν Θουκυδίδην εἰς ἄγῶνα περὶ τοῦ δστράκου καταστάς καὶ διακινδυνεύσας, ἐκεῖνον μὲν ἐξέβαλε, κατέλυσε δὲ τὴν ἀντιτεταγμένην ἔταιρείαν.

ΚΕΦ. 15 1 ‘Ως οὖν παντάπαι στηθείσης τῆς διαφορᾶς, καὶ τῆς πόλεως οἶον δύμαλῆς καὶ μιᾶς γενομένης κομιδῆς, περιήργεγκεν εἰς ἕαντὸν τὰς Ἀθήνας καὶ τὰ τῶν Ἀθηναίων ἐξηρτημένα πράγματα, φόρους καὶ στρατεύματα καὶ τριήρεις καὶ νήσους καὶ θάλατταν καὶ πολλὴν μὲν δι’ Ἑλλήνων, πολλὴν δὲ καὶ διὰ βαρβάρων ἦκουσαν ἵσχὺν καὶ ἡγεμονίαν, ὑπηκόοις ἔθυεσι καὶ φιλίαις βασιλέων καὶ συμμαχίαις πεφραγμένην δυναστῶν, οὐκέτ’ ὁ αὐτὸς ἦν οὖν δόμοίως χειρούθης τῷ δῆμῳ καὶ ἥραδιος ὑπείκειν καὶ συνενδιδόναι ταῖς ἐπιθυμίαις ὥσπερ προαῖς τῶν πολλῶν, ἀλλ’ ἐκ τῆς ἀνειμένης ἐκείνης καὶ ὑποθρυπτομένης ἔντα δημαγωγίας ὥσπερ ἀνθηρᾶς καὶ μαλακῆς ἀρμονίας ἀριστοκρατικὴν καὶ βασιλικὴν ἐντεινάμενος πολιτείαν, καὶ χρώμενος αὐτῇ πρὸς τὸ βέλτιστον δρθῆ καὶ ἀνεγκλίτω, τὰ μὲν πολλὰ βούλόμενον ἥγε πειθων καὶ

'Επειδὴ οἱ πολιτικοὶ ὥπαδοὶ τοῦ Θουκυδίδη κατηγοροῦσαν τὸν 1 Περικλῆ καὶ φώναζεν πῶς σπαταλᾶ τὰ χρήματα καὶ ἔξανεμίζει τὰ εἰσοδήματα τῆς πολιτείας, ὁ Περικλῆς στήν ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου ρώτησε τὸ λαὸν ἂν νομίζῃ πῶς ἔχουν δαπανηθῆ πολλά· καὶ ὅταν φώναξαν «ναι, πάρα πολλά», αὐτὸς εἶπε: «Λοιπὸν τότε ἡ δαπάνη ἡς βαρύνη ἐμένα καὶ ὅχι ἔσπειρε. Ἀλλὰ πάνω στὰ μνημεῖα θὰ ἀναγράψω μόνο τὸ δικό μου ὄνομα.»² «Οταν εἶπε αὐτὰ ὁ Περικλῆς, οἱ 2 Ἀθηναῖοι, εἴτε γιατὶ θαύμασαν τὴ μεγαλοφροσύνη του εἴτε γιατὶ εἶχαν τὴ φιλοτιμία νὰ πάρουν μέρος στὴ δόξα τῶν ἔργων, μὲ κραυγὴς τὸν παρακαλοῦσαν νὰ ξοδεύῃ ἀπὸ τὰ δημόσια χρήματα καὶ νὰ τὰ διαθέτῃ χωρίς κανένα περιορισμό. Τέλος ἀρχισε μεγάλος ἀγώνας ἀνάμεσα στὸν Περικλῆ καὶ τὸ Θουκυδίδη γιὰ τὸν ἔξοστρακισμὸν ἐνὸς ἀπὸ τοὺς δύο. Ὁ Περικλῆς τότε κινδύνεψε νὰ χάσῃ τὸν ἀγώνα, ἀλλὰ στὸ τέλος κατόρθωσε νὰ ἔξοστρακίσῃ τὸ Θουκυδίδη καὶ νὰ διαλύσῃ τὸ ἀντίπαλό του πολιτικὸ κόμμα.

ΚΕΦ. 14

Κατηγορίες
τῶν ἀριστοκρατικῶν.
'Έξοστρακισμὸς τοῦ Θουκυδίδη.

Η ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ (Κεφ. 15-16)

'Αφοῦ λοιπὸν σταμάτησε δόλοτελα πιὰ ἡ πολιτικὴ διαμάχη καὶ 1 ἡ πόλη ἡσύχασε καὶ ἐνώθηκε ὅλη σχεδὸν σ' ἕνα σύνολο, ὁ Περικλῆς κρατοῦσε στὰ χέρια του ὅλη τὴν Ἀθήνα καὶ μόνος του κανόνιζε ὅλα τὰ ζητήματα ποὺ διαχειρίζονταν οἱ Ἀθηναῖοι: τοὺς φόρους, τὰ στρατεύματα, τὰ πλοῖα, τὰ νησιά, τὴ θάλασσα, τὴ μεγάλη δύναμη
ποὺ ἡ πόλη εἶχε ἀποχτήσει ἀνάμεσα στοὺς "Ελληνες καὶ ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους, τὴν ἡγεμονία ποὺ εἶχε ἔξασφαλιστῇ μὲ τὴν ὑπακοή τῶν ὑποταγμένων λαῶν, καθὼς καὶ μὲ τὴ φιλία τῶν βασιλέων καὶ τὴ συμμαχία τῶν διναστῶν. ³ Απὸ τότε δὲν ἦταν πιὰ ὁ ἔδιος οὕτε τόσο συγκαταβατικὸς στὸ λαό, δπως πρέπει. Δὲν ὑποχωροῦσε εὔκολα καὶ δὲν ἀφήνει νὰ τὸν παρασέρνουν οἱ ἀνεμοὶ τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ πλήθους. Τὴ δημοκρατία ποὺ ἦταν πρὶν χαλαρὴ καὶ συχνὰ ὑποχωρητικὴ σὰ μιὰ μουσικὴ ἀπάλη καὶ ἀτομη, τὴν ἐνίσχυσε καὶ τὴν ἔκαμε πολύτευμα ἀριστοκρατικὸ καὶ βασιλικό, γιὰ νὰ ἐφαρμόσῃ μιὰ πολιτικὴ ἵση καὶ δίκαιη πρὸς ὅλους, ποὺ ἀπέβλεπε στὸ ἀλγθινὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ. Πολλὲς φορὲς ὁ λαὸς τὸν ἀκολουθοῦσε μὲ τὴ θέλησή του, γιατὶ τὸν ἐπειθεῖ μὲ τὶς συμβουλές του. Κάποτε δὲν, ποὺ ὁ λαὸς δὲν ἔδειχνε προθυμίαν νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ,

ΚΕΦ. 15

'Η συγκέντωση τῆς ἔξονταίς. 'Η ἀφιλοκέρδεια τοῦ Περικλῆ

διδάσκων τὸν δῆμον, ἦν δ' ὅτε καὶ μάλα δυσχεραίνοντα κατατείνων καὶ προσβιβάζων ἔχειροῦτο τῷ συμφέροντι, μιμούμενος ἀτεχρῶς λατρὸν ποικίλῳ νοσήματι καὶ μακρῷ κατὰ καιρὸν μὲν ἡδονὰς ἀβλα-βεῖς, κατὰ καιρὸν δὲ δηγμοὺς καὶ φάρμακα προσφέροντα σωτήρια.

- 2 Παντοδαπῶν γὰρ ὡς εἰκὸς παθῶν ἐν ὅχλῳ τοσαύτην τὸ μέγεθος ἀρχὴν ἔχοντι φυομένων, μόνος ἐμμελῶς ἔκαστα διαχειρίσασθαι περν-κώς, μάλιστα δ' ἐλπίσι καὶ φόβοις ὥσπερ οἴαξι συστέλλων τὸ θρασυ-ρόμενον αὐτῶν καὶ τὸ δύσθυμον ἀνιεὶς καὶ παραμυθούμενος, ἔδειξε τὴν ὁρητορικὴν κατὰ Πλάτωνα ψυχαγωγίαν οὖσαν καὶ μέγιστον ἔογον αὐτῆς τὴν περὶ τὰ ἥθη καὶ πάθη μέθοδον, ὥσπερ τινὰς τόρους καὶ 3 φθόγγους ψυχῆς μάλ' ἐμμελοῦς ἀφῆς καὶ κρούσεως δεομένους. Αἰτία δ' οὐχ ἡ τοῦ λόγου φιλῶς δύναμις, ἀλλ', ὡς Θουκυδίδης φησίν, ἡ περὶ τὸν βίον δόξα καὶ πίστις τοῦ ἀνδρός, ἀδωροτάτου περιφανῶς γενο-μένουν καὶ χρημάτων κρείττονος· δις τὴν πόλιν ἐκ μεγάλης μεγίστην καὶ πλούσιωτάτην ποιήσας καὶ γενόμενος δυνάμει πολλῶν βασιλέων καὶ τυράννων ὑπέρτερος, ὃν ἔνιοι καὶ ἐπὶ τοῖς νιέσι διέθεντο, ἐκεῖνος μιᾶς δραχμῆς μείζονα τὴν οὐσίαν οὐκ ἐποίησεν ἢς δ πατήρ αὐτῷ κατέ-λιπε.

ΚΕΦ. 16

- 1 Καίτοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ σαφῶς μὲν ὁ Θουκυδίδης διηγεῖται, κακοήθως δὲ παρεμφαίνοντιν οἱ κωμικοί, Πεισιστρατίδας μὲν νέονς τοὺς περὶ αὐτὸν ἑταίρους καλοῦντες, αὐτὸν δ' ἀπομόσαι μὴ τυραννή-σειν κελεύοντες, ὡς ἀσυμμέτρον πρὸς δημοκρατίαν καὶ βαρυτέρας 2 περὶ αὐτὸν οὖσης ὑπεροχῆς. Ὁ δὲ Τηλεκλείδης παραδεδωκέναι φησὶν αὐτῷ τοὺς Ἀθηναίους

« πόλεών τε φόρους αὐτάς τε πόλεις, τὰς μὲν δεῖν,
τὰς δ' ἀναλύειν,

αὐτὸς τέντων τὰ λουριὰ καὶ τὸν ὄδηγοῦσε ἀναγκαστικὰ ἐκεῖ ὅπου
ῆταν τὸ συμφέρον του. "Ἐκανε δηλαδὴ ὅ, τι ἀκριβῶς κάνει ὁ για-
τρός, ποὺ σὲ μιὰ μακρόχρονη ἀρρώστια μὲ πολλὰ συμπτώματα,
ἄλλοτε ἐπιτρέπει μερικές εύχαριστήσεις ποὺ δὲ βλάφτουν καὶ ἄλ-
λοτε ἐπιβάλλει θεραπεία ὀδυνηρή, ἀλλὰ σωτήρια.

Τὰ κάθε εἰδους πάθη ποὺ ῆταν φυσικὸν νὰ ἀναφαίνωνται σ' ἕνα
λαὸ ποὺ ἔζουσιάζε τόσο μεγάλο κράτος, μόνον αὐτὸς εἶχε τὴ φυσικὴ
ἰκανότητα νὰ τὰ κατευθύνῃ μὲ τὸν κατάλληλο τρόπο. Χρησιμοποι-
οῦσε γι' αὐτὸ σὰν πηδάλια κυρίως τὴν ἐλπίδα καὶ τὸ φόβο, εἴτε γιὰ
νὰ περιορίσῃ τὴ θρασύτητα τῶν πολιτῶν εἴτε γιὰ νὰ μετριάσῃ τὴν
ἀποθέρρυνσή τους καὶ νὰ τοὺς παρηγορήσῃ. "Εδειξε ἔτσι δὲ ή ρητορι-
κὴ εἶναι, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἔνα μέσο γιὰ τὴ διαπαιδαγώγηση τῶν
ψυχῶν καὶ ἔχει κυριότατο ἔργο τῆς νὰ κατευθύνῃ τὰ ἥθη καὶ τὰ πά-
θη, σὰ νὰ εἶναι κάποιοι τόνοι καὶ φθόγγοι τῆς ψυχῆς ποὺ πρέπει νὰ
τοὺς ἔγγιζῃ κανεὶς καὶ νὰ τοὺς χειρίζεται μὲ τὸν πιὸ κατάλληλο
τρόπο. Αἱτία τῆς ἐπιτυχίας του δὲν ῆταν ἀπλῶς ἡ δύναμη τοῦ λό-
γου του, παρά, ὅπως λέει ὁ ιστορικὸς Θουκυδίδης, ἡ ὑπόληψη ποὺ
ἀπόχτησε ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη ποὺ κέρ-
δισε σὰν ἄνθρωπος ὀλοφάνερα καὶ ὀλότελα ἀφιλόκερδος καὶ ἀνώ-
τερος ἀπὸ χρήματα. 'Ἐνῳ τὴν πόλη ποὺ ῆταν μεγάλη τὴν ἔκαμε
τρισμεγάλη καὶ ἀπειρόστα πλούσια καὶ ἐνῷ ζεπέρασε στὴ δύνα-
μη πολλοὺς βασιλεῖς καὶ τυράννους, ποὺ μερικοὶ μάλιστα ἀφησαν
μεγάλη κληρονομια στὰ παιδιά τους, ἐκεῖνος δὲν αὐξῆσε οὔτε κατὰ
μία δραχμὴ τὴν περιουσία ποὺ τοῦ εἶχε ἀφήσει ὁ πατέρας του.

'Ο Θουκυδίδης διηγεῖται μὲ ἀκρίβεια τὴ δύναμη τοῦ Περικλῆ,
ἐνῷ ἀντίθετα, οἱ κωμικοὶ ποιητὲς τὴ διαστρέφουν μὲ κακοήθεια. 'Ε-
κείνους ποὺ τὸν περιστούχιζαν τοὺς ὄνομαζαν γέοντας Πεισιστρατί-
δες καὶ ζητοῦσαν ἀπ' αὐτὸν νὰ ὀρκιστῇ δὲ θὰ γίνη τύραννος,
γιατὶ εἶχαν τὴ γνώμη πῶς ἡ ὑπεροχή του ῆταν ἀσυμβίβαστη πρὸς
τὴ δημοκρατία καὶ περισσότερο πιεστικὴ ἀπὸ ὅσο πρέπει. 'Ο Τηλε-
κλείδης λέει πῶς οἱ 'Αθηναῖοι τοῦ εἶχαν παραδώσει

"Ἀπ' τὶς πόλεις τοὺς φόρους, τὶς ἴδιες τὶς πόλεις
νὰ τὶς δένῃ ἢ νὰ λύνῃ"
καὶ πετρόχτιστα τείχη νὰ χτίζῃ ἢ νὰ ρίχνῃ,

47
Κινητορία
δία τὸ
συγέρων λαοῦ

ἀριστερός.

1 ΚΕΦ. 16

Κατηγορίες
τῶν κωμικῶν.
Παράπονα
τῶν οἰκείων.

λάινα τείχη, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν τὰ δὲ τάμπαλιν αδ καταβάλλειν, σπονδάς, δύναμιν, ιράτος, εἰρήνην, πλοῦτόν τ' εὐδαιμονίαν τε. »

- 3 Καὶ ταῦτα καιρὸς οὐκ ἦν οὐδέ ἀκμὴ καὶ χάρις ἀνθούσης ἐφ' ὥρᾳ πολιτείας, ἀλλὰ τεσσαράκοντα μὲν ἔτη πρωτεύων ἐν Ἐφιάλταις καὶ Λεωκράταις καὶ Μυρωνίδαις καὶ Κίμωσι καὶ Τολμίδαις καὶ Θουκυδίδαις, μετὰ δὲ τὴν Θουκυδίδου κατάλυσιν καὶ τὸν διστρακισμὸν οὐκ ἐλάττω τῶν πεντεκαίδεκα ἑτᾶν διηγεῖται καὶ μίαν οὖσαν ἐν ταῖς ἐνιαυσίοις στρατηγίαις ἀρχὴν καὶ δυναστείαν κτησάμενος, ἐφύλαξεν ἑαυτὸν ἀνάλωτον ὑπὸ κορημάτων, καίπερ οὐ παντάπασιν ἀργῶς ἔχων πρὸς κορηματισμόν, ἀλλὰ τὸν πατρῷον καὶ δίκαιον πλοῦτον, ὡς μήτ' ἀμελούμενος ἐκφύγοι μήτε πολλὰ πράγματα καὶ διατριβὰς ἀσχολουμένῳ παρέχοι, συνέταξεν εἰς οἰκονομίαν ἦν φέτο φάστην καὶ ἀκριβεστάτην
 4 τείναι. Τοὺς γὰρ ἐπετείους καρποὺς ἀπαντας ἀθρόους ἐπίπρασκεν, εἴτα τῶν ἀναγκαίων ἔκαστον ἐξ ἀγορᾶς ὀνούμερος διώκει τὸν βίον καὶ
 5 τὰ περὶ τὴν δίαιταν. "Οθεν οὐχ ἱδὺς ἦν ἐνηλίκοις παισὶν οὐδὲ γυναιξὶ δαψιλῆς κορηγός, ἀλλ' ἐμέμφοντο τὴν ἐφήμερον ταύτην καὶ συνηγμένην εἰς τὸ ἀκριβέστατον δαπάνην, οὐδενὸς οἰον ἐν οἰκίᾳ μεγάλῃ καὶ πράγμασιν ἀρθόνοις περιφρέοντος, ἀλλὰ παντὸς μὲν ἀναλώματος,
 6 παντὸς δὲ λήμματος δι' ἀριθμοῦ καὶ μέτρου βαδίζοντος. Ὁ δὲ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν τοιαύτην συνέχων ἀκριβειαν εἰς ἦν οἰκέτις Εὐάγγελος, ὃς ἐτερος οὐδεὶς εῦ πεφυκὼς ἦ κατεσκευασμένος ὑπὸ τοῦ Περικλέους πρὸς οἰκονομίαν.
 7 'Απάδοντα μὲν οὖν ταῦτα τῆς Ἀραξαγόρου σοφίας, εἴγε καὶ τὴν οἰκίαν ἐκεῖνος ἐξέλιπε καὶ τὴν χώραν ἀνῆκεν ἀργὴν καὶ μηλόβοτον ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ μεγαλοφροσύνης οὐ ταῦτὸν δ' ἔστιν οἷμαι θεωρητικοῦ φιλοσόφου καὶ πολιτικοῦ βίος, ἀλλ' ὁ μὲν ἀνόργανον καὶ

σπονδές, δύναμη, κράτος, ειρήνη και πλοῦτο
και τὴν κάθε εύτυχία ».

} δύναμις τῶν περιουσῶν

Καὶ ἡ ἀπειρόβιστη ἔξουσία του σὲ ὅλα αὐτὰ δὲν ἦταν ἐνα πρό-
σκαιρο ἐπεισόδιο, οὔτε τὸ ὠρίμασμα καὶ ἡ ἄνθηση μιᾶς περαστικῆς
ἐποχῆς στὴν πολιτική του σταδιοδρομία. Ἐπὶ σαράντα δλόκλησα
χρόνια κράτησε τὰ πρωτεῖα ἀνάμεσα ἀπὸ ἀντρες, σπως ὁ Ἐφιάλ-
της, ὁ Λεωκράτης, ὁ Μυρωνίδης, ὁ Κίμων, ὁ Τολμίδης, ὁ Θουκυ-
δίδης. Καὶ μετὰ τὴν πτώση καὶ τὸν ἔξοστρακισμὸν τοῦ Θουκυδίδη,
ἔξακολούθησε ἐπὶ δεκαπέντε σχεδὸν χρόνια συνέχεικ, μὲ τὴν κάθε
χρόνο ἔκλογή του, νὰ κατέχῃ τὸ μοναδικὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ
καὶ τὴ δύναμή του. Διαφύλαξε δῆμως τὸν ἑαυτό του ἀτρωτὸ ἀπὸ τὰ
χρήματα. Δὲν ἀδιάφορούσε βέβαια γιὰ τὰ οἰκονομικά του συμφέ-
ροντα, ἀλλὰ τὴν πατρική καὶ νόμιμη περιουσία του τῇ διαχειρίστη-
κε μὲ τὴν πιὸ εύκολη καὶ σωστὴ μέθοδο, ὥστε οὔτε ἀπὸ ἀμέλειά του
νὰ καθῆ ὡτε δῆμως νὰ τοῦ δημιουργῇ πολλές φροντίδες καὶ νὰ τὸν
καθυστερῇ ἀπὸ τὶς δημόσιες ἀσχολίες του. Τοὺς καρποὺς ποὺ μά-
ζευε κάθε χρόνο ἀπὸ τὴν ἴδιοχτησία του τοὺς πουλοῦσε ὅλους μαζί,
καὶ ἔπειτα προμηθεύσαν ἀπὸ τὴν ἀγορὰ καθετὶ ποὺ εἶχε ἀνάγκη.
ἔτσι εἶχε κανονίσει τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του. Ἀλλὰ ὁ τρόπος αὐτὸς
δὲν εὐχαριστοῦσε τὰ παιδιά του, ποὺ ἦταν πιὰ μεγάλα, οὔτε τὶς γυ-
ναικες τοῦ σπιτιοῦ του. Ἐβλεπαν ὅτι ὁ Περικλῆς δὲν ἦταν ἀνοι-
χογέρης καὶ εἶχαν παράπονο γιὰ τὸν καθημερινὸ περιορισμὸ τῆς
δικαίης στὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα καὶ γιατὶ τίποτε δὲν μποροῦσε νὰ
καθῆ σὲ κάτι περιττό, σπως γίνεται στὰ μεγάλα σπίτια, ὅπου ὑπάρ-
χει ἀφθονία σὲ ὅλα. Στὸ δικό τους σπίτι κάθε ἔξοδο καὶ κάθε ἔσοδο
βάζεικαν μὲ ἀριθμὸ καὶ μὲ μέτρα. Ἐκεῖνος ποὺ τὰ κανόνιζε ὅλα μὲ
τέτοιαν ἀκρίβεια ἦταν ἐνας ὑπηρέτης του, ὁ Εὐάγγελος, ἀπὸ τὴ φύ-
ση ἔτσι πλασμένος δόσο κανένας ἄλλος ἢ ἀπὸ τὸν Περικλῆ καμω-
μένος γιὰ οἰκονομία.

Αὐτὰ βέβαια δέν ταιριαζαν μὲ τὴ σοφία τοῦ Ἀραξαγόρα, ἀφοῦ
αὐτὸς καὶ τὸ σπίτι του τὸ παράτησε καὶ τὰ χωράφια του τὰ ἀφῆσε
ἀκαλλιέργητα γιὰ νὰ βόσκουν τὰ ζῶα, παρακινημένος ἀπὸ ἐνθου-
σιασμὸ καὶ μεγαλοφροσύνη. Δὲν εἶναι δῆμως τὸ ἔδιο, νομίζω, ὁ βίος
ἐνδές θεωρητικοῦ φιλοσόφου καὶ ἐνδές πολιτικοῦ. Ὁ φιλόσοφος στρέ-
ψει στὰ ὥραια τὸ νοῦ του, χωρὶς νὰ χρησιμοποιῇ ὑλικὰ μέσα καὶ

ἀπροσδεῆ τῆς ἐκτὸς ὅλης ἐπὶ τοῖς καλοῖς κινεῖ τὴν διάνοιαν, τῷ δ'
εἰς ἀνθρωπείας χρείας ἀναμειγνύντι τὴν ἀρετὴν ἔστιν οὐ γένοιτ' ἀν
οὐ τῶν ἀναγκαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν καλῶν ὁ πλοῦτος, ὥσπερ ἦρ
8 καὶ Περικλεῖ, βοηθοῦντι πολλοῖς τῶν πενήτων. Καὶ μέντοι γε τὸν
'Αραξαγόραν αὐτὸν λέγουσιν ἀσχολουμένου Περικλέους ἀμελούμενον
κεῖσθαι συγκεκαλυμμένον ἥδη γηραιὸν ἀποκαρτεροῦντα, προσπεσόν-
τος δὲ τῷ Περικλεῖ τοῦ πράγματος, ἐκπλαγέντα θεῖν εὐθὺς ἐπὶ τὸν
ἄνδρα καὶ δεῖσθαι πᾶσαν δέησιν, δλοφυρόμενον οὐκ ἐκεῖνον, ἀλλ'
9 ἑαυτόν, εἰ τοιοῦτον ἀπολεῖ τῆς πολιτείας σύμβοντον. Ἐκκαλυψά-
μενον οὖν τὸν 'Αραξαγόραν εἰπεῖν πρὸς αὐτόν « Ὡ Περίκλεις, καὶ
οἱ τοῦ λόχου χρείαν ἔχοντες ἔλαιον ἐπιχέονσιν. »

ΚΕΦ. 17

1 'Αρχομένων δὲ Λακεδαιμονίων ἄχθεσθαι τῇ αὐξήσει τῶν 'Αθη-
ναίων, ἐπαΐρων δὲ Περικλῆς τὸν δῆμον ἔτι μᾶλλον μέγα φρονεῖν καὶ
μεγάλων αὐτὸν ἀξιοῦν πραγμάτων γράφει ψήφισμα, πάντας "Ελληνας
τοὺς ὅποιποτε κατοικοῦντας Εὐρώπης ἢ τῆς 'Ασίας παρακαλεῖν,
καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, εἰς σύλλογον πέμπειν 'Αθήνας τοὺς
βουλευσομένους περὶ τῶν 'Ελληνικῶν ιερῶν, ἢ κατέποησαν οἱ βάρ-
βαροι, καὶ τῶν θυσιῶν, δις διφείλουσιν ὑπὲρ τῆς 'Ελλάδος εὐξάμενοι
τοῖς θεοῖς, ὅτε πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐμάχοντο, καὶ τῆς θαλάττης,
2 ὅπως πλέωσι πάντες ἀδεῶς καὶ τὴν εἰρίγην ἄγωσιν. Ἐπὶ ταῦτα δ'
ἄνδρες εἴκοσι τῶν ὑπὲρ πεντήκοντα ἔτη γεγονότων ἐπέμφθησαν, ὡν
πέντε μὲν 'Ιωνας καὶ Δωριεῖς τοὺς ἐν 'Ασίᾳ καὶ τησιώτας ἄχρι Λέ-
σβου καὶ 'Ρόδου παρεκάλουν, πέντε δὲ τοὺς ἐν 'Ελλησπόντῳ καὶ
Θράκῃ μέχρι Βυζαντίου τόπους ἐπήγεσαν, καὶ πέντε ἐπὶ τούτοις εἰς

χωρίς νὰ ἔχῃ ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὥλη ποὺ τὸν περιβάλλει, ἐνῶ γιὰ τὸν πολιτικό, ποὺ ἐφαρμόζει τὴν ἀρετὴν γιὰ νὰ ἔξυπνηρετήσῃ τὶς ἀνθρώπινες ἀνάγκες, ὁ πλοῦτος κάποτε δὲν εἶναι μόνο ἕνα ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ ζωὴ του, ἀλλὰ καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ μέσα ἐφαρμογῆς τοῦ καλοῦ, ὅπως ήταν γιὰ τὸν Περικλῆ, ποὺ βοηθοῦσε πολλοὺς φτωχούς. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ γιὰ τὸν ἔδιο τὸν Ἀναξαγόρα. Λένε ὅτι ὁ φιλόσοφος ποὺ τὸν εἶχε παραμελήσει ὁ Περικλῆς ἀπὸ τὶς πολλὲς ἀσχολίες του, ἔπειτε κατάκοιτος, γέρος πιά, εἶχε σκεπάσει τὸ κεφάλι του καὶ ἀφέθηκε καρτερικὰ νὰ πεθάνῃ. "Οταν τὸ ἔμαθε ὁ Περικλῆς, ταράχτηκε καὶ ἔτρεξε ἀμέσως στὸ φιλόσοφο, τὸν παρακαλοῦσε καὶ τὸν ἰκέτευε, θρηνώντας ὅχι ἔκεινον παρὰ τὸν ἑαυτό του, ἀν χάση τέτοιο σύμβουλο τῆς πολιτείας. Τότε ὁ Ἀναξαγόρας ξεσκέπασε τὸ κεφάλι του καὶ τοῦ εἶπε: «Περικλῆ, ὅσοι θέλουν τὸ λυχνάρι, δὲν τὸ ἀφήνουν χωρίς λάδι». 8

Επίλογος της πομπῆς της οἰκουμένης
τοῦ Καλλιτεχνικοῦ Λαοῦ

ΑΓΩΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΙΚΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ

(Κεφ. 17 - 23)

Οἱ Λακεδαιμόνιοι βλέποντας νὰ μεγαλώνῃ ἡ δύναμη τῶν Ἀθηνίων, ἔρχισαν νὰ ἀνησυχοῦν. Καὶ ὁ Περικλῆς γιὰ νὰ ἀνυψώσῃ ἀκόμη περισσότερο τὴν περηφάνια τοῦ λαοῦ καὶ γιὰ νὰ τὸν πείσῃ ὅτι εἶναι ἄξιος γιὰ μεγάλα ἔργα, προτείνει στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου ψήφισμα μὲ τὸ ὄποιο προσκαλοῦσε ὅλους ποὺς "Ἐλληνες, σὲ ὄποιοι δῆποτε μέρος τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας καὶ ἀν κατοικοῦν, ὅλες τὶς πόλεις, μικρὲς ἢ μεγάλες, νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ σκεφτοῦν σ' ἕνα συνέδριο ὅλοι μαζὶ γιὰ τοὺς ἑλληνικοὺς ναούς ποὺ εἶχαν κατακάψει οἱ βαρβάροι καὶ γιὰ τὶς θυσίες ποὺ χρωστοῦν οἱ "Ἐλληνες στοὺς θεούς, ἀφοῦ τὶς εἶχαν ὑποσχεθῆ σ' αὐτούς, ὅταν τοὺς παρακαλοῦσαν γιὰ τὴν Ἐλλάδα, τότε ποὺ πολεμοῦσαν ἐναντίον τῶν Βαρβάρων, καὶ τέλος γιὰ τὴ θάλασσα, δηλαδὴ πῶς νὰ πλέουν ὅλοι χωρίς φόβο καὶ πῶς νὰ διατηροῦν τὴν εἰρήνην.

Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν εἴκοσι ἀντρες ποὺ ἦταν ὁ καθένας πενήντα χρονῶν καὶ πάνω· πέντε πῆγαν νὰ προσκαλέσουν τοὺς "Ιωνες καὶ τοὺς Δωριεῖς τῆς Ἀσίας καὶ τοὺς νησιώτες ως τὴ Λέσβο καὶ τὴ Ρόδο· πέντε πορεύτηκαν στὰ μέρη τοῦ Ἐλλησπόντου καὶ τῆς Θράκης ως τὸ Βυζάντιο· πέντε δὲλλοι στάλθηκαν στὴ

1 ΚΕΦ. 17

Σχέδιο γιὰ
ἔνα πανελλήνιο
συνέδριο.

Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα καὶ Πελοπόννησον, ἐκ δὲ ταύτης διὰ Λοκρῶν ἐπὶ τὴν πρόσοικον ἥπειρον ἔως Ἀκαρναίας καὶ Ἀμφρακίας ἀπεστά-
 3 λησαν· οἱ δὲ λοιποὶ δι’ Εὐβοίας ἐπ’ Οἰταίους καὶ τὸν Μαλιέα κόλπον
 4 καὶ Φθιώτας [καὶ] Ἀχαιοὺς καὶ Θεσσαλοὺς ἐπορεύοντο, συμπεί-
 θοντες ἵέραι καὶ μετέχειν τῶν βουλευμάτων ἐπ’ εἰρήνῃ καὶ κοινο-
 πραγίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Ἐποάχθη δ’ οὐδὲν οὐδὲ συνῆλθον αἱ πόλεις,
 Λακεδαιμονίων ὑπεραντιοθέντων, ὃς λέγεται, καὶ τὸ πρῶτον ἐν
 Πελοποννήσῳ τῆς πείρας ἐλεγχθείσης. Τοῦτο μὲν οὖν παρεθέμην
 ἐνδεικνύμενος αὐτοῦ τὸ φρόνημα καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην.

ΚΕΦ. 18

1 Ἐν δὲ ταῖς στρατηγίαις εὑδοκίμει μάλιστα διὰ τὴν ἀσφάλειαν,
 οὐτε μάχης ἔχοντος πολλὴν ἀδηλότητα καὶ κίνδυνον ἔκουσίως ἀπτό-
 μενος, οὐτε τοὺς ἐκ τοῦ παραβάλλεσθαι χρησαμένους τύχῃ λαμπρᾶ
 καὶ θαυμασθέντας ὡς μεγάλους ζηλῶν καὶ μιμούμενος στρατηγούς,
 ἀεί τε λέγων πρὸς τοὺς πολίτας ὡς ὅσον ἐπ’ αὐτῷ μενοῦσιν ἀθάρατοι
 2 πάντα τὸν χρόνον. Οῷων δὲ Τολμίδην τὸν Τολμαίου διὰ τὰς πρότερον
 εὐτυχίας καὶ διὰ τὸ τιμᾶσθαι διαφερόντως ἐκ τῶν πολεμικῶν σὺν
 οὐδενὶ καιρῷ παρασκευαζόμενον εἰς Βοιωτίαν ἐμβαλεῖν, καὶ πεπεικότα
 τῶν ἐν ἡλικίᾳ τοὺς ἀρίστους καὶ φιλοτιμομάτους ἐθελοντὶ στρατεύε-
 σθαι, χιλίους γενομένους ἄνευ τῆς ἄλλης δυνάμεως, κατέχειν ἐπειρῆπτο
 καὶ παρακαλεῖν ἐν τῷ δίημῷ, τὸ μνημονευόμενον εἰπών, ὡς εἰ μὴ
 πεθοίστο Περικλεῖ, τόν γε σοφώτατον οὐχ ἀμαρτισταῖς σύμβολον
 3 ἀγαμείνας, χρόνον. Τότε μὲν οὖν μετρίως εὑδοκίμησε τοῦτ’ εἰπών.
 ὀλίγαις δ’ ὕστερον ἡμέραις ὡς ἀνηγγέλθη τεθνεώς μὲν αὐτὸς Τολμίδης
 περὶ Κορώνειαν ἡττηθεὶς μάχῃ, τεθνεώτες δὲ πολλοὶ κάγαθοὶ τῶν
 πολιτῶν, μεγάλην τοῦτο τῷ Περικλεῖ μετ’ εὐνοίας δόξαν ἥρεγκεν
 ὡς ἀνδρὶ φρονίμῳ καὶ φιλοπολίτῃ.

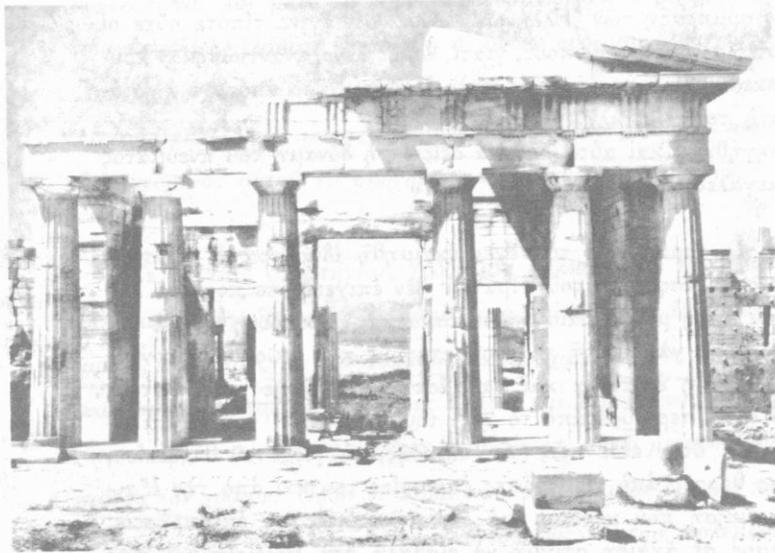
Βοιωτία, τὴ Φωκίδα καὶ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπ' ἐκεῖ μέσο τῆς Λοκρίδας στὰ κοντινὰ μέρη ὡς τὴν Ἀκαρνανία καὶ Ἀμβρακία· τέλος οἱ ὑπόλοιποι πέντε πῆγκαν μέσο τῆς Εύβοίας στους Οἰταίους, στὰ 3 μέρη τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου, στους Φθιώτες, στους Ἀχαιοὺς καὶ στους Θεσσαλούς. Αὐτοὶ προσπαθοῦσαν νὰ πείσουν ὅλους νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους καὶ νὰ πάρουν μέρος στὸ συνέδριο γιὰ τὴν εἰρήνη καὶ τὴν κοινὴ σύμπραξη τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ δὲν ἔγινε τίποτε οὔτε οἱ 4 πόλεις ἔστειλαν ἀντιπροσώπους, γιατί, ὅπως λένε, ἐναντιώθηκαν κρυφὰ οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ πρῶτα στὴν Πελοπόννησο ἀπάτυχε ἡ ἀπόπειρα αὐτὴ τοῦ Περικλῆ.

Τὸ διηγήθηκα καὶ αὐτό, γιὰ νὰ δείξω τὴ δύναμη τοῦ πνεύματος καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του.

Κατὰ τὶς στρατηγίες του ἔχει ἐκτιμηθῆ Ἰδιαιτέρᾳ ἡ προσοχὴ 1 ποὺ ἔδινε στὴν ἀσφάλεια τοῦ στρατοῦ· δὲν ἐπιχειροῦσε ποτὲ μὲ τὴ θέληση του μάχη μὲ ἀβέβαιο ἀποτέλεσμα καὶ ἐπικίνδυνη καὶ δὲ ζήλευε οὔτε ἥθελε νὰ μιμηθῇ τοὺς στρατηγοὺς ποὺ ριψοκινδυνεύοντας κέρδισαν λαμπρὴ ἐπιτυχία καὶ θυμάστηκαν. "Ἐλεγε πάντα στους πολίτες ὅτι, ἂν περνοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι του, θὰ ἔμεναν γιὰ πάντα ἀθόνατοι. Καὶ ὅταν εἶδε πῶς ὁ Τολμίδης, ὁ γιὸς τοῦ Τολμαίου, 2 παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐπιτυχίες του καὶ ἀπὸ τὴν ἔξαιρετικὴ ἐκτίμηση ποὺ κέρδισε γιὰ τὶς πολεμικές του ἐπιχειρήσεις, ἥταν ἔτοιμος σὲ ἄκαιρη στιγμὴ νὰ εἰσβάλῃ στὴ Βοιωτία καὶ εἶχε πείσει τοὺς πιὸ γενναίους καὶ φιλόδοξους ἀπὸ τοὺς στρατεύσιμους πολίτες νὰ ἐκστρατεύσουν μαζὶ του ἐθελοντικά — καὶ αὐτοὶ ἥταν χίλιοι, ἔχειωριστὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη δύναμη — ὁ Περικλῆς προσπάθησε νὰ τὸν συγκρατήσῃ. Τὸν παρακαλοῦσε στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ δῆμου λέγοντας τὰ περίφημα ἐκεῖνα λόγια : «'Αν ὁ Τολμίδης δὲ θέλη νὰ πειστῇ στὸν Περικλῆ, δὲ θὰ κάμη λάθος ἀν πειριμένη νὰ ἀκούσῃ τὸν πιὸ σοφὸ ἀπ' ὅλους τοὺς συμβούλους : τὸ χρόνο.» Τότε λίγοι ἐπαίνεσαν τὸ λόγο του· ὕστερα δύμας ἀπὸ λίγες μέρες, ὅταν ἥρθε ἡ εἰδηση ὅτι ὁ Τολμίδης νικήθηκε στὴ μάχη κοντὰ στὴν Κορώνεια καὶ 3 ὅτι ἔπεισε νεκρὸς καὶ δὲν ίδιος καὶ μαζὶ του πολλοὶ γενναῖοι πολίτες, ἡ πρόβλεψή του ἐκείνη μεγάλωσε τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐκτίμηση τοῦ λαοῦ στὸν Περικλῆ, γιατὶ ἔβλεπε πόσο φρόνιμος εἶναι καὶ πόσο φροντίζει γιὰ τὸ καλὸ του.

ΚΕΦ. 18

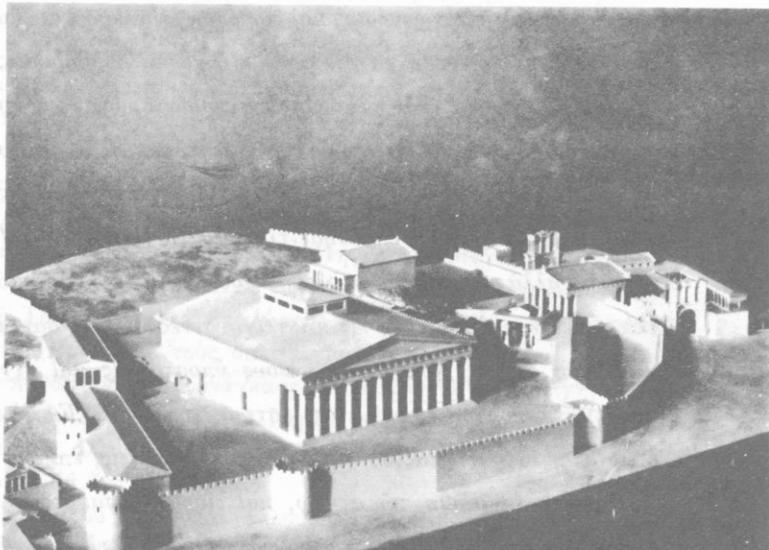
Πρόσοντα γιὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ στρατοῦ.

Τὰ προπύλαια τῆς Ἀκρόπολης (ἀνατολικὴ πλευρά).

"Ἐργο τοῦ ἀρχιτέκτονα Μνησικλῆ.

αντικείμενον της φωτογραφίας είναι ο ναός της Αθηνάς στην Ακρόπολη, ο οποίος αποτελεί την πιο γνωστή αρχαία αρχιτεκτονική μνημείο της Ελλάδας. Η φωτογραφία διατίθεται σε μια σειρά από φωτογραφίες που απεικονίζουν την αρχαία αρχιτεκτονική της Ελλάδας, καθώς και την αρχαία ζωή στην Αρχαία Αθηναία.

Τὸ Τελεστήριο τῆς Ἐλευσίνας στὸ κέντρο τοῦ Ἱεροῦ.

Χτίστηκε μὲ σχέδια τοῦ ἀρχιτέκτονα Ἰκτίνου.

Αναπαράσταση τοῦ Ἱεροῦ, ὅπως ἦταν τὸν 2^ο μ. Χ. αι.,
ἀπὸ τὸν Ἡ. Τραυλό.

Τὸ τελεστήριο τῆς Ελευσίνας στὸ κέντρο τοῦ Ἱεροῦ.

Φωτογραφία της Ελευσίνας στην Αττική, η οποία απεικονίζει την αρχαία αρχιτεκτονική της Ελλάδας.

Φωτογραφία της Ελευσίνας στην Αττική, η οποία απεικονίζει την αρχαία αρχιτεκτονική της Ελλάδας.

Φωτογραφία της Ελευσίνας στην Αττική, η οποία απεικονίζει την αρχαία αρχιτεκτονική της Ελλάδας.

Φωτογραφία της Ελευσίνας στην Αττική, η οποία απεικονίζει την αρχαία αρχιτεκτονική της Ελλάδας.

Φωτογραφία της Ελευσίνας στην Αττική, η οποία απεικονίζει την αρχαία αρχιτεκτονική της Ελλάδας.

Φωτογραφία της Ελευσίνας στην Αττική, η οποία απεικονίζει την αρχαία αρχιτεκτονική της Ελλάδας.

ΚΕΦ. 1

- 1 Τῶν δὲ στρατηγιῶν ἡγαπιθῆ μὲν ἡ περὶ Χερούνησον αὐτοῦ μάλιστα, σωτήριος γενομένη τοῖς αὐτόθι κατοικοῦσι τῶν Ἐλλήνων· οὐδὲ μόνον ἐποίκους Ἀθηναίων χιλίους κομίσας ἔρωσεν εὐαγδρίᾳ τὰς πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐχένα διαζώσας ἐρύμασι καὶ προβλήμασιν ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν, ἀπετείχισε τὰς καταδφομάς τοῦ Θορακῶν περικεχυμένων τῇ Χερούνησῳ, καὶ πόλεμον ἐνδελεχῇ καὶ βαρὺν ἐξέκλεισεν, ὃ συνείχετο πάντα τὸν χρόνον ἡ χώρα, βαρβαρικαῖς ἀγαμεμνειμένη γειτνιάσει καὶ γέμονσα ληστηρίῳν διμόρων καὶ συνοίκων.
- 2 Ἐθανμάσθη δὲ καὶ διεβοήθη πρὸς τοὺς ἑπτὸς ἀνθρώπους περιπλεύσας Πελοπόννησον, ἐκ Πηγῶν τῆς Μεγαρικῆς ἀναχθεὶς ἐκατὸν τριηρεσιν. Οὐδὲ μόνον ἐπόρθησε τῆς παραλίας πολλὴν ὅς Τολμίδης πρότερον, ἀλλὰ καὶ πόρρω θαλάττης προελθὼν τοῖς ἀπὸ τῶν νεῶν διπλίταις, τὸν μὲν ἄλλους εἰς τὰ τείχη συνέστειλε δείσαντας αὐτοῦ τὴν ἔφοδον, ἐν δὲ Νεμέᾳ Σικυωνίους ὑποστάντας καὶ συνάφαντας μάχην κατὰ κράτος τρεψάμενος, ἔστησε τρόπαιον. Ἐξ δ' Ἀχαϊας φίλης οὕσης στρατιώτας ἀγαλαβὼν εἰς τὰς τριήρεις, ἐπὶ τὴν ἀντιπέρας ἥπειρον ἐκομίσθη τῷ στόλῳ, καὶ παραπλεύσας τὸν Ἀχελῶον Ἀκαρναίαν κατέδραμε καὶ κατέκλεισεν Οἰνιάδας εἰς τὸ τεῖχος, καὶ τεμών τὴν γῆν καὶ κακώσας, ἀπῆρεν ἐπ' οἴκουν, φοβερός μὲν φανεῖς τοῖς πολεμίοις, ἀσφαλῆς δὲ καὶ δραστήριος τοῖς πολίταις. Οὐδὲν γὰρ οὐδὲ ἀπὸ τύχης πρόσωρον σμα συνέβη περὶ τὸν στρατευομένους.

ΚΕΦ. 20

- 1 Εἰς δὲ τὸν Πόγτον εἰσπλεύσας στόλῳ μεγάλῳ καὶ κεκοσμημένῳ λαμπρῷ, ταῖς μὲν Ἐλληνίσι πόλεσιν ὃν ἐδέοτο διεπράξατο καὶ προσηγέρχῃ φιλανθρώπως, τοῖς δὲ περιοικοῦσι βαρβάροις ἔθρεσι καὶ βασιλεῦσιν αὐτῶν καὶ δυνάσταις ἐπεδείξατο μὲν τῆς δυνάμεως τὸ

"Απὸ ὅλες τὶς στρατηγικές του ἐπιχειρήσεις περισσότερο ἔκτιμή θυμητεί ἡ ἐκστρατεία του στὴν Χεροόνησο, γιατὶ ὑπῆρξε σωτήρια γιὰ τοὺς "Ελλήνες ποὺ κατοικοῦσαν ἐκεῖ. "Οχι μόνο ἔφερε χίλιους Ἀθηναίους ἐποίκους καὶ μὲ τοὺς γενναίους αὐτοὺς ἀντρες δυνάμωσε τὶς ἐκεῖ πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴσθμο τὸν ἔζωσε μὲ δρυώματα καὶ μὲ προμηχῶνες ἀπὸ τὴν μία θάλασσα στὴν ἄλλη. "Ετοι ἐμπόδισε μὲ τὸ τεῖχος αὐτὸν τὶς ἐπιδρομές τῶν Θρακῶν ποὺ εἶχαν ξεχυθῆ γύρω ἀπὸ τὴν Χεροόνησο καὶ ἔδωσε τέλος στὸν ἀδιάκοπο καὶ σκληρὸν πόλεμο ποὺ ταλαιπωροῦσε δικρῆνς αὐτὴ τὴν χώρα, γιατὶ γειτνεῖ μὲ βαρβάρους καὶ ἦταν γεμάτη ἀπὸ ληστὲς καὶ τῶν γειτονικῶν χωρῶν καὶ ντόπιους.

"Ἐπίσης θαυμάστηκε καὶ διαλαλήθηκε ἀπὸ τοὺς ἄλλους "Ελλήνες ἡ νκυτική του ἐκστρατεία στὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, ποὺ τὴν ἐπιχειρήσεας ἔκεινώντας ἀπὸ τὶς Πηγὲς τῆς Μεγαρικῆς μὲ ἐκατὸ πλοῖα. "Οχι μόνο λεγλάτησε πολλὰ παραλιακὰ μέρη, ὅπως ἔκαμε πρὶν ὁ Τολμίδης, ἀλλὰ προχώρησε καὶ μακριὰ ἀπὸ τὴν θάλασσα, πρὸς τὸ ἐσωτερικό, μὲ τοὺς ὄπλιτες ποὺ εἶχε μαζί του στὰ πλοῖα. Ποιλούς κατοίκους τοὺς ἀνάγκασε νὰ κλειστοῦν στὰ τείχη, γιατὶ φοβήθηκαν τὴν ἔφοδό του. Στὴ Νεμέα ὅμως οἱ Σικυώνιοι τοῦ ἔφεραν ἀντίσταση, ἀλλὰ στὴ μάχη ποὺ ἔγινε ἐκεῖ ὁ Περικλῆς τοὺς ἔτρεψε σὲ φυγὴ καὶ ἔστησε τρόπαιο.

"Ἐπειτα, ἀφοῦ πῆρε καὶ ἄλλους στρατιῶτες ἀπὸ τὴν Ἀχαΐα ποὺ ἦταν χώρα φιλικὴ καὶ τοὺς ἐπιβίβασε στὰ πλοῖα, τράβηξε πρὸς τὴν ἀπέναντι περιοχὴ μὲ τὸ στόλο του. Πλέοντας γύρω ἀπὸ τὸν Ἀγελῶν ἐπιχειρήσεας ἐπιδρομὴ στὴν Ἀκαρνανία, ἔκλεισε τοὺς Οἰνιάδες στὰ τείχη τους, λεγλάτησε τὴν χώρα, τοὺς ἔφερε μεγάλες ζημιές, καὶ γύρισε στὴν Ἀθήνα. "Ετοι ἔδειξε πόσο φοβερὸς ἦταν στοὺς ἔχθρούς καὶ πόσο προνοοῦσε ἀλάθευτα καὶ ἐνεργοῦσε ἀποτελεσματικὰ γιὰ τοὺς συμπολίτες του. Γιατὶ, πράγματι, σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία δὲν τοὺς βρῆκε κανένα δυσάρεστο οὔτε κατὰ τύγη ἀκόμη.

"Ἐπειτα ἔσκίνησε γιὰ τὸν Εὔξεινο Πόντο μὲ στόλο μεγάλο καὶ λαμπρὰ ἔξοπλισμένο. Ἐκεῖ κατέρθωσε νὰ κάμη ὅλα ὅσα εἶχαν ἀνάγκη οἱ ἐλληνικὲς πόλεις καὶ φέρθηκε πρὸς αὐτὲς μὲ στοργή. Στὰ γύρω βαρβαρικὰ ἔθνη καὶ στοὺς βασιλεῖς καὶ δυνάστες τους ἔδειξε τὴν μεγάλη δύναμη, τὴν ἀφοβίαν καὶ τὸ θάρρος ποὺ εἶχαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ πλέουν

1 ΚΕΦ. 19

Ἐκστρατείες
στὴν Χεροόνη-
σο καὶ Ηελο-
πότνησο.

2

12 ΦΕΒ

1 ΚΕΦ. 20

Ἐκστρατεία
στὸν Εὔξεινο
Πόντο. Παρά-
τολμα σχέδια.

μέγεθος καὶ τὴν ἄδειαν καὶ τὸ θάρσος, ἥ βούλοιντο πλεόντων καὶ πᾶσαν ὑφ' αὐτοῖς πεποιημένων τὴν θάλατταν, Σινωπεῖσι δὲ τρισκαίδεκα ναῦς ἀπέλιπε μετὰ Λαμάχου καὶ στρατιώτας ἐπὶ Τιμησίλεων 2 τύραννον. Ἐκπεσόντος δὲ τούτου καὶ τῶν ἔταίρων, ἐψηφίσατο πλεῖν εἰς Σινώπην Ἀθηναίων ἔθελοντάς ἔξακοσίους καὶ συγκατοικεῖν Σινωπεῖσι, νειμαμένους οἰκίας καὶ χώραν ἢν πρότερον οἱ τύραννοι κατεῖχον.

3 Ταῦλλα δ' οὐ συνεχώρει ταῖς ὁρμαῖς τῶν πολιτῶν οὐδὲ συνεξέπιπτεν, ὑπὸ ὁρμῆς καὶ τύχης τοσαύτης ἐπαιρομένων Αἰγύπτου τε πάλιν ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ κινεῖν τῆς βασιλέως ἀρχῆς τὰ πρός θαλάττην.
4 Πολλοὺς δὲ καὶ Σικελίας ὁ δύσερως ἐκεῖνος ἦδη καὶ δύσποτμος ἔρως εἶχεν, ὃν ὑστερον ἔξέκανσαν οἱ περὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ὄγήτορες. Ἡν δὲ καὶ Τυρρηνία καὶ Καρχηδὼν ἐνίοις ὅνειρος, οὐκ ἀπ' ἐλπίδος διὰ τὸ μέγεθος τῆς ὑποκειμένης ἡγεμονίας καὶ τὴν εὔροιαν τῶν πραγμάτων.

ΚΕΦ. 21

1 Ἄλλ' ὁ Περικλῆς κατεῖχε τὴν ἐκδρομὴν ταύτην καὶ περιέκοπτε τὴν πολυπραγμοσύνην, καὶ τὰ πλεῖστα τῆς δυνάμεως ἔτρεπεν εἰς φυλακὴν καὶ βεβαιότητα τῶν ὑπαρχόντων, μέγα ἔργον ἥγονύμενος ἀνείργειν Λακεδαιμονίους καὶ δλῶς ὑπεναντιούμενος ἐκείνοις, ὡς ἄλλοις τε πολλοῖς ἔδειξε καὶ μάλιστα τοῖς περὶ τὸν ἱερὸν πραχθεῖσι 2 πόλεμον. Ἐπεὶ γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι στρατεύσαντες εἰς Δελφοὺς Φωκέων ἐχόντων τὸ ιερὸν Δελφοὶς ἀπέδωκαν, εὐθὺς ἐκείνων ἀπαλλαγέντων ὁ Περικλῆς ἐπιστρατεύσας, πάλιν εἰσήγαγε τὸν Φωκέας,
3 καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἢν ἔδωκαν αὐτοῖς Δελφοὶ προμαντείαν εἰς τὸ μέτωπον ἐγκριθαψάντων τοῦ χαλκοῦ λόκουν, λαβόν καὶ αὐτὸς προμαν-

ὅπου ἤθελαν καὶ νὰ εἶναι κύριοι σὲ δὴ τὴ θάλασσα. Στοὺς κατοίκους τῆς Σινώπης ἄφησε δεκατρία πλοῖα μαζὶ μὲ τὸν Ἀθηναῖο στρατηγὸν Λάμαχο καὶ στρατιῶτες, γιὰ νὰ πολεμήσουν τὸν τύραννο Τιμησίλαον. Καὶ ὅταν ὁ τύραννος αὐτὸς καὶ οἱ ὀπαδοί του διώχτηκαν, ὁ Περικλῆς ² ὑπόβαλε φύφισμα ποὺ ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου νὰ πᾶνε στὴ Σινώπη ἔξακοσιοι Ἀθηναῖοι, ὅποιοι ἤθελαν, γιὰ νὰ κατοικήσουν ἐκεῖ μαζὶ μὲ τοὺς Σινωπεῖς, ἀφοῦ μοιράσουν μεταξύ τους τὰ σπίτια καὶ τὴ γῆ ποὺ εἶχαν πρὶν οἱ τύραννοι.

Στὶς ἄλλες ὅμως ἀπατήσεις τῶν συμπολιτῶν του ὁ Περικλῆς δὲν ³ ὑποχωροῦσε καὶ δὲν ἄφησε νὰ τὸν παρασύρουν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν μὲ τὸ θάρρος ποὺ τοὺς ἔδινε ἡ δύναμή τους καὶ ἡ τόση ἐπιτυχία τους ζητοῦσαν μὲ ἐπιμονὴ νὰ ἀρχίσουν πάλι τὶς ἐπιχειρήσεις στὴν Αἴγυπτο καὶ νὰ ξεσκώσουν σὲ ἀποστασία τὰ παραθαλάσσια μέρη τοῦ περσικοῦ κράτους. Πολλοὶ μάλιστα εἶχαν τὴν ἐπιθυμία νὰ ξεκινήσουν γιὰ τὴ ⁴ Σικελία, ἐπιθυμία ὀλέθρια καὶ ἀπαίσια, ποὺ ἀργότερα κατάφεραν νὰ τὴν ξανανάψουν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ οἱ πολιτικοὶ φίλοι του. Ἀκόμη καὶ τὴν Τυρρηνία καὶ τὴν Καρχηδόνα ὀνειρεύονταν μερικοί, μὲ τὴν ἐλπίδα ποὺ τοὺς γεννοῦσε τὸ μέγεθος τῆς ἡγεμονίας ποὺ εἶχαν ἥδη ἀποχτήσει καὶ ἡ ἐπιτυχία τῶν πραγμάτων.

’Αλλὰ ὁ Περικλῆς ἐμπόδιζε αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία καὶ συγκρατοῦσε τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τέτοια παράτολμα σχέδια. Τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὶς στρατιωτικὲς δυνάμεις τὶς χρησιμοποιοῦσε γιὰ τὴ διαφύλαξη καὶ τὴν ἔξασφάλιση τῶν χωρῶν ποὺ ὑπῆρχαν, γιατὶ νόμιζε σπουδαῖο ἔργο τὸ νὰ κρατᾶ μακριὰ τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἡταν πάντοτε ἀντίταλος ο ἔκεινους, ὅπως καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες περιστάσεις τὸ ἔθειξε καὶ ἴδιαίτερα μὲ ὅσα ἔκαμε κατὰ τὸν ἰερὸν πόλεμο. Σ’ αὐτὸ τὸν πόλεμο οἱ Λακεδαιμόνιοι ἤθθαν μὲ στρατὸ στοὺς Δελφούς, πῆραν τὸ ἰερὸν ἀπὸ τοὺς Φωκεῖς ποὺ τὸ κατεῖχαν καὶ τὸ ξανδωσαν στοὺς κατοίκους τῶν Δελφῶν. Μόλις ὅμως ἔφυγαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὁ Περικλῆς ἀμέσως ἔτρεξε μὲ τὸ στρατὸ του καὶ ἔφερε πάλι ἐκεῖ τοὺς Φωκεῖς. Καί, ἐπειδὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχαν ἀποχτῆσει ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν Δελφῶν τὸ δικαίωμα νὰ παίρονταν τὴ μαντεία πρῶτοι ἀπ’ ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ εἶχαν ἐπιγράψει τὸ δικαίωμα αὐτὸ στὸ μέτωπο τοῦ χάλκινου λύκου, ὁ Περικλῆς πῆρε καὶ

¹ ΚΕΦ. 21

‘Ο «ἰερὸς πόλεμος».

τείαν τοῖς Ἀθηναίοις εἰς τὸν αὐτὸν λόγον κατὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν ἐνεχάραξεν.

ΚΕΦ. 22

- 1 “Οτι δ' ὁρθῶς ἐν τῇ Ἑλλάδι τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων συνεῖχεν, ἐμαρτύρησεν αὐτῷ τὰ γενόμενα. Πρῶτον μὲν γάρ Εὑβοεῖς ἀπέστησαν, ἐφ' οὓς διέβη μετὰ δυνάμεως. Εἰτ' εὐθὺς ἀπηγγέλλοντο Μεγαρεῖς ἐκπεπολεμωμένοι καὶ στρατιὰ Πελοπόννησίων ἐπὶ τοῖς ὅροις τῆς Ἀττικῆς οὖσα, Πλειστώνακτος ἥγουμένου βασιλέως Λακεδαιμονίων.
- 2 Πάλιν οὖν ὁ Περικλῆς κατὰ τάχος ἐκ τῆς Εὐβοίας ἀνεκομίζετο πρὸς τὸν ἐν τῇ Ἀττικῇ πόλεμον, καὶ συνάφαι μὲν εἰς χεῖρας οὐκ ἔθαρσησε πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ὀπλίταις προκαλούμένοις, ὃρῶν δὲ τὸν Πλειστώνακτα νέον ὄντα κομιδῆ, χρώμενον δὲ μάλιστα Κλεανδρίδῃ τῶν συμβούλων, ὃν οἱ ἔφοροι φύλακα καὶ πάρεδρον αὐτῷ διὰ τὴν ἡλικίαν συνέπεμψαν, ἐπειράτῳ τούτου κρύφα, καὶ ταχὺ διαφθείρας χρήμασιν
- 3 αὐτὸν ἔπεισεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀπαγαγεῖν τοὺς Πελοποννησίους. Ὡς δ' ἀπεκόμιζεν ἡ στρατιὰ καὶ διελθη κατὰ πόλεις, βαρέως φέροντες οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸν μὲν βασιλέα χρήμασιν ἐξημίωσαν, ὃν τὸ πλῆθος οὐκ ἔχων ἐκτεῖσαι μετέστησεν ἑαυτὸν ἐκ Λακεδαιμονίου, τοῦ δὲ
- 4 Κλεανδρίδου φεύγοντος θάρατον κατέγυρωσαν. Οὗτος δ' ἦν πατὴρ Γυλίππου τοῦ περὶ Σικελίαν Ἀθηναίους καταπολεμήσαντος. Ἐοικε δ' ὥσπερ συγγενεικὸν αὐτῷ προστρίφασθαι ρόσημα τὴν φιλαργυρίαν ἢ φύσις, ὃφ' ἡς καὶ αὐτὸς αἰσχρῶς ἐπὶ καλοῖς ἔογοις ἄλονς ἐξέπεσε τῆς Σπάρτης. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς περὶ Λυσάνδρου δεδηλώκαμεν.

ΚΕΦ. 23

- 1 Τοῦ δὲ Περικλέους ἐν τῷ τῆς στρατηγίας ἀπολογισμῷ δέκα τάλάντων ἀνάλωμα γράφαντος ἀνηλιομένων εἰς τὸ δέον, ὁ δῆμος ἀπεδέξατο μὴ πολυπραγμονήσας μηδ' ἐλέγξας τὸ ἀπόρρογτον. Ἐγιοτ δ' ιστορήκασιν, ὃν ἐστι καὶ Θεόφραστος ὁ φιλόσοφος, ὅτι καθ' ἔκαστον

κύτδος τὸ δικαιώμα τοῦτο τῆς πρώτης μαντείας γιὰ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὸ χάραξε σ' ἐπιγραφὴ στὸ δεξὶ πλευρὸ τοῦ λόδιου λύκου.

"Οτι σωστὰ ἔκανε ὁ Περικλῆς νὰ συγκρατῇ τὴ στρατιωτικὴ δύναμι τῶν Ἀθηναίων μέσα στὴν Ἑλλάδα τὸ ἀπόδειξαν τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν καὶ ποὺ ἤρθαν νὰ τὸν δικαιώσουν. Γιατὶ πρῶτα ἀποστάθησαν οἱ Ἐδροεῖς, καὶ πῆγε μὲ στρατὸ ἐναντίον τους. "Ἐπειτὰ ἔμεσως ἤρθε εἰδῆση ὅτι οἱ Μεγαρεῖς κήρυξαν τὸν πόλεμο καὶ ὅτι στρατιὰ Λακεδαιμονίων ἔφτασε στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς μὲ ἀρχηγὸ τὸ βασιλιὰ τῆς Σπάρτης Πλειστώνακτα. 'Ο Περικλῆς τότε γυρίζει ἀπὸ τὴν Εὔβοια ὅσο μποροῦσε γρηγορώτερα, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν πόλεμο στὴν Ἀττικὴ. Δὲν τόλμησε ὅμως νὰ συγκρουστῇ μὲ ἔντρες πολλοὺς καὶ γενναίους ποὺ τὸν προκαλοῦσαν. 'Αλλὰ βλέποντας ὅτι μαζὶ μὲ τὸν Πλειστώνακτα, ποὺ ἦταν πολὺ νέος, βρισκόταν ὁ Κλεανδρίδης, ἔνας ἀπὸ τοὺς κυριότερους συμβούλους του, ποὺ τὸν εἶχαν στείλει οἱ ἔφοροι γιὰ φύλακα καὶ συμπαραστάτη τοῦ βασιλιὰ ἔξαιτιας τῆς ἡλικίας του, προσπάθησε νὰ ἔρθῃ κρυφὰ σὲ σύνεννόηση μαζὶ του. Γρήγορα κατάφερε νὰ τὸν δωροδοκήσῃ καὶ τὸν ἔπεισε νὰ ἀποσύρῃ τοὺς Πελοποννησίους ἀπὸ τὴν Ἀττική. 'Αλλά, μόλις ἔφυγε ἡ ἑγθικὴ στρατιὰ καὶ διαλύθηκε, γιὰ νὰ πάγι ὁ καθένας στὴν πόλη του, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀγανακτισμένοι τιμώρησαν τὸ βασιλιὰ τους μὲ χρηματικὸ πρόστιμο, ποὺ αὐτὸς μὴν ἔχοντας νὰ τὸ πληρώσῃ ἀναγκάστηκε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ Σπάρτη, καὶ τὸν Κλεανδρίδη, ποὺ βρισκόταν ἔξοριστος, τὸν καταδίκασαν σὲ θάνατο. Αὐτὸς ὁ Κλεανδρίδης ἦταν πατέρας τοῦ Γύλιπτον ποὺ νίκησε τοὺς Ἀθηναίους στὴ Σικελία. Καὶ φαίνεται πὼς ἡ φύση εἶχε δώσει καὶ σ' αὐτὸν τὸ ἐλάττωμα τῆς φιλαργυρίας, σὰν οἰκογενειακὸ νόσημα, γιατὶ καὶ αὐτός, ὑστερ' ἀπὸ λαμπρὲς ἐπιτυχίες, κυριεύτηκε ἀπ' αὐτὴ τὴν αἰσχρὴ ἀρρώστια καὶ ἔξοριστηκε ἀπὸ τὴ Σπάρτη. Αὐτὰ ὅμως τὰ ἔχω διηγηθῆ στὴ βιογραφία τοῦ Λυσάνδρου.

Στὴ λογοδοσίᾳ τῆς στρατηγίας του ἔγραψε ὁ Περικλῆς ὅτι δαπανήθηκαν δέκα τάλαντα « γιὰ κάτι ποὺ ἦταν ἀνάγκη » καὶ ὁ δῆμος τὸ δέχτηκε, χωρὶς νὰ ἀσχοληθῇ περισσότερο καὶ χωρὶς νὰ ἐλέγξῃ τὸ μυστικό. Μερικοὶ μάλιστα διηγοῦνται, ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ ὁ Θεοφραστὸς ὁ φιλόσοφος, ὅτι κάθε χρόνο πήγαναν δέκα τάλαντα στὴ

1 ΚΕΦ. 22

'Αποστασία
τῆς Εὔβοιας.
Πόλεμος στὴν
Ἀττικὴ.

3

4

1 ΚΕΦ. 23

'Εμπιστοσύνη
τοῦ λαοῦ στὸν
Περικλῆ.
'Υποταγὴ τῆς
Εὔβοιας.

ἐνιαυτὸν εἰς τὴν Σπάρτην ἐφοίτα δέκα τάλαντα παρὰ τοῦ Περικλέους, οἵς τοὺς ἐν τέλει πάντας θεραπεύων παρητεῖτο τὸν πόλεμον, οὐ τὴν εἰρήνην ὀνούμενος, ἀλλὰ τὸν χρόνον ἐν ᾧ παρασκευασάμενος καθ' ἡσυχίαν ἔμελλε πολεμήσειν βέλτιον.

3 Αὗθις οὖν ἐπὶ τοὺς ἀφεστῶτας τραπόμενος καὶ διαβὰς εἰς Εὔβοιαν πεντήκοντα ναυσὶ καὶ πεντακισχιλίοις ὀπλίταις, κατεστρέψατο τὰς 4 πόλεις, καὶ Χαλκιδέων μὲν τὸν Ἰπποβότας λεγομένους πλούτῳ καὶ δόξῃ διαφέροντας ἐξέβαλεν, Ἐστιεῖς δὲ πάντας ἀναστήσας ἐκ τῆς χώρας, Ἀθηναίοις κατώκισε, μόνοις τούτοις ἀπαραιτήτως χρησάμενος, δτὶ ναῦν Ἀττικὴν αἰχμάλωτον λαβόντες ἀπέκτειναν τὸν ἄνδρας.

ΚΕΦ. 24 1 Ἐκ τούτου γενομένων σπονδῶν Ἀθηναίοις καὶ Λακεδαιμονίοις εἰς ἔτη τριάκοντα, ψηφίζεται τὸν εἰς Σάμον πλοῦν, αἰτίαν ποιησάμενος κατ' αὐτῶν ὅτι τὸν πρὸς Μιλησίους κελευόμενοι διαλύσασθαι πόλεμον οὐχ ὑπήκοον.

ΚΕΦ. 25 1 Αἱ γὰρ πόλεις ἐπολέμουν τὸν περὶ Ποιήνης πόλεμον, καὶ κοινοῦντες οἱ Σάμιοι, παύσασθαι τῶν Ἀθηναίων κελευόντων καὶ δίκας 2 λαβεῖν καὶ δοῦναι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἐπείθοντο. Πλεύσας οὖν ὁ Περικλῆς τὴν μὲν οὖσαν ὀλιγαρχίαν ἐν Σάμῳ κατέλυσεν, τᾶν δὲ πρώτων λαβὼν ὅμηρους [ἄνδρας] πεντήκοντα καὶ παῖδας ἵσοις εἰς Λῆμνον ἀπέστειλε. Καίτοι φασὶν ἔκαστον μὲν αὐτῷ τῶν ὅμηρων διδόναι τάλαντον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, πολλὰ δ' ἄλλα τοὺς μὴ θέλοντας ἐν τῇ πόλει 3 γενέσθαι δημοκρατίαν. Ἐτι δὲ Πισσούθης ὁ Πέρσης, ἔχων τινὰ πρὸς Σαμίους εἴνοιαν, ἀπέστειλεν αὐτῷ μυρίους χρυσοῦς, παραιτούμενος τὴν πόλιν. Οὐ μὴν ἔλαβε τούτων οὐδὲν ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ χωρά-

Σπάρτη σταλμένα ἀπὸ τὸν Περικλῆ καὶ δτὶ μὲ αὐτὰ καλόπισαν τοὺς ἥρχοντες ὅλους, γιὰ νὰ ἀπομακράνῃ τὸν πόλεμο. ἔτσι ἐξαγόραζε ὅχι τὴν εἰρήνη, ἀλλὰ τὸν καιρὸ ποὺ τοῦ χρειαζόταν γιὰ νὰ ἑτοιμαστῇ μὲ ἡσυχία, ὥστε νὰ πολεμήσῃ καλύτερα.

Ἄφοι λοιπὸν στράφηκε πάλι πρὸς ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἀποστα- 3
τῆσει καὶ πέρασε στὴν Εὔβοια μὲ πενήντα πλοῖα καὶ πέντε χιλιάδες ὄπλιτες, ὑπόταξε τὶς πόλεις. "Ἐδιωξε ἀπὸ τὴν Χαλκίδα τοὺς λεγό- 4
μενους Ἰπποβότες, ποὺ ξεχώριζαν γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ φήμη τους. Στὴν Ἰστιαία ἔδιωξε ὅλους τοὺς κατοίκους καὶ στὴ θέση τους ἔστειλε Ἀθηναῖους νὰ κατοικήσουν. Μόνο σ' αὐτοὺς φέρθηκε σκληρά, γιατί, ὅταν εἶχαν αἰχμαλωτίσει ἔνα ἀττικὸ πλοῖο, ἐπιασαν ὅλους τοὺς ἄντρες καὶ τοὺς σκότωσαν.

Ο ΣΑΜΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (Κεφ . 24 - 28)

"Τοτερ' ἀπ' αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔκλεισαν 1
συμφωνία εἰρήνης γιὰ τριάντα χρόνια. Καὶ τότε ὁ Περικλῆς προτείνει στὴν ἔκκλησία τοῦ δήμου καὶ ἀποφασίζεται ἡ ναυτικὴ ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Σάμου, μὲ τὴν πρόφαση δτὶ, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀπαιτήσει ἀπὸ τοὺς Σαμίους νὰ σταματήσουν τὸν πόλεμο πρὸς τοὺς Μιλησίους, αὐτοὶ ἀρνήθηκαν νὰ ὑπακούσουν.

Αὐτὲς οἱ δύο πόλεις (ἡ Σάμος καὶ ἡ Μίλητος) πολεμοῦσαν τότε 1
γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς Πριήνης καὶ νικοῦσαν οἱ Σάμιοι. Οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς κάλεσαν νὰ πάψουν τὸν πόλεμο καὶ νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ συζητήσουν μαζί τους αὐτὴ τὴ διαφορά. Οἱ Σάμιοι ὅμως ἀρνήθηκαν.

'Ο Περικλῆς τότε πῆγε στὴ Σάμο, ἀνάτρεψε τὴν ὀλιγαρχικὴ τῆς 2
κυβέρνηση, καὶ ἐπιασε ὡς ὁμήρους πενήντα ἄντρες ἀπὸ τοὺς προκρί-
τους καὶ ἄλλα τόσα παιδιά. Τοὺς ὁμήρους αὐτοὺς τοὺς ἔστειλε στὴ
Αῆμνο, ἀν καί, ὅπως λένε, καθένας ἀπ' αὐτοὺς τοῦ ἔδινε ἔνα τάλαντο
γιὰ νὰ τὸν ἀφήσῃ ἐλεύθερο καὶ πολλὰ ἄλλα τοῦ πρόσφερναν ἐκεῖνοι ποὺ
ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ γίνη στὴν πόλη τους δημοκρατία. Ἀκόμη καὶ ὁ 3
Πισσούνθης ὁ Πέρσης, ποὺ εύνοοῦσε γιὰ κάποιο λόγο τὴ Σάμο, τοῦ
ἔστειλε δέκα χιλιάδες χρουσά περσικὰ νομίσματα καὶ τὸν παρακαλοῦσε
νὰ μὴν πειράξῃ τὴν πόλη. 'Ο Περικλῆς ὅμως ἀρνήθηκε ὅλες αὐτὲς

ΚΕΦ. 24

'Αφορμὴ τοῦ Σαμιακοῦ πο-
λέμου.

ΚΕΦ. 25

'Επιτυχίες
τοῦ Περικλῆ
στὴ Σάμο.

μενος ὥσπερ ἐγγάρει τοῖς Σαμίοις καὶ καταστήσας δημοκρατίαν,
 4 ἀπέπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ δὲ εὐθὺς ἀπέστησαν, ἐκκλέψαντος
 αὐτοῖς τὸν δῆμόρους Πισσούθρου, καὶ τὰλλα παρεσκενάσαντο πρὸς
 τὸν πόλεμον. Λῦθις οὖν ὁ Περικλῆς ἐξέπλευσεν ἐπ' αὐτοὺς οὐχ ἡσυ-
 χάζοντας οὐδὲ κατεπιτηχότας, ἀλλὰ καὶ πάντα προθύμως ἐγνωκότας
 5 ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς θαλάττης. Γερομένης δὲ καρτερᾶς ναυμαχίας
 περὶ νῆσον ἦν Τραγίας καλοῦσι, λαμπρῶς δὲ Περικλῆς ἐνίκα, τέσσαροι
 καὶ τεσσαράκοντα ναυσὶν ἐβδομάχηκαντα καταναυμαχήσας, ὃν εἴκοσι
 στρατιώτιδες ἦσαν.

ΚΕΦ. 26

- 1 "Ἄμα δὲ τῇ νίκῃ καὶ τῇ διώξει τοῦ λιμένος κρατήσας ἐπολιόρκει τὸν Σαμίον, ἀμῶς γέ πως ἔτι τολμῶντας ἐπεξιέραι καὶ διαμάχεσθαι πρὸ τοῦ τείχους. Ἐπεὶ δὲ μεῖζων ἔτερος στόλος ἤλθεν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν καὶ παντελῶς κατεκλείσθησαν οἱ Σάμιοι, λαβὼν δὲ Περικλῆς ἐξήκοντα τριμήρεις ἔπλευσεν εἰς τὸν ἔξω πόντον, ὡς μὲν οἱ πλεῖστοι λέγουσι, Φοινισσῶν νεῶν ἐπικούρων τοῖς Σαμίοις προσφερομένων, ἀπαντῆσαι καὶ διαγωνίσασθαι πορρωτάτῳ βουλόμενος, ὡς δὲ Στησίμβροτος, ἐπὶ Κύπρου στελλόμενος διέρει οὐδὲκ πιθανὸν εἶναι.
- 2 "Οποτέρω δ' οὖν ἐχρήσατο τῶν λογισμῶν, ἀμαρτεῖν ἔδοξε. Πλεύσαντος γὰρ αὐτοῦ, Μέλισσος δὲ Ιθαγένους, ἀνὴρ φιλόσοφος στρατηγῶν τότε τῆς Σάμου, καταφρονήσας τῆς δλιγότητος τῶν νεῶν καὶ τῆς ἀπειρίας τῶν στρατηγῶν, ἐπεισε τοὺς πολίτας ἐπιθέσθαι τοῖς Ἀθηναῖς, καὶ γενομένης μάχης νικήσαντες οἱ Σάμιοι καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἄνδρας ἐλόντες, πολλὰς δὲ ναῦς διαφθείραντες, ἐχοῦντο τῇ θαλάττῃ καὶ παρετίθεντο τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν πόλεμον δσα μὴ πρότερον εἰχον. Ὅπο δὲ τοῦ Μελίσσου καὶ Περικλέα φησὶν αὐτὸν Ἀριστοτέλης ἱττηθῆναι ναυμαχοῦντα πρότερον.
- 3

ΚΕΦ. 27

- 1 Πυθόμενος δ' οὖν δὲ Περικλῆς τὴν ἐπὶ στρατοπέδου συμφοράν, ἐβοήθει κατὰ τάχος, καὶ τοῦ Μελίσσου πρὸς αὐτὸν ἀντιτάξαμένον Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τις προσφορές. "Έκαμε στη Σάμο δ, τι ἀκριβῶς εἶχε ἀποφασίσει, ἐγκατάστησε τὴ δημοκρατία καὶ γύρισε στὴν Ἀθήνα. 'Αλλὰ ὅστε' ἀπὸ λίγο ὁ Πισσούθης πῆρε κρυφὰ τοὺς διμήρους ἀπὸ τὴν Λῆμνο καὶ τοὺς ἔφερε στὴν πατρίδα τους καὶ ἀμέσως τότε οἱ Σάμιοι ἐπαναστάτησαν καὶ ἀρχισαν νὰ ἑτοιμάζωνται γιὰ πόλεμο. Πάλι ὁ Περικλῆς ἔρχεται ἐναντίον τους, ἀλλ' αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν τοὺς βρῆκε ἥσυχους οὔτε φοβισμένους. 'Απεναντίας ἦταν ἀποφασισμένοι ὀλόψυχα νὰ διεκδίκησουν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν κυριαρχία στὴ θάλασσα. "Εγινε 5 μιὰ τρομερὴ ναυμαχία γύρω ἀπὸ τὸ νησὶ ποὺ λέγεται Τραγία καὶ ὁ Περικλῆς κέρδισε νίκη λαμπρή. Μὲ σαράντα τέσσερα πλοῖα κατατρόπωσε ἐβδομήντα, ἀπὸ τὰ ὅποια εἴκοσι ἦταν ὄπλιταγωγά.

'Αμέσως μετὰ τὴ νίκη, ἀφοῦ καταδίωξε τὸ Σαμιακὸ στόλο, ἀπόκλεισε τὸ λιμένα καὶ πολιορκοῦσε τοὺς Σαμίους, ποὺ ὅπωσδήποτε τολμοῦσαν ἀκόμη νὰ κάνουν ἔξόδους καὶ νὰ μάχωνται μαζί του ἀπὸ τὸ τεῖχος. "Οταν ἤρθε καὶ ἄλλος, μεγαλύτερος στόλος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ οἱ Σάμιοι ἀποκλείστηκαν ἐντελῶς, ὁ Περικλῆς μὲ ἔξήντα πλοῖα τράβηξε στὰ ἀνοιχτά, πρὸς τὴν ἔξω θάλασσα. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς λένε πώς ἤθελε νὰ συναντήσῃ μερικὰ φοινικικὰ πλοῖα ποὺ ἔρχονταν νὰ βοηθήσουν τοὺς Σαμίους καὶ νὰ τὰ χτυπήσῃ ὅσο μποροῦσε πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴ Σάμο, ὁ Στησίμβροτος διμως λέει πώς ἔπλεε πρὸς τὴν Κύπρο· ἀλλ' αὐτὸ δὲ φαίνεται νὰ εἰναι πιθανό.

'Αλλὰ εἴτε τὸ ἔνα σκέφτηκε ὁ Περικλῆς εἴτε τὸ ἄλλο, φαίνεται 2 πώς ἔπεισε ἔξω στοὺς ὑπόλογισμούς του. Γιατί, μόλις ἔφυγε ἀπὸ τὸ λιμάνι, ὁ Μέλισσος, ὁ γιὸς τοῦ Ἰθαγένη, ὁ φιλόσοφος, ποὺ ἦταν τότε στρατηγὸς τῆς Σάμου, βλέποντας μὲ περιφρόνηση τὸ μικρὸ ἀριθμὸ τῶν ἀθηναϊκῶν πλοίων καὶ τὴν ἀπειρία τῶν στρατηγῶν τους, ἔπεισε τοὺς συμπολίτες του νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. "Εγινε 3 τότε ναυμαχία καὶ νίκησαν οἱ Σάμιοι. "Επιασαν πολλοὺς Ἀθηναίους, κατάστρεψαν πολλὰ πλοῖα τους καὶ ἔπλεαν ἐλεύθερα στὴ θάλασσα. "Ετοι τώρα μποροῦσαν εὔκολα νὰ προμηθεύωνται ὅσα τοὺς ἔλειπαν ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὸν πόλεμο. 'Ο Ἀριστοτέλης λέει πώς καὶ ὁ Περικλῆς ὁ Ἰδιος σὲ προηγύμενη ναυμαχία εἴχε νικηθῆ ἀπὸ τὸ Μέλισσο.

"Οταν λοιπὸν ὁ Περικλῆς ἔμαθε τὴ συμφορὰ τοῦ στρατοῦ του, 1 βιάστηκε ὅσο μποροῦσε πιὸ γρήγορα νὰ δώσῃ βοήθεια. 'Ο Μέλισσος

1. ΚΕΦ. 26

Ἀποτυγχίες
τῶν Ἀθηναίων κατά τὴν ἀπονοσία τοῦ Περικλῆ.

1880. Φεβ.
Τελευταία εἰσηση
στὴ Σάμο.

1. ΚΕΦ. 27
Πολιορκία τῆς

κρατήσας καὶ τρεψάμενος, τὸν πολεμίον εὐθὺς περιετέχιζε, δα-
πάνη καὶ χρόνῳ μᾶλλον ἢ τραύμασι καὶ κινδύνοις τῶν πολιτῶν περι-
γενέσθαι καὶ συνελεῖν τὴν πόλιν βουλόμενος. Ἐπεὶ δὲ δυσχεραί-
νοντας τῇ τριβῇ τοὺς Ἀθηναίους καὶ μάχεσθαι προθυμουμένους ἔργον
ἢν κατασχεῖν, ὅπτῳ μέρῃ διελὼν τὸ πᾶν πλῆθος ἀπεκλήρουν, καὶ τῷ
λαχόντι τὸν λευκὸν κύαμον εὑωχεῖσθαι καὶ σχολάζειν παρεῖχε τῶν
ἄλλων τρυχομένων. Διὸ καὶ φασι τὸν ἐν εὐπαθείαις τισὶ γενομένους
λευκὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπὸ τοῦ λευκοῦ κυάμου προσαγορεύειν. Ἔφο-
ρος δὲ καὶ μηχαναῖς χρήσασθαι τὸν Περικλέα, τὴν καινότητα θαυμά-
σαντα, Ἀρτέμωνος τοῦ μηχανικοῦ παρόντος, δν χωλὸν ὄντα καὶ φο-
ρείῳ πρὸς τὰ κατεπείγοντα τὸν ἔργων προσκομιζόμενον ὄνομασθῆναι
4 Περιφόρητον. Τοῦτο μὲν οὖν Ἡρακλείδης δ Ποντικὸς ἐλέγχει τοῖς
Ἀρακρέοντος ποιήμασιν ἐν οἷς « ὁ περιφόρητος » Ἀρτέμων ὀνομά-
ζεται πολλαῖς ἔμπροσθεν ἡλικίαις τοῦ περὶ Σάμον πολέμου καὶ τῶν
πραγμάτων ἐκείνων· τὸν δ' Ἀρτέμωνά φησι τρυφερόν τινα τῇ βίᾳ
καὶ πρὸς τὸν φόβον μαλακὸν ὄντα καὶ καταπλῆγα τὰ πολλὰ μὲν
οἴκοι καθέζεσθαι, χαλκῆν ἀσπίδα τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ δυεῖν οἰκετῶν
ὑπερεχόντων, ὥστε μηδὲν ἐμπεσεῖν τῶν ἄνωθεν, εἰ δὲ βιασθείη προελ-
θεῖν, ἐν κλινιδίῳ κρεμαστῷ παρὰ τὴν γῆν αὐτὴν περιφερόμενον κομί-
ζεσθαι καὶ διὰ τοῦτο κληθῆναι περιφόρητον.

ΚΕΦ. 28

1 Ἐνάτῳ δὲ μηνὶ τῶν Σαμίων παραστάντων, δ Περικλῆς τὰ τείχη
καθεῖλε καὶ τὰς ναῦς παρέλαβε καὶ χρήμασι πολλοῖς ἐζημίωσεν, ὃν
τὰ μὲν εὐθὺς εἰσήγεκαν οἱ Σάμιοι, τὰ δ' ἐν χρόνῳ ὄγητῷ ταξάμενοι
2 κατοίσειν διμήρους ἔδωκαν. Λοῦρις δ' ὁ Σάμιος τούτοις ἐπιτραγωδεῖ
πολλὴν ὀμότητα τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Περικλέους κατηγορῶν, ἢν

μὲ τοὺς Σαμίους παρατάχτηκε ἀπέναντί του. Ἐλλὰ ὁ Περικλῆς τοὺς νίκησε, τοὺς ἔτρεψε σὲ φυγή, τοὺς ἀπόκλεισε μέσα στὴν πόλη καὶ ἀμέσως ἄρχισε νὰ τοὺς πολιορκῇ. "Ηθελε νὰ τοὺς νικήσῃ καὶ νὰ κυριέψῃ τὴν πόλη περισσότερο μὲ τὴν ἐξάντληση τῶν ἐφοδίων καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ χρόνου παρὰ μὲ τραυματισμούς καὶ κινδύνους τῶν συμπολιτῶν του. Ἐπειδὴ δόμως ἦταν δύσκολο νὰ συγκρατήσῃ τοὺς Ἀθηναίους ποὺ δυσανασχετοῦσαν γιὰ τὴ χρονοτριβὴ καὶ ζητοῦσαν μὲ ἐπιμονὴ νὰ δώσουν μάχη, σκέφτηκε νὰ διαιρέσῃ ὅλο τὸ στρατό του σὲ δύτω μέρη. "Ἐπειτα ἔβαζε κλῆρο καὶ ἔκεινο τὸ τιμῆμα ποὺ τοῦ λάχαινε τὸ « ἄσπρο κουκὶ » ἦταν ἐλεύθερο νὰ διασκεδάζῃ καὶ νὰ ξεκουράζεται, ἐνῶ οἱ ἄλλοι πολεμοῦσαν. Καὶ λένε πώς ἀπ' αὐτὸ τὸ « ἄσπρο κουκὶ », δταν κανεὶς περνᾶ μιὰν εὐχάριστη μέρα, τὴν ὀνομάζει « ἄσπρη μέρα ». Ὁ ἴστορικὸς Ἐφόρος λέει πώς ὁ Περικλῆς μεταχειρίστηκε στὴν πολιορκία καὶ μερικὲς καινούργιες μηχανὲς ποὺ τὶς θαύμασε, ἔχοντας μαζὶ του καὶ τὸ μηχανικὸ ποὺ τὶς ἔφτιαξε, τὸν Ἀρτέμωνα. Αὐτὸς ἦταν κούτσος καὶ, δταν ἦταν κατεπέλγουσα ἀνάγκη νὰ κινηθῇ, τὸν ἔφερναν σὲ φορεῖο· γι' αὐτὸ ὀνομάστηκε « Περιφόρητος ». Ἐλλὰ ὁ Ἡρακλείδης ἀπὸ τὸν Πόντο τὸ ἀναιρεῖ αὐτὸ μὲ τὰ ποιήματα τοῦ Ἀρακρέοντα, στὰ δόποια γίνεται λόγος γιὰ ἔναν « περιφόρητο ». Ἀρτέμωνα ποὺ ἔζησε πολλὲς γενιὲς πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο τῆς Σάμου καὶ ἀπὸ ἔκεινα τὰ περιστατικά. Καὶ λέει γι' αὐτὸν τὸν Ἀρτέμωνα πώς ἦταν ἔνας περίεργος ἀνθρωπος ποὺ ζοῦσε μαλθακά, καὶ εὔκολα ξαφνιαζόταν καὶ τρόμαζε· γι' αὐτὸ τὶς περισσότερες φορὲς καθόταν στὸ σπίτι του καὶ ἔβαζε δύο ὑπηρέτες νὰ κρατοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του μιὰ χάλκινη ἀσπίδα, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ τίποτε ἀπὸ πάνω καί, δταν ἀνάγκη νὰ βγῆ ἔξω, τὸν κουβαλοῦσαν μέσα σ' ἔνα κρεβατάκι κρεμασμένο λίγο πάνω ἀπὸ τὸ ἔδαφος, καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάστηκε « περιφόρητος ».

Τὸν ἔνατο μήνα τῆς πολιορκίας οἱ Σάμιοι παραδόθηκαν. Ὁ Περικλῆς γκρέμισε τὰ τείχη, πῆρε τὰ πλοῖα τους καὶ τοὺς τιμώρησε μὲ μεγάλο χρηματικὸ πρόστιμο. "Ενα μέρος ἀπ' αὐτὸ τὸ ἔδωσαν ἀμέσως οἱ Σάμιοι· τὸ ὑπόλοιπο ὑποσχέθηκαν πώς θὰ τὸ πληρώσουν σὲ δρισμένο χρόνο καὶ γιὰ ἐγγύηση ἔδωσαν δόμήρους. Ὁ Δούρης, ἴστορικὸς ἀπὸ τὴ Σάμο, τὰ παριστάνει πολὺ τραγικὰ καὶ κατηγορεῖ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὸν Περικλῆ γιὰ μεγάλη σκληρότητα. 'Αλλ'

Σάμον. Πολιορκητικὰ μηχανήματα.

ΚΕΦ. 28

Τελικὴ νίκη στὴ Σάμο.

οὐτε Θουκυδίδης ιστόρηκεν οὐτ' "Ἐφορος οὐτ' Ἀριστοτέλης" ἀλλ' οὐδὲ ἀληθεύειν ἔοικεν, ώς ἄρα τοὺς τριηράρχους καὶ τοὺς ἐπιβάτας τῶν Σαμίων εἰς τὴν Μιλησίων ἀγορὰν καταγαγὼν καὶ σανίσι προσδήσας ἐφ' ἡμέρας δέκα κακῶς ἥδη διακειμένους προσέταξεν ἀνελεῖν, ξύλοις τὰς κεφαλὰς συγκόψαντας, εἴτα προβαλεῖν ἀκήδεντα

3 τὰ σώματα. Δοῦρις μὲν οὖν οὐδὲ δπον μηδὲν αὐτῷ πρόσεστιν Ἰδιον πάθος εἰωθώς κρατεῖν τὴν διήγησιν ἐπὶ τῆς ἀληθείας, μᾶλλον ἔοικεν ἐνταῦθα δεινόσαι τὰς τῆς πατούλος συμφορὰς ἐπὶ διαβολῇ τῶν Ἀθηναίων.

4 Ο δὲ Περικλῆς καταστρεψάμενος τὴν Σάμον ὡς ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ταφάς τε τῶν ἀποθανόντων κατὰ τὸν πόλεμον ἐνδόξους ἐποίησε, καὶ τὸν λόγον εἰπών, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, ἐπὶ τῶν σημάτων ἐθαυμάσθη.

7 Θαυμαστὸν δέ τι καὶ μέγα φρονῆσαι καταπολεμήσαντα τοὺς Σαμίους φησὶν αὐτὸν ὁ Ἰων, ώς τοῦ μὲν Ἀγαμέμνονος ἔτεσι δέκα βάρβαρον πόλιν, αὐτοῦ δὲ μησὶν ἐννέα τοὺς πρώτους καὶ δυνατωτάτους 8 Ἰώνων ἐλόντος. Καὶ οὐκ ἦν ἀδικος ἢ ἀξίωσις, ἀλλ' ὅντως πολλὴν ἀδηλότητα καὶ μέγαν ἔσχε κίνδυνον δι πόλεμος, εἰπειρ, ώς Θουκυδίδης φησί, παρ' ἐλάχιστον ἥλθε Σαμίων ἢ πόλις ἀφελέσθαι τῆς θαλάττης τὸ κράτος Ἀθηναίους.

ΚΕΦ. 29

80. ΦΕΒ
ΚΕΦ
μάρτιος 2013

1 Μετὰ ταῦτα κυμαίνοντος ἥδη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, Κερκυραίοις πολεμούμένοις ὑπὸ Κορινθίων ἔπεισε τὸν δῆμον ἀποστεῖλαι βοήθειαν καὶ προσλαβεῖν ἐρρωμένην ναυτικῇ δυνάμει τῆσσον, ώς δοσον οὐδέποτε Πελοποννησίων ἐκπεπολεμωμένων πρὸς αὐτούς. Ψηφισαμένον δὲ τοῦ δήμου τὴν βοήθειαν, ἀπέστειλε δέκα ναῦς μόνας ἔχοντα Λακεδαιμόνιον, τὸν Κίμωνος γιόν, οἶον ἐφυβρίζειν πολλὴ γὰρ ἦν εἴνοια καὶ φιλία τῷ Κίμωνος οἰκιῷ πρὸς Λακεδαιμονίους.

χύτο δὲν τὸ ἀναφέρει οὔτε ὁ Θουκυδίδης οὔτε ὁ Ἔφορος οὔτε δὲ Ἀριστοτέλης. Καὶ φαίνεται πῶς δὲν εἶναι ἀλήθεια αὐτὸ ποὺ λέει δὲ Λούρης, πῶς τάχα δὲ Περικλῆς ἔφερε στὴν ἀγορὰ τῆς Μιλήτου τοὺς τριηράρχους καὶ τοὺς ναῦτες τῶν Σαμίων, τοὺς ἔδεσε σὲ σανίδες, τοὺς ἄφησε ἔτσι δέκα μέρες σὲ κακὴ κατάσταση καὶ ἔπειτα ἔδωσε διαταγὴ νὰ τοὺς σκοτώσουν, σπάζοντας τὰ κεφάλια τους μὲ ἔγλα, καὶ νὰ πετάξουν τὰ πτώματά τους ἀκήδευτα. Ὁ Δούρης δμως, ποὺ 3 καὶ δταν ἀκόμη δὲν τὸν κινῆ κανένα ἰδιαίτερο πάθος, συνηθίζει νὰ μὴν κρατῇ τὴ διήγηση πάνω στὴν ἀλήθεια, φαίνεται πῶς σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση μεγαλοποίησε περισσότερο τὶς συμφορές τῶν συμπατριωτῶν του, γιὰ νὰ διαβάλῃ τοὺς Ἀθηναίους.

‘Ο Περικλῆς, ἀφοῦ ὑπόταξε τὴ Σάμο, γύρισε στὴν Ἀθήνα. 4 Πρόσταξε νὰ γίνη ἐπίσημη τιμὴ τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου καὶ, κατὰ τὴ συνήθεια, τοὺς ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιο πάνω στὰ μνήματά τους μὲ ἔνα λόγο ποὺ προκάλεσε θαυμασμό.

‘Ο Ἰων ἀναφέρει δτι δὲ Περικλῆς μὲ τὸ θρίαμβό του στὴ Σάμο 7 αἰσθάνθηρε περηφάνια καὶ μεγάλη ἵκανοποίηση, γιατὶ, ἐνῷ δὲ Ἀγαμέμνων χρειάστηκε δέκα χρόνια, γιὰ νὰ κυριέψῃ μιὰ βαρβαρικὴ πόλη, αὐτὸς μέσα σ' ἐννιά μῆνες νίκησε τοὺς πρώτους καὶ τοὺς δυνατότερους ἀπὸ τοὺς Ἰωνες. Καὶ δὲν ἦταν ἀδικαιολόγητη ἡ ἵκανοποίησή του αὐτῆ, 8 γιατὶ πράγματι δὲ πόλεμος μὲ τοὺς Σαμίους ἦταν πολὺ ἀβέβαιος καὶ πολὺ ἐπικίνδυνος, καὶ, δπως λέει δὲ Θουκυδίδης, λίγο ἔλειψε ἡ Σάμος νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν κυριαρχία στὴ θάλασσα.

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (Κεφ . 29 - 37)

Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ φαινόταν νὰ πλησιάζῃ ἡ τρικυμία τοῦ 1 πελοποννησιακοῦ πολέμου. ‘Ο Περικλῆς ἔπεισε τότε τὸ λαό νὰ στείλουν βοήθεια στοὺς Κερκυραίους ποὺ βρίσκονταν σὲ πόλεμο μὲ τοὺς Κορινθίους καὶ νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος τους τὴν Κέρκυρα ποὺ είχε μεγάλη ναυτικὴ δύναμη, γιατὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἦταν ἔτοιμοι ἀπὸ μέρα σὲ μέρα νὰ τὴ χτυπήσουν.

‘Αλλά, δταν δὲ λαὸς ψήφισε τὴ βοήθεια, ἔστειλε μόνο δέκα πλοῖα μὲ ἀρχηγὸ τὸ γιδὸ τοῦ Κίμωνα, ποὺ δνομαζόταν Λακεδαιμόνιος. Τὸ ἔκαμε αὐτὸ σὰ νὰ ήθελε νὰ τὸν ἔξευτελίσῃ, γιατὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Κίμωνα ἔδειχνε μεγάλη συμπάθεια καὶ φιλία πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους.

ΚΕΦ. 29

Βοήθεια στοὺς Κερκυραίους.
Παράπονα Ἑλληνικῶν πόλεων. ‘Η Ποτίδαια ἀποστατεῖ.

- 2 Ὡς ἀν οὖν, εἰ μηδὲν ἔργον μέγα μηδὲ ἐκπρεπὲς ἐν τῇ στρατηγίᾳ τοῦ Λακεδαιμονίου γένοιτο, προσδιαβληθείη μᾶλλον εἰς τὸν λακωνισμόν, δλίγας αὐτῷ ναῦς ἔδωκε καὶ μὴ βουλόμενον ἐξέπεμψε, καὶ ὅλως διετέλει κολούων, ὡς μηδὲ τοῖς ὄνόμασι γνησίους, ἀλλ' ὅθρείονς καὶ ἔνονυς, δτι τῶν Κίμωνος νίῶν τῷ μὲν ἦν Λακεδαιμόνιος ὄνομα, τῷ δὲ Θεσσαλός, τῷ δ' Ἡλεῖος. Ἐδόκουν δὲ πάντες ἐκ γνναικὸς Ἀρκαδίκης γεγονέναι. Κακῶς οὖν διερικλῆς ἀκούων διὰ τὰς δέκα ταύτας τριήρεις, ὡς μικρὸν μὲν βοήθειαν τοῖς δεηθεῖσι, μεγάλην δὲ πρόφασιν τοῖς ἐγκαλοῦσι παρεσχηκώς, ἐτέρας αδθις ἔστειλε πλείονας εἰς τὴν
- 4 Κέρκυραν αλλα μετὰ τὴν μάχην ἀφίκοντο. Χαλεπάνουσι δὲ τοῖς Κορινθίοις καὶ κατηγοροῦσι τῶν Αθηναίων ἐν Λακεδαιμονι προσεγένοντο Μεγαρεῖς, αἰτιώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, ἀπάντων δὲ λιμένων δν Αθηναίοι κρατοῦσιν εἰργεσθαι καὶ ἀπελαύνεσθαι παρὰ τὰ κοινὰ 5 δίκαια καὶ τοὺς γεγενημένους δρκους τοῖς Ἑλλησιν. Αἰγινῆται δὲ κακοῦσθαι δοκοῦντες καὶ βίαια πάσχειν, ἐποτνιῶντο κρύφα πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, φανερῶς ἐγκαλεῖν τοῖς Αθηναίοις οὐδὲ θαρροῦντες.
- 6 Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Ποτίδαια, πόλις ὑπήκοος Αθηναίων, ἀποικος δὲ Κορινθίων, ἀποστᾶσα καὶ πολιορκούμενη μᾶλλον ἐπετάχυνε τὸν πόλεμον. Οὐδὲ μὴν ἀλλὰ πρεσβειῶν τε πεμπομένων Αθήναζε καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Λακεδαιμονίων Αρχδάμον τὰ πολλὰ τῶν ἐγκλημάτων εἰς διαλύσεις ἄγοντος καὶ τοὺς συμμάχους πραῦνοντος, οὐκ ἀν δοκεῖ συμπεσεῖν ὑπό γε τῶν ἄλλων αἰτιῶν ὁ πόλεμος τοῖς Αθηναίοις, εἰ τὸ φῆμισμα καθελεῖν τὸ Μεγαρικὸν ἐπείσθησαν καὶ διαλλαγῆται πρὸς 7 αὐτούς. Διὸ καὶ μάλιστα πρὸς τοῦτο Περικλῆς ἐναντιωθεὶς καὶ παρεξήνυας τὸν δῆμον ἐμμεῖναι τῇ πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς φιλονικίᾳ, μόνος ἔσχε τοῦ πολέμου τὴν αἰτίαν.

ΟΣ ΦΩΤΙΑ

ἀριθμοὶ
πληροφορία
παρατηρηση
τοις κάκησι
·επί Η· πατέ
·επί η· πατέ
λεπτο

Γιὰ νὰ ἐκτεθῆ λοιπὸν ἀκόμη περισσότερο γιὰ τὰ φιλικά του αἰσθή- 2
ματα πρὸς τοὺς Λάκωνες ὁ Λακεδαιμόνιος, ἢν κατὰ τὴ στρατηγία
του δὲ γινόταν τίποτε μεγάλο καὶ ἀξιόλογο, τοῦ ἔδωσε λίγα πλοῖα
καὶ τὸν ἔστειλε παρὰ τὴ Θέλησή του. Γενικὰ προσπαθοῦσε μὲ κάθε
τρόπο νὰ ταπεινώσῃ τοὺς γιοὺς τοῦ Κίμωνα, γιατὶ, ὅπως ἔλεγε, καὶ
τὰ ὄνόματά τους ἀκόμη δείχγουν πῶς δὲν εἶναι γνήσιοι Ἀθηναῖοι, παρὰ 3
νόθοι καὶ ξένοι, ἀφοῦ ὁ ἔνας λεγόταν Λακεδαιμόνιος, ὁ δεύτερος Θεσ-
σαλὸς καὶ ὁ τρίτος Ἡλεῖος. Φάίνεται μάλιστα ὅτι δοι γεννήθηκαν
ἀπὸ Ἀρκαδικὴ μητέρα. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ κακολογοῦσαν τὸν Περι- 4
κλῆ, γιατὶ ἔστειλε μόνο δέκα πλοῖα, καὶ ἔτσι ἔδινε μικρὴ βοήθεια
γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν Κερκυραίων, ἀλλὰ μεγάλη ἀφορμὴ σ' ἐκείνους
ποὺ κατηγοροῦσαν τοὺς Ἀθηναίους, ἔστειλε πάλι καὶ ἀλλα περισσό-
τερα στὴν Κέρκυρα· ἀλλ' αὐτὰ ἔφτασαν μετὰ τὴ μάχη. Οἱ Κορίνθιοι 5
τότε ἔξοργίστηκαν, γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν βοήθεια στοὺς Κερ-
κυραίους καὶ τοὺς κατηγοροῦσαν στὴ Λακεδαίμονα. Συγχρόνως καὶ
οἱ Μεγαρεῖς διατύπωναν παράπονα, γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐμπό-
δίζουν καὶ τοὺς διώχνουν ἀπ' ὅλες τὶς ἀγορὲς καὶ ἀπ' ὅλα τὰ λιμάνια
ποὺ εἶχαν στὴν ἔξουσία τους, παραβαίνοντας τὰ κοινὰ δίκαια καὶ
τοὺς δρόκους τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ καὶ οἱ Αἰγινῆτες ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος 6
εἶχαν παράπονα, γιατὶ νόμιζαν ὅτι ἀδικοῦνται καὶ καταπιέζονται.
Αὐτοὶ ζητοῦσαν κρυφὰ τὴ βοήθεια τῶν Λακεδαιμονίων, γιατὶ δὲν
τολμοῦσαν νὰ κατηγορήσουν φανερὰ τοὺς Ἀθηναίους. Στὸ μεταξὺ καὶ 7
ἡ Ποτίδαια, πόλη ποὺ ἦταν στὴν ἔξουσία τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἀποι-
κία τῶν Κορινθίων, ἀποστάτησε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν πολιόρκησαν.
Αὐτὸ ἐπιτάχυνε τὸν πόλεμο. Καὶ ὅμως, ἐπειδὴ πολλὲς πρεσβεῖες εἴ- 8
χαν ἔρθει στὴν Ἀθήνα ἀπὸ διάφορες πόλεις καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος
ὅ βασιλιάς τῶν Λακεδαιμονίων Ἀρχιδαμός προσπαθοῦσε νὰ συμβι-
βάσῃ τὶς διαφορὲς καὶ νὰ κατευνάσῃ τοὺς συμμάχους, φάίνεται πῶς
δὲ θὰ γινόταν ὁ πόλεμος ἀπὸ τὶς ἀλλες ἀφορμές ποὺ εἶχαν ὡς τότε
παρουσιαστῇ, ἢν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν πειστῇ νὰ ἀκυρώσουν τὸ « μεγα-
ρικὸ ψήφισμα » καὶ νὰ συμφίλιωθοῦν μὲ τοὺς Μεγαρεῖς. Ἀλλὰ ὁ 9
Περικλῆς ἐναντιώθηκε ἐντονώτατα σ' αὐτὸ καὶ παρακίνησε τὸ λαό
νὰ ἐπιμείνῃ στὴ διαφορὰ του μὲ τοὺς Μεγαρεῖς. Γι' αὐτὸ κατηγορή-
θηκε ὡς ὁ μόνος αἴτιος τοῦ πολέμου.

- ΚΕΦ. 30 1 Λέγουσι δὲ πρεσβείας Ἀθήνας περὶ τότων ἐκ Λακεδαιμονος ἀφιγμένης, καὶ τοῦ Περικλέους νόμον τινὰ προβαλομένου κωλύοντα καθελεῖν τὸ πινάκιον ἐν ᾧ τὸ ψῆφισμα γεγραμμένον ἐτύγχανεν, εἰπεῖν Πολυάλκη τῶν πρέσβεών τινα: « σὺ δὲ μὴ καθέλῃς, ἀλλὰ στρέψον εἰσω τὸ πινάκιον· οὐ γὰρ ἔστι νόμος δ τοῦτο κωλύων ». Κομφοῦ 2 δὲ τοῦ λόγου φανέντος, οὐδέν τι μᾶλλον δ Περικλῆς ἐνέδωκεν. Ὅπην μὲν οὖν τις ὡς ἔοικεν αὐτῷ καὶ ἵδια πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς ἀπέχθεια, κοινὴν δὲ καὶ φανερὰν ποιησάμενος αἰτίαν κατ' αὐτῶν, ἀποτέμνεσθαι τὴν ἱερὰν δργάδα, γράφει ψῆφισμα κήρυκα πεμφθῆναι πρὸς αὐτοὺς καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους τὸν αὐτόν, κατηγοροῦντα τῶν Μεγαρέων.
- 3 Τοῦτο μὲν οὖν τὸ ψῆφισμα Περικλέους ἐστὶν εὐγνώμονος καὶ φιλαρθρώπου δικαιολογίας ἔχομενον ἐπεὶ δ' ὁ πεμφθεὶς κῆρυξ Ἀνθεμόκριτος αἰτίᾳ τῶν Μεγαρέων ἀποθανεῖν ἔδοξε, γράφει ψῆφισμα κατ' αὐτῶν Χαρίνος « ἀσπονδὸν μὲν εἶναι καὶ ἀκήρυκτον ἔχθρον, δις δ' ἄν ἐπιβῆ τῆς Ἀττικῆς Μεγαρέων, θανάτῳ ζημιοῦσθαι, τοὺς δὲ στρατηγοὺς δταν δμνώσι τὸν πάτριον δρκον ἐπομνύειν δτι καὶ δις ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὴν Μεγαρικὴν εἰσβαλοῦσι ταφῆναι δ' Ἀνθεμόκριτον παρὰ τὰς Θριασίας πόλας » αλ τὸν Διπύλον δρομάζονται.
- 4 Μεγαρεῖς δὲ τὸν Ἀνθεμοκρίτον φόνον ἀπαρνοῦνται τὰς αἰτίας.

- ΚΕΦ. 31 1 Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν δπως ἔσχεν οὐ δάδιον γνῶναι, τοῦ δὲ μὴ λνθῆναι τὸ ψῆφισμα πάντες ὥσαντως τὴν αἰτίαν ἐπιφέρουσι τῷ Περικλεῖ. Πλὴν οἱ μὲν ἐκ φρονήματος μεγάλου μετὰ γνώμης κατὰ τὸ βέλτιστον ἀπισχυρίσασθαι φασιν αὐτόν, πειραν ἐνδόσεως τὸ πρόσταγμα καὶ τὴν συγχώρησιν ἔξομολόγησιν ἀσθενείας ἡγούμενον, οἱ δὲ μᾶλλον αὐθαδείᾳ τινὶ καὶ φιλονικίᾳ πρὸς ἐνδειξιν ἴσχος περιφρονῆσαι Λακεδαιμονίων.

"Οταν ἥρθε στὴν Ἀθήνα πρεσβεία ἀπὸ τὴ Σπάρτη νὰ συζητήσῃ γι' αὐτά, ἐπειδὴ ὁ Περικλῆς προφασιζόταν ὅτι ὑπάρχει νόμος ποὺ ἀπαγορεύει νὰ κατεβάσουν ἀπὸ τὴ θέση της τὴν πλάκα μὲ τὸ « μεγαρικὸν ψήφισμα », λένε πώς ὁ Πολυάλκης, ἔνας ἀπὸ τοὺς ἀποσταλμένους τῆς Σπάρτης, τοῦ εἶπε : « Εσύ μήν τὴν κατεβάσης λοιπόν, ἀλλὰ γύρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τὴν πλάκα· αὐτὸ δὲν ὑπάρχει νόμος ποὺ νὰ τὸ ἐμποδίζῃ. » Ὁ λόγος φάνηκε ἔξυπνος, ἀλλὰ ὁ Περικλῆς δὲν ὑποχώρησε. Φάίνεται πώς εἶχε καὶ κάποιαν ἰδιαίτερη ἐχθρότητα πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς. Πάντως ἐπίσημα καὶ φανερὰ τοὺς κατηγοροῦσε γιατὶ καταπάτησαν ἔνα μέρος ἀπὸ τὰ « ἱερὰ λιβάδια » καὶ πρότεινε ψήφισμα νὰ στείλουν οἱ Ἀθηναῖοι ἔναν κήρυκα σ' αὐτοὺς καὶ τὸν ἔδιον κήρυκα στὴ Σπάρτη, γιὰ νὰ κατηγορήσῃ ἀπὸ μέρος τους τοὺς Μεγαρεῖς. Αὕτη βέβαια τὸ ψήφισμα τοῦ Περικλῆ εἶχε μιὰ λογικὴ καὶ φιλάνθρωπη 3 βάση. Ἀλλά, δταν ὁ κήρυκας Ἀνθεμόκριτος ποὺ ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι θανατώθηκε καὶ θεωρήθηκαν ὡς αἴτιοι γι' αὐτὸ τὸ ἔγκλημα οἱ Μεγαρεῖς, ὁ Ἀθηναῖος πολίτης Χαρίνος προτείνει τὸ ἀκόλουθο ψήφισμα ποὺ ἐγκρίνεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου : « Ἄσπονδη καὶ ἀσυμφιλίωτη νὰ εἰναι ἡ ἐχθρα μας πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς· δποιος ἀπ' αὐτοὺς πατήσῃ τὸ πόδι του στὴν Ἀττικὴ νὰ τιμωρηται μὲ θάνατο· οἱ στρατηγοί μας, δταν ὀρκίζωνται τὸν πατροπαράδοτο δρκο νὰ προσθέτουν στὸν δρκο τους δτι δυδ φορές κάθε χρόνο θὰ εισβάλλουν στὴ Μεγαρική· ὁ Ἀνθεμόκριτος νὰ ταφῇ κοντά στὶς Θριάσιες πύλες ». Αὕτες οἱ πύλες σήμερα δνομάζονται Δίπυλο.

Οι Μεγαρεῖς δμως ἀρνοῦνται πώς αὐτοὶ θανάτωσαν τὸν Ἀνθε- 4 μόκριτο.

Ποιὰ ἤταν ἡ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου δὲν εἰναι εὔκολο νὰ ξέρῃ κανείς. 1 Ἀλλὰ γιὰ τὴ μὴ ἀκύρωση τοῦ ψηφίσματος δλοι δμόφωνα ρίχνουν τὴν εὐθύνη στὸν Περικλῆ. Μερικοὶ δμως παραδέχονται δτι ἔδειξε αὐτὴ τὴν ἴσχυρογνωμοσύνη ἀπὸ εὐγενικὸ φρόνημα καὶ ἀπὸ τὴ σκέψη δτι ἔτσι ἔξυπηρετεῖ καλύτερα τὸ συμφέρον τῶν Ἀθηναίων, γιατὶ νόμιζε δτι οἱ Λακεδαιμόνιοι μὲ τὴν ἀπαίτησή τους θήθελαν νὰ δοκιμάσουν ὡς ποὺ θὰ ὑποχωροῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ δτι ἡ ὑποχώρηση θὰ ἤταν δμολογία ἀδυναμίας. "Αλλοι πάλι ἴσχυρίζονται πώς πειριφρόνησε τοὺς Λακεδαιμονίους μᾶλλον ἀπὸ ὑπεροφθαλμία καὶ φιλοπόλεμη διάθεση, γιὰ νὰ δείξῃ δύναμη.

ΚΕΦ. 30

Ἀθηναῖοι καὶ
Μεγαρεῖς.

ΚΕΦ. 31

Ἡ εὐθύνη τοῦ
πολέμου. Ὁ
Φειδίας στό-
χος ἐπιθέ-
σεων.

2 Ἡ δὲ χειρίστη μὲν αἰτία πασῶν, ἔχουσα δὲ πλείστονς μάρτυρας,
οὕτω πως λέγεται. Φειδίας ὁ πλάστης ἐργολάβος μὲν ἦν τοῦ ἀγάλ-
ματος ὥσπερ εἰσήγεται, φίλος δὲ τῷ Περικλεῖ γενόμενος καὶ μέγιστον
παρ' αὐτῷ δυνηθείς, τοὺς μὲν δι' αὐτὸν ἔσχεν ἐχθροὺς φθονούμενος,
οἱ δὲ τοῦ δήμου ποιούμενοι πεῖραν ἐν ἐκείνῳ ποῖός τις ἐσοιτο τῷ
Περικλεῖ κριτίς, Μέρωνά τινα τῶν Φειδίου συνεργῶν πείσαντες ἵκε-
την ἐν ἀγορᾷ καθίζουσιν, αἴτούμενον ἄδειαν ἐπὶ μηρύσει καὶ κατηγο-
ρίᾳ τοῦ Φειδίου. Προσδεξαμένου δὲ τοῦ δήμου τὸν ἄνθρωπον καὶ
γενομένης ἐν ἐκκλησίᾳ διώξεως, οὐλοπαὶ μὲν οὐκ ἡλέγχοντο· τὸ γὰρ
χρυσίον οὕτως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῷ ἀγάλματι προσειργάσατο καὶ πε-
ριέθηκεν ὁ Φειδίας γνώμῃ τοῦ Περικλέους, ὥστε πάντα δυνατὰν εἶναι
περιελοῦσιν ἀποδεῖξαι τὸν σταθμόν, διὰ τοῦτο τοὺς κατηγόρους
ἐκέλευσε ποιεῖν ὁ Περικλῆς· ή δὲ δόξα τῶν ἔργων ἐπίειζε φθόνῳ τὸν
Φειδίαν, καὶ μάλισθ' ὅτι τὴν πρὸς Ἀμαζόνας μάχην ἐν τῇ ἀσπίδι
ποιῶν αὐτοῦ τινα μορφὴν ἐνετύπωσε, πρεσβύτον φαλακροῦ πέτρου
ἐπιχρημένον δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, καὶ τοῦ Περικλέους εἰκόνα
5 παγκάλην ἐνέθηκε μαχομένου πρὸς Ἀμαζόνα. Τὸ δὲ σχῆμα τῆς χει-
ρός, ἀνατεινούσης δόρυν πρὸ τῆς ὅψεως τοῦ Περικλέους, πεποιημένον
ενδυχάνως οἷον ἐπικρύπτειν βούλεται τὴν δομούτητα παραφαινομένην
5 ἐκατέρωθεν. Ὁ μὲν οὖν Φειδίας εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπαχθεὶς ἐτε-
λεύτησε νοσήσας, ὡς δὲ φασιν ἔτιοι φαρμάκοις, ἐπὶ διαβολῆ τοῦ
Περικλέους τῶν ἐχθρῶν παρασκενασάντων. Τῷ δὲ μηρυτῇ Μέρωνι
γράφαντος Γλαύκωνος ἀτέλειαν διημος ἔδωκε, καὶ προσέταξε τοῖς
στρατηγοῖς ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἀνθρώπου.

ΚΕΦ. 33

1 Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι γινώσκοντες ὡς ἐκείνουν καταλυθέντος εἰς
πάντα μαλακωτέροις χρήσονται τοῖς Ἀθηναίοις, ἐκέλευνον αὐτοὺς
τὸ ἄγος ἐλαύνειν τὸ Κυλώνειον, ὃ τὸ μητρόθεν γέρος τοῦ Περικλέους
2 ἔνοχον ἦν, ὡς Θουκυδίδης ἴστορογενεν. Ἡ δὲ πεῖρα περιέστη τοῖς

‘Αλλὰ ἡ χειρότερη ἀπ’ δλες τὶς κατηγορίες, ποὺ ἔχει πάρα πολλοὺς μάρτυρες, λένε πώς εἶναι ἡ ἀκόλουθη. ‘Ο Φειδίας ὁ γλύπτης, ὅπως εἰπαμε, εἶχε ἀναλάβει τὴν κατασκευὴ τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς. ‘Ἐπειδὴ ἔγινε φίλος τοῦ Περικλῆ καὶ εἶχε πάρα πολὺ μεγάλη δύναμη σ’ αὐτόν, μερικοὶ τὸν φόνησαν, γιατὶ ἤταν προσωπικοὶ ἔχθροι του. ‘Αλλοι ὅμως ἤθελαν νὰ δοκιμάσουν στὸ πρόσωπο ἐκείνου πῶς θὰ ἔκρινε ὁ λαὸς τὸν Περικλῆ. Αὐτοὶ λοιπὸν ἔπεισαν κάποιον Μένωνα, ἔναν ἀπὸ τοὺς ἔργατες τοῦ Φειδία, καὶ τὸν ἔβαλαν νὰ καθίσῃ στὴν ἀγορὰ ὡς ἵκετης καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἄδεια νὰ καταγγείλῃ καὶ νὰ κατηγορήσῃ τὸ Φειδία. ‘Ο λαὸς δέχτηκε τὴν αἴτηση τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ καὶ ἡ καταγγείλα του συζητήθηκε στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου. Γιὰ κλοπές δὲν μποροῦσε νὰ σταθῇ κατηγορία, γιατὶ ὁ Φειδίας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εἶχε δουλέψει τὸ χρυσάφι καὶ τὸ εἶχε βάλει γύρω στὸ ἄγαλμα, κατὰ συμβουλὴ τοῦ Περικλῆ, μὲ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι πολὺ εὔκολο νὰ τὸ βγάλουν καὶ νὰ τὸ ζυγίσουν, πράμα ποὺ καὶ τότε ὁ Περικλῆς ζήτησε νὰ κάμουν οἱ κατήγοροι. ‘Αλλὰ ὁ φθόνος γιὰ τὴ δόξα τῶν ἔργων του βάρανε τὸ Φειδία καὶ μάλιστα γιατὶ στὴν Ἀμαζονομαχία ποὺ παράστησε πάνω στὴν ἀσπίδα τῆς Ἀθηνᾶς ἀποτύπωσε μιὰν εἰκόνα ποὺ τοῦ ἔμοιαζε, μὲ μορφὴ ἐνὸς γέρου φαλακροῦ ποὺ σήκωνε μιὰ πέτρα μὲ τὰ δύο του χέρια. ‘Ἐπίσης πρόσθεσε μιὰν ὠραιότατη εἰκόνα τοῦ Περικλῆ νὰ πολεμᾶ μὲ μιὰν Ἀμαζόνα. ‘Αλλὰ τὸ σχῆμα τοῦ χειροῦ, ὅπως σήκωνε τὸ δόρυ μπροστά στὸ πρόσωπο τοῦ Περικλῆ, ἤταν κατάλληλα φτιαγμένο, σὰ νὰ ἥθελε νὰ κρύψῃ τὴν ὁμοιότητα, ποὺ φαινόταν ὅμως ἀπὸ τὰ δύο πλάγια. Τότε ὁ Φειδίας οίχτηκε στὴ φυλακή, ἀρρώστησε καὶ πέθανε ἥ, ὅπως λένε μερικοί, δηλητηριάστηκε ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς τοῦ Περικλῆ, γιὰ νὰ βροῦν ἀφορμὴ νὰ τὸν συκοφαντήσουν. Στὸ Μένωνα ποὺ εἶχε κάμει τὴν καταγγείλα, κατὰ πρόταση τοῦ Γλαύκωνα ὁ δῆμος χορήγησε ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ ἔδωσε διαταγὴ στοὺς στρατηγοὺς νὰ φροντίσουν γιὰ τὴν ἀσφάλειά του.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐπειδὴ εἶχαν τὴ γνώμη πώς, ἀν ὁ Περικλῆς πέσῃ ἀπὸ τὴν ἔξουσία, οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἤταν πιὸ διαλλαχτικοὶ σ’ αὐτούς, τοὺς ζητοῦσαν νὰ διώξουν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τοὺς βαραίνει τὸ «κυλώνειον ἄγος», κληρονομημένο ἀπὸ τὸ μητρικὸ γένος τοῦ Περικλῆ, ὅπως λέει ὁ Θουκυδίδης. ‘Αλλὰ ἡ ἀπόπειρα

ΚΕΦ. 33

Εἰσβολὴ στὴν
Ἀττική. Η
φρόντιση τοῦ
Περικλῆ.

πέμψασιν εἰς τούναντίον· ἀντὶ γὰρ ὑποψίας καὶ διαβολῆς ὁ Περικλῆς
ἔτι μεῖζον πίστιν ἔσχε καὶ τιμὴν παρὰ τοῖς πολίταις, ὡς μάλιστα
3 μισούντων καὶ φοβουμένων ἐκεῖνον τῶν πολεμίων. Διὸ καὶ πρὸν
ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸν Ἀρχίδαμον ἔχοντα τοὺς Πελοπον-
νησίους προεῖπε τοῖς Ἀθηναίοις, ἃν ἂρα τᾶλλα δηῶν ὁ Ἀρχίδαμος
ἀπέχηται τῶν ἐκείνουν διὰ τὴν ἔνειαν τὴν οὐσαν αὐτοῖς ηδὲ διαβολῆς
τοῖς ἐχθροῖς ἐνδιδοὺς ἀφορμάς, διτὶ τῇ πόλει καὶ τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς
ἐπαύλεις ἐπιδίδωσιν.

- 4 Ἐμβάλλοντιν οὖν εἰς τὴν Ἀττικὴν στρατῷ μεγάλῳ Λακεδαιμό-
νιοι μετὰ τῶν συμμάχων, Ἀρχιδάμον τοῦ βασιλέως ἥγονυμένον, καὶ
δηοῦντες τὴν χώραν προήλθον εἰς Ἀχαρνὰς καὶ κατεστρατοπέδευσαν,
ώς τῶν Ἀθηναίων οὐκ ἀνεξομένων, ἀλλ' ὑπ' ὅργης καὶ φρονήματος
5 διαμαχουμένων πρὸς αὐτούς. Τῷ δὲ Περικλεῖ δεινὸν ἐφαίνετο πρὸς
τοὺς ἔξακισμυρίους Πελοποννησίων καὶ Βοιωτῶν ὀπλίτας — τοσοῦτοι
γὰρ ἦσαν οἱ τὸ πρῶτον ἐμβαλόντες — ὑπὲρ αὐτῆς τῆς πόλεως μάχην
συνάφαι· τοὺς δὲ βούλομένους μάχεσθαι καὶ δυσπαθοῦντας πρὸς τὰ
γινόμενα κατεπράνε, λέγων ὡς δένδρα μὲν τμηθέντα καὶ κοπέντα
φύεται ταχέως, ἀνδρῶν δὲ διαφθαρέντων αὐθις τυχεῖν οὐ ἄρδιόν ἐστι.
6 Τὸν δὲ δῆμον εἰς ἐκκλησίαν οὐ συνῆγε, δεδιὼς βιασθῆναι παρὰ γνώ-
μην, ἀλλ' ὥσπερ νεώς κυβερνήτης ἀνέμον κατιόντος ἐν πελάγει θέ-
μένος εὖ πάντα καὶ κατατείνας τὰ δπλα χρῆται τῇ τέχνῃ, δάκρυνα καὶ
δεήσεις ἐπιβατῶν ναυτιώντων καὶ φοβουμένων ἔάσας, οὐτως ἐκεῖνος
τὸ τ' ἀστυν συγκλείσας καὶ καταλαβὼν πάντα φυλακαῖς πρὸς ἀσφά-
λειαν, ἐχρῆτο τοῖς αὐτοῦ λογισμοῖς, βραχέα φροντίζων τῶν καταβο-
7 ώντων καὶ δυσχεραινόντων. Καίτοι πολλοὶ μὲν αὐτοῦ τῶν φίλοι
δεόμενοι προσέκεντο, πολλοὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν ἀπειλοῦντες καὶ κατη-
γοροῦντες, χροὶ δ' ἦδον ἄσματα καὶ σκώμματα πρὸς αἰσχύνην,
ἐψυχρίζοντες αὐτοῦ τὴν στρατηγίαν ὡς ἄνανδρον καὶ προϊεμένην τὰ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ
τέταρτον
πέμπτον
τέταρτον
πέμπτον

αὐτὴ τῶν Λακεδαιμονίων ἔφερε τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα γι' αὐτούς. Γιατὶ, ἀντὶ νὰ γεννήσῃ ὑποψία καὶ νὰ συκοφαντηθῇ ὁ Περικλῆς, κέρδισε ἀκόμη μεγαλύτερη ἐμπιστοσύνη καὶ ἐκτίμηση ἀπὸ τοὺς συμπολίτες του, ἀφοῦ ἔβλεπαν ὅτι κυρίως ἐκεῖνον μισοῦν καὶ φοβοῦνται οἱ ἔχθροι. Γι' αὐτό, καὶ πρὶν ἀκόμη εἰσβάλη στὴν Ἀττικὴ ὁ Ἀρχίδαμος μὲ τοὺς Πελοποννησίους, ὁ Περικλῆς εἶπε στοὺς Ἀθηναίους δὲ, ἂν τυχὸν ὁ Ἀρχίδαμος λεηλατήσῃ δλα τὰ δλλα καὶ ἀφήσῃ ἀπειράχτα τὰ δικά του κτήματα ἔξαιτιάς τῆς φιλίχς ποὺ ὑπῆρχε μεταξύ τους ἡ γιὰ νὰ δώσῃ στοὺς ἔχθρούς του ἀφορμὲς διαβολῆς, αὐτὸς γκρίζει στὴν πόλη τὰ κτήματά του καὶ τὰ σπίτια του.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι λοιπὸν καὶ οἱ σύμμαχοί τους εἰσβάλλον στὴν Ἀττικὴ μὲ μεγάλο στρατὸ καὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸ βασιλιὰ Ἀρχίδαμο. Λεηλάτησαν τὴν χώρα καὶ προχώρησαν ὡς τὶς Ἀχαρνές, ὅπου ἐστησαν τὸ στρατόπεδό τους, μὲ τὴ σκέψη πῶς οἱ Ἀθηναῖοι δὲ θὰ συγκρατηθοῦν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν δργὴ καὶ τὴν περηφάνια τους θὰ βγοῦν νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσουν. Ἀλλὰ ὁ Περικλῆς ἔκρινε πῶς θὰ ἥταν ἐπικίνδυνο νὰ ἀναμετρηθῇ μὲ ἔξήντα χιλιάδες Πελοποννησίους καὶ Βοιωτούς ὄπλιτες — γιατὶ τόσοι ἥταν αὐτοὶ ποὺ ἔκαμαν τὴν πρώτη εἰσβολὴ — καὶ νὰ πολεμήσῃ θέτοντας σὲ ἀμεσο κίνδυνο καὶ τὴν ἔδικ τὴν πόλη. Γιὰ νὰ καταπραΐην ἑκείνους ποὺ ἥθελαν νὰ δώσουν μάχη καὶ ἀγαναχτοῦσαν γιὰ τὴν ἀδράνειά του, ἔλεγε πῶς τὰ δέντρα καὶ ἀν κουτσουρευτοῦν καὶ ἀν κοποῦν, γρήγορα ἔναργίνονται, ἐνῶ, ἀν χάσωμε τοὺς ἀνθρώπους μας, δὲν τοὺς ἔνανθρισκομε εὔκολα. Καὶ τὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου δὲν τὴν συγκαλοῦσε, γιατὶ φοβόταν μήπως τὸν ἀναγκάσουν νὰ κάμη ὄσα δὲν ἥταν σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη του. "Οπως ἔνας καραβοκύρης, ὅταν ἔσπατὴ ἀνεμοθύελλα στὸ πέλαγος, τὰ βάζει ὀλα σὲ τάξη, σφίγγει τὰ σκοινιὰ καὶ κάνει τὴ δουλειά του, χωρὶς νὰ λογχιάζῃ τὰ δάκρυα καὶ τὶς παρακλήσεις τῶν ἐπιβατῶν ποὺ κυριεύονται ἀπὸ ναυτία καὶ φόβο, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ἔκλεισε τὴν πόλη, ἔβαλε παντοῦ φρουρὲς γιὰ τὴν ἀσφάλεια της, ἔκανε δὲ τι τοῦ ὑπαγόρευε ἡ δική του σκέψη, χωρὶς νὰ γνοιάζεται πολὺ γιὰ τὶς κατακραυγὴς καὶ τὶς διαμαρτυρίες. Καὶ δύμας πολλοὶ φίλοι του τὸν ἐπίεζαν μὲ τὶς παρακλήσεις τους, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς του τὸν φοβέριζαν καὶ τὸν κατηγοροῦσαν, οἱ χοροὶ στὶς κωμῳδίες τραγουδοῦσαν πειραχτικὰ καὶ χλευαστικὰ τραγούδια γιὰ νὰ τὸν ταπεινώσουν καὶ τὸν ἔβριζαν, λέγοντας πῶς εἶναι δειλὸς στρατηγὸς καὶ παραδίνει τὰ πάντα στοὺς ἔχθρούς.

8 πράγματα τοῖς πολεμίοις. Ἐπεφύετο δὲ καὶ Κλέων ἥδη, διὰ τῆς πρὸς ἐκεῖνον ὁδοῦ ἡς τῶν πολιτῶν πορευόμενος ἐπὶ τὴν δημαγωγίαν, ὡς τὰ ἀνάπαιστα ταῦτα δηλοὶ ποιήσαντος Ἔρμίπον.

Βασιλεῦ σατύρων, τί ποι' οὐκ ἔθέλεις
δόρυν βαστάζειν, ἀλλὰ λόγους μὲν
περὶ τοῦ πολέμου δεινοὺς παρέχεις,
ψυχὴ δὲ Τέλητος ὑπεστιν;
Κάγχειριδίου δ' ἀκόνη σκληρᾶ
παραθηγομένης βρύχεις κοπίδος,
δηχθείς αἰθων Κλέωνι.

ΚΕΦ. 34

1 Πλὴν όπ' οὐδενὸς ἐκινήθη τῶν τοιούτων δι Περικλῆς, ἀλλὰ πράως καὶ σιωπῇ τὴν ἀδοξίαν καὶ τὴν ἀπέχθειαν ὑφιστάμενος, καὶ νεῶν ἑκατὸν ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον στόλον ἐκπέμπων, αὐτὸς οὖ συνεξέπλευσεν, ἀλλ' ἔμεινεν οἰκουμῶν καὶ διὰ χειρὸς ἔχων τὴν δῆλην πόλιν,
2 ἔως ἀπηλλάγησαν οἱ Πελοποννήσιοι. Θεραπεύων δὲ τοὺς πολλοὺς δόμως ἀσχάλλοντας ἐπὶ τῷ πολέμῳ, διανομαῖς τε χρημάτων ἀνελάμβανε καὶ οὐληρούχιας ἔγραφεν. Αἰγινήτας γὰρ ἐξελάσας ἄπαντας,
3 διένειμε τὴν νῆσον Ἀθηναίων τοῖς λαχοῦσιν. Ἡν δέ τις παρηγορία καὶ ἀφ' ὅν ἔπασχον οἱ πολέμιοι. Καὶ γὰρ οἱ περιπλέοντες τὴν Πελοπόννησον χώραν τε πόλλην κάώμας τε καὶ πόλεις οὖ μικρὰς διεπόρθησαν, καὶ κατὰ γῆν αὐτὸς ἐμβαλὼν εἰς τὴν Μεγαρικὴν ἐφθειρε
4 πᾶσαν. Ἡι καὶ δῆλον ἦν δτι πολλὰ μὲν δῶντες κατὰ γῆν κακὰ τοὺς Αθηναίους, πολλὰ δὲ πάσχοντες ὑπὲρ ἐκείνων ἐκ θαλάττης, οὐκ ἄν εἰς μῆκος πολέμου τοσοῦτο προῦβησαν, ἀλλὰ ταχέως ἀπεῖπον, ὥσπερ
5 εἶς ἀρχῆς δι Περικλῆς προηγόρευσεν, εἰ μή τι δαιμόνιον ὑπηναντιώθη τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς. Νῦν δέ πρωτον μὲν ἡ λοιμώδης ἐνέπεσε φθορὰ καὶ κατενεμήθη τὴν ἀκμάζουσαν ἡλικίαν καὶ δύναμιν, ὡφ' ἡς καὶ τὰ σώματα κακούμενοι καὶ τὰς ψυχάς, παντάπασιν ἡγριώθησαν

Τότε ἄρχισε τὴν ἐπίθεσή του καὶ ὁ Κλέων, ποὺ βρῆκε τὴν εὐκαιρία 8
ἀπὸ τὴν ὀργὴ τῶν πολιτῶν ἐναντίον ἔκεινου νὰ ἀνοίξῃ γιὰ τὸν ἑαυτό
του δρόμο πρὸς τὴν ἀρχηγία, ὅπως δείχνουν οἱ παρακάτω ἀναπαιστι-
κοὶ στίχοι τοῦ ποιητῆ "Ἐρμιττόν :

«Βασιλιὰ τῶν σατύρων, γιὰ πές μου : γιατὶ
νὰ βαστάξῃς τὸ δόρυ δὲ θέλεις, παρὰ
λόγια μόνο πολέμου φωνάζεις δεινά,
μὰ ψυχὴ σὰν τοῦ Τέλητα κρύβεις ;

Σὰ σπαθὶ ποὺ τροχίζει κανεὶς
σὲ μιὰ πέτρα, τὰ δόντια σου τρίζεις,
τὶ ὁ λαμπρὸς Κλέωνας σ' ἔχει δαγκώσει.»

'Αλλὰ ὁ Περικλῆς ἔμεινε ἀτάραχος σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπιθέσεις 1
καὶ ὑπόμενε μὲ πραότητα καὶ σιωπὴ τὴν ἀνυποληψία καὶ τὴν ἔχθρο-
τητα. "Ἔστειλε στὴν Πελοπόννησο στόλο ἀπὸ ἑκατὸ πλοῖα. 'Ο Ἱδιος
ὅμως δὲν πῆγε μαζὶ τους, παρὰ ἔμεινε στὴν πόλη, γιὰ νὰ τὴν κρα-
τάῃ ὀλόκληρη στὰ χέρια του, ὥσπου τέλος οἱ Πελοποννήσιοι ἔφυγαν
ἀπὸ τὴν Ἀττική. Γιὰ νὰ περιποιηθῇ ὅμως τὸ λαὸ ποὺ δὲν ἔπαψε νὰ 2
ἀγνανχτῇ γιὰ τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου, προσπαθοῦσε νὰ τὸν προσελκύσῃ
μὲ χρηματικὰ βοηθήματα καὶ πρότεινε νὰ τοῦ δοθοῦν κληρουχίες.
"Ἔδιωξε ὅλους τοὺς Αἰγαίνητες καὶ μοίρασε μὲ κλῆρο τὸ νησὶ σὲ Ἀθη-
ναίους. Εἶχαν ἀκόμη κάποια παρηγοριὰ καὶ ἀπὸ τὶς συμφορὲς ποὺ 3
προξενοῦσαν στοὺς ἔχθρούς. Γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι ποὺ ἔπλεαν γύρω ἀπὸ
τὴν Πελοπόννησο λεηλατοῦσαν μεγάλες περιοχές καὶ κωμοπόλεις
καὶ πόλεις ὅχι μικρές· καὶ ἀπὸ τὴν ξηρὰ μπῆκε ὁ Ἱδιος ὁ Περικλῆς
στὴ Μεγαρικὴ καὶ τὴν κατάστρεψε ὀλόκληρη.

Καί, ἀφοῦ οἱ ἔχθροι προξενοῦσαν βέβαια πολλὰ κακὰ στοὺς Ἀ- 4
θηναίους στὴν ξηρά, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πάθαιναν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους παλ-
λὰ στὴ θάλασσα, ἥταν φανερὸ πώς δὲ θὰ ἀντεχαν νὰ κρατήσουν τὸν
πόλεμο τόσο πολὺ καὶ γρήγορα θὰ κουράζονταν, ὅπως ἔξαρχῆς τὸ
εἶχε προβλέψει ὁ Περικλῆς, ἀν κάποια θεία δύναμη δὲν εἶχε ἔρθει
ἀντίθετη στοὺς ἀνθρώπινους ὑπολογισμούς. Τώρα γιὰ πρώτη φορὰ 5
ἔπεσε στὴν Ἀθήνα η θανατηφόρα ἐπιδημία καὶ ἄρχισε νὰ θερίζῃ
τὴ νεότητα καὶ τὸ στρατό. Χτυπημένοι ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ στὸ
σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ τους ἔξαγριώθηκαν ἐντελῶς καὶ θεωροῦσαν ὑπεύ-

ΚΕΦ. 34

Ο ἀθηναϊκὸς
στόλος στὴν
Πελοπόννησο.
Ἡ ἐπιδημία
στὴν Ἀθήνα.

ποδὸς τὸν Περικλέα, καὶ καθάπερ ἵατρὸν ἡ πατέρα τῇ νόσῳ παραφρονήσαντες ἀδικεῖν ἐπεχείρησαν, ἀναπεισθέντες ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν ὃς τὴν μὲν νόσον ἡ τοῦ χωριτικοῦ πλήθους εἰς τὸ ἄστυ συμφόρησις ἀπεργάζεται, θέρους ὥρᾳ πολλῶν ὁμοῦ χύδην ἐν οἰκίμασι μικροῖς καὶ σκηνώμασι πνιγηροῖς ἡναγκασμένοις διαιτᾶσθαι δίαιταν οἰκουρὸν καὶ ἀργὴν ἀπὸ καθαρᾶς καὶ ἀναπειπαμένης τῆς πρότερον, τούτου δ' αἴτιος δ τῷ πολέμῳ τὸν ἀπὸ τῆς χώρας ὅχλον εἰς τὰ τείχη καταχεάμενος καὶ πρὸς οὐδὲν ἀνθρώποις τοσούτοις χρώμενος, ἀλλ' ἐῶν ὥσπερ βοσκήματα καθειργμένους ἀναπίπτασθαι φθορᾶς ἀπ' ἄλλήλων καὶ μηδεμίαν μεταβολὴν μηδ' ἀναψυχὴν ἐκπορίζων.

ΜΕΓΑΛΟΥ
ΙΟΝΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ
ΚΕΦ. 35

- 1 Ταῦτα βούλόμενος ἵασθαι καὶ τὶ παραλυπεῖν τοὺς πολεμίους, ἐκατὸν καὶ πεντήκοντα ναῦς ἐπλήρων, καὶ πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ὄπλιτας καὶ ἵπτεις ἀναβιβασάμενος, ἔμελλεν ἀνάγεσθαι, μεγάλην ἐλπίδα τοῖς πολίταις καὶ φόβον οὐκ ἐλάττῳ τοῖς πολεμίοις ἀπὸ τοσαύτης
- 2 ισχύος παρασχών. Ἡδη δὲ πεπληρωμένον τὸν νεῶν καὶ τοῦ Περικλέους ἀναβεβηκότος ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ τοιμῇση, τὸν μὲν ἱλιον ἐκλιπεῖν συνέβη καὶ γενέσθαι σκότος, ἐκπλαγῆναι δὲ πάντας ὃς πρὸς μέγα σημεῖον. Οοῦν οὖν δ Περικλῆς περίφοβον τὸν κυβερνήτην καὶ διηπορημένον, ἀνέσχε τὴν χλαμύδα ποὺ τῶν ὅψεων ἀντοῦ, καὶ παρακλύψας ἥρωτησε μή τι δεινὸν ἡ δεινοῦ τινος οἰεται σημεῖον ὃς δ' οὐκ ἔη, « τί οὖν » εἶπεν « ἐκεῖτο τούτον διαφέρει, πλὴν ὅτι μεῖζον τῆς χλαμύδος ἐστὶ τὸ πεποιηκός τὴν ἐπισκότησιν : » Ταῦτα μὲν οὖν ἐν ταῖς σχολαῖς λέγεται τῶν φιλοσόφων.
- 3 Ἐκπλεύσας δ' οὖν δ Περικλῆς οὕτη ἄλλο τι δοκεῖ τῆς παρασκευῆς ἄξιον δρᾶσαι, πολιορκίσας τε τὴν ιερὰν Ἐπίδαυρον ἐλπίδα παρασχοῦσαν ὃς ἀλισομένην, ἀπέτυχε διὰ τὴν νόσον. Ἐπιγενομένη γὰρ οὐκ ἀντοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς διποσοῦν τῇ στρατιᾷ συμμείξαντας

νο τὸν Περικλῆ. "Οπως ἔκεινοι ποὺ παραφρονοῦν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ τὰ βάζουν μὲ τὸ γιατρὸν ἢ μὲ τὸν πατέρα τους, ἔτσι καὶ αὐτοὶ φέρθηκαν ἀδικα στὸν Περικλῆ. Τοὺς ἔπεισαν οἱ ἔχθροι του πῶς τὴν ἀρρώστια τὴν προκάλεσε ἡ συσσώρευση μέσα στὴν πόλη τοῦ πλήθους τῶν χωρικῶν, γιατὶ σ' ἐποχῇ καλοκαιριοῦ ἦταν ἀναγκασμένοι νὰ μένουν πολλοὶ μαζὶ σωρηδὸν σὲ μικρὰ οἰκήματα καὶ σὲ πνιγηρὲς σκηνὲς καὶ νὰ μένουν κλεισμένοι μέσα, χωρὶς νὰ κινοῦνται, αὐτοὶ ποὺ πρὶν ἦταν συνθησιμένοι στὸν καθαρὸ δέρα τοῦ ὑπαίθρου. Καὶ ὑπεύθυνος γι' αὐτά, ἔλεγαν, εἶναι ἔκεινος ποὺ ἔξαιτίας τοῦ πολέμου ἔριξε τὴν μάζα τῶν ἀγροτῶν μέσα στὰ τείχη, ποὺ δὲ χρησιμοποιοῦσε σὲ τίποτε τόσους ἀνθρώπους, παρὰ τοὺς ἄφηνε μαντρωμένους σὰν κτήνη νὰ μολύνουν ὁ ἔνας τὸν ἄλλον, χωρὶς νὰ ἀλλάξῃ τὴν κατάστασή τους οὕτε νὰ τοὺς δίνῃ τὰ μέσα νὰ ἀνακουφιστοῦν.

"Ἐπειδὴ λοιπὸν ἥθελε νὰ δώσῃ μιὰ λύση σ' αὐτὴ τὴ δραματικὴ κατάσταση καὶ συγχρόνως νὰ βλάψῃ τοὺς ἔχθρούς, ἔξηπλισε ἔκατὸν πενήντα πλοῖα καὶ, ἀφοῦ ἐπιβίβασε σ' αὐτὰ πολλοὺς γενναίους ὅπλιτες καὶ ἴππεις, ἦταν ἔτοιμος νὰ ξεκινήσῃ. Μὲ τὴν τόση δύναμη ποὺ εἶχε ἔτοιμάσει, ἔδωσε μεγάλη ἐλπίδα στοὺς Ἀθηναίους καὶ ὅχι μικρὸ φόρο στοὺς ἔχθρούς. 'Αλλά, ἐνῶ ἥδη εἶχαν ἐπιβιβαστῇ τὰ πληρώματα καὶ ὁ Περικλῆς εἶχε ἀνεβῆ στὸ πλοῖο του, ἔγινε ἔκλειψη ἥλιου καὶ ἔπεσε σκοτάδι. "Ολοὶ τρόμαξαν καὶ τὸ θεώρησαν σὰν ἔνα μεγάλο θεϊκὸ σημάδι. Βλέποντας τότε ὁ Περικλῆς τὸν κυβερνήτη τοῦ πλοίου του περίτρομο καὶ ἐμβρόντητο, σήκωσε τὴν χλαμύδα μπροστὰ στὰ μάτια του, τοῦ τὰ σκέπασε καὶ τὸν ρώτησε ἀν αὐτὸ τὸ νομίζη κάτι φοβερὸ ἢ σημάδι ποὺ προοιωνίζει κάτι φοβερό. «Οχι βέβαια», ἀποκρίθηκε ὁ κυβερνήτης. «Λοιπόν», εἶπε ὁ Περικλῆς, «τὶ διαφορὰ ἔχει ἀπ' αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι ἔκεινο ποὺ ἔφερε τὸ σκοτάδι εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν χλαμύδα μου;» Αὐτὰ βέβαια τὰ διηγοῦνται στὶς σχολές τῶν φιλοσόφων.

"Ο Περικλῆς λοιπὸν ξεκίνησε τότε, ἀλλά, φαίνεται πῶς δὲν κατέρθωσε κάτι ἀντάξιο στὴν τόση προετοιμασία. Πολιόρκησε τὴν Ἱερὴ Ἐπίδανρο καὶ εἶχε τὴν ἐλπίδα πῶς θὰ τὴν κυριέψῃ. Δὲν μπόρεσε δύμως, γιατὶ ἐμφανίστηκε ἡ ἐπιδημία, ποὺ ξέσπασε στὸ στρατὸ καὶ ἀφάνισε ὅχι μόνο τοὺς στρατιῶτες, ἀλλὰ καὶ ὅλους ὅσοι εἶχαν ἔρθει μὲ ὄποιοιδήποτε τρόπο σ' ἐπαφὴ μὲ αὐτούς. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε εἶχαν

ΚΕΦ. 35

"Ἐκλειψη τοῦ ἥλιου, ἔξαπλωση τῆς ἐπιδημίας.

προσδιέφθειρεν. Ἐκ τούτου χαλεπῶς διακειμένους τοὺς Ἀθηναίους
 4 πρὸς αὐτὸν ἐπειρᾶτο παρηγορεῖν καὶ ἀναθαρρύνειν. Οὐ μὴν παρέλυσε
 τὴν ὁργὴν οὐδὲ μετέπεισε πρότερον ἢ τὰς ψήφους λαβόντας ἐπ' αὐτὸν
 εἰς τὰς χεῖρας καὶ γενομένους κυρίους ἀφελέσθαι τὴν στρατηγίαν
 5 καὶ ζημιῶσαι χρήμασιν, ὃν ἀριθμὸν οἱ τὸν ἐλάχιστον πεντεκαίδεκα
 τάλαντα, πεντήκοντα δ' οἱ τὸν πλεῖστον γράφουσιν. Ἐπεγράφη δὲ τῇ
 δίκῃ κατήγορος, ὡς μὲν Ἰδομενεὺς λέγει, Κλέων, ὡς δὲ Θεόφραστος,
 Σιμοίας· δὲ Ποντικὸς Ἡρακλείδης Λακρατίδαν εἴρηκε.

ΚΕΦ. 36

- 1 Τὰ μὲν οὖν δημόσια ταχέως ἔμελλε παύσεσθαι, καθάπερ κέντρον εἰς τοῦτον ἀμα πληγῇ τὸν θυμὸν ἀφεικότων τῶν πολλῶν· τὰ δ' οἰκεῖα μοχθηρῶς εἶχεν αὐτῷ, κατὰ τὸν λοιμὸν οὐκ ὀλίγονος ἀποβαλόντι τῶν ἐπιτηδείων, καὶ στάσει διατεταραγμένα πόρρωθεν.
- 2 Ὁ γὰρ πρεσβύτερος αὐτοῦ τῶν γηγενῶν νίῶν Ξάνθιππος, φύσει τε δαπανηρὸς ὥν καὶ γυναικὶ νέᾳ καὶ πολυτελεῖ συνοικῶν, Τεισάνδρον θυγατρὶ τοῦ Ἐπιλόκου, χαλεπῶς ἔφερε τὴν τοῦ πατρὸς ἀκρίβειαν,
- 3 γλίσχρα καὶ κατὰ μικρὸν αὐτῷ χορηγοῦντος. Πέμψας οὖν πρός τινα τών φίλων ἔλαβεν ἀργύριον ὃς τοῦ Περικλέους κελεύσαντος. Ἐκείνου δ' ὑστερον ἀπαιτοῦντος, ὁ μὲν Περικλῆς καὶ δίκην αὐτῷ προσέλαχε, τὸ δὲ μειράκιον δὲ Ξάνθιππος ἐπὶ τούτῳ χαλεπῶς διατεθεὶς ἐλοιδόρει τὸν πατέρα, πρῶτον μὲν ἐκφέρον ἐπὶ γέλωτι τὰς οἰκοι διατοιβάσ-
 5 αὐτοῦ καὶ τοὺς λόγους οὓς ἐποιεῖτο μετὰ τῶν σοφιστῶν. Πεντάθλον γάρ τιος ἀκοντίω πατάξαντος Ἐπίτιμον τὸν Φαρσάλιον ἀκονσίως καὶ κτείνατος, ἡμέραν ὅλην ἀναλῶσαι μετὰ Πρωταγόρου διαπο-
 ροῦντα, πότερον τὸ ἀκόντιον ἢ τὸν βαλόντα μᾶλλον ἢ τοὺς ἀγωνοθέ-
 τας κατὰ τὸν ὀρθότατον λόγον αἰτίους χρὴ τοῦ πάθους ἡγεῖσθαι.
- 6 Ἀπέθανε γάρ δὲ Ξάνθιππος ἐν τῷ λοιμῷ νοσήσας.

ἐξοργιστῇ ἐναντίον του γι' αὐτὴ τὴν ἀποτυχία καὶ ὁ Περικλῆς προσπαθοῦσε νὰ τοὺς παρηγορήσῃ καὶ νὰ τοὺς δώσῃ θάρρος. Ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ κατευνάσῃ τὴν ὄργή τους οὔτε νὰ τοὺς μεταπείσῃ, ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ πῆραν στὰ χέρια τους τὴν ψῆφο καὶ τὴ χρησιμοποίησαν ἐναντίον του. Μὲ τὴν ψῆφο τους αὐτὴν ἔγιναν κύριοι τῆς τύχης του, τοῦ ἀφαρεσαν τὴ στρατηγία καὶ τὸν καταδίκασαν σὲ χρηματικὸ πρόστιμο, ποὺ μερικοὶ τὸ κατεβάζουν σὲ δεκαπέντε τάλαντα, ἐνῷ ἄλλοι τὸ ἀνεβάζουν σὲ πενήντα. Στὴ δίκη κατήγορός του ἦταν ὁ Κλέων, ὅπως γράφει ὁ Ἰδομενέας· ὁ Θεόφραστος ὅμως λέει πῶς ἦταν ὁ Σιμμίας, ἐνῷ ὁ Ἡρωλείδης ἀπὸ τὸν Πόντο ἀναφέρει σὰν κατήγορο τὸν Λακρατίδα.

Τὰ δημόσια ἀτυχήματά του ἔμελλαν γρήγορα νὰ τελειώσουν, γιατὶ ὁ λαὸς μὲ τὸ χτύπημα ποὺ τοῦ ἔδωσε ἔβγαλε τὸ ἔχτι του, ὅπως ἡ μέλισσα ὅταν πληγώντη βγάζει τὸ κεντρί της.

'Αλλὰ ἡ κατάσταση τοῦ σπιτιοῦ του δὲν ἦταν καθόλου καλή. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του εἶχαν θεριστῇ ἀπὸ τὴν ἐπιδημία, ἐνῷ ἀπὸ καιρὸ τώρα φιλονικίες εἶχαν ξεσπάσει στὴν οἰκογένειά του. 'Ο μεγαλύτερος ἀπὸ τὰ γνήσια παιδιά του, ὁ Ξάνθιππος, ποὺ ἦταν ἀπὸ φύση σπάταλος καὶ εἶχε παντρευτῇ μιὰ νέα καὶ δισωτη γυναίκα, τὴν κόρη τοῦ Τεισάνδρου καὶ ἐγγονὴ τοῦ Ἐπιλύκη, ἦταν δυσαρεστημένος ἀπὸ τὶς αὐτηρούς οἰκονομίες τοῦ πατέρα του, ποὺ τοῦ ἔδινε πάντοτε λίγα καὶ μετρημένα. Αὐτὸς λοιπὸν ἔστειλε κάποτε καὶ πῆρε ἀπὸ ἔνα φίλο του χρήματα, ἀπὸ μέρος τάχα τοῦ Περικλῆ. "Οταν ὅμως ὕστερα ζητοῦσε τὰ χρήματά του, ὁ Περικλῆς ὅχι μόνον ἀρνήθηκε, ἀλλὰ καὶ τὸν καταγγείλε. Τότε ὁ νεαρὸς ὁ Ξάνθιππος δυσαρεστήθηκε γι' αὐτὸ καὶ κακολογοῦσε τὸν πατέρα του. Καὶ πρῶτα, γιὰ νὰ τὸν γελοιοποιήσῃ, ἔλεγε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὶς συναναστροφὲς ποὺ εἶχε ὁ πατέρας του στὸ σπίτι καὶ τὶς συζητήσεις του μὲ τοὺς σοφιστές. "Ετσι, λόγου χάρη, διηγήθηκε πώς, ὅταν ἔνας ἀθλητὴς τοῦ πεντάλου γυπτησε μὲ τὸ ἀκόντιό του, χωρὶς νὰ τὸ θέλη, τὸν Ἐπίτιμο ἀπὸ τὰ Φάρσαλα καὶ τὸν σκότωσε, ὁ πατέρας του πέρασε μιὰ μέρα ὀλόκληρη συζητώντας μὲ τὸν Πρωταγόρα, ἃν, κατὰ τὴν πιὸ σωστὴ λογική, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὑπαίτιος τοῦ δυστυχήματος τὸ ἀκόντιο ἢ ὁ ἀκοντιστῆς ἢ οἱ ἀθλοθέτες.

"Υστερ' ἀπὸ λίγον καιρὸ ὁ Ξάνθιππος πέθανε ἀπὸ τὴν ἐπιδημία.

ΚΕΦ. 36

Οἰκογενειακὰ
ἀτυχήματα
τοῦ Περικλῆ.
Ἡ εὐφυκία
του.

7 'Απέβαλε δὲ καὶ τὴν ἀδελφὴν δι Περικλῆς τότε καὶ τῶν κηδεστῶν
 8 καὶ φίλων τοὺς πλείστους καὶ χρησιμωτάτους πρὸς τὴν πολιτείαν. Οὐ
 μὴν ἀπεῖπεν οὐδὲ προῦδωκε τὸ φρόνημα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς
 ὑπὸ τῶν συμφορῶν, ἀλλ' οὐδὲ κλαίων οὕτε κηδεύων οὕτε πρὸς τάφῳ
 τινὸς ὥφθη τῶν ἀναγκαίων, πολὺ γε δὴ καὶ τὸν περίλοιπον αὐτοῦ
 9 τῶν γηγίσιων νίῶν ἀποβαλεῖν Πάραλον. Ἐπὶ τούτῳ δὲ καμφθείς,
 ἐπειρᾶτο μὲν ἔγκαιροτερεῖν τῷ ἥθει καὶ διαφυλάττειν τὸ μεγαλόφυ-
 χον, ἐπιφέρων δὲ τῷ νεκρῷ στέφανον ἡττήθη τοῦ πάθους πρὸς τὴν
 δύνιν, ὥστε κλαυθμόν τε ὅρξαι καὶ πλῆθος ἐκχέαι δακρύων, οὐδέποτε
 τοιοῦτον οὐδὲν ἐν τῷ λοιπῷ βίῳ πεποιηκώς.

ΚΕΦ. 37

1 Τῆς δὲ πόλεως πειρωμένης τῶν ἄλλων στρατηγῶν εἰς τὸν πό-
 λεμον καὶ φῆτόρων, οὐδεὶς βάρος ἔχων ίσόρροπον οὐδὲ ἀξίωμα πρὸς
 τοσαύτην ἔχέγγυον ἡγεμονίαν ἐφαίνετο· ποθούσης δὲ ἐκείνον καὶ κα-
 λούσης ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τὸ στρατῆγον, ἀθυμῶν καὶ κείμενος οἶκοι
 διὰ τὸ πένθος ὑπὲρ Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν ἄλλων ἐπείσθη φίλων προελ-
 θεῖν. Ἀπολογησαμένου δὲ τοῦ δήμου τὴν ἀγνωμοσύνην τὴν πρὸς
 αὐτόν, ὑποδεξάμενος αὐθὶς τὰ πράγματα καὶ στρατηγὸς αἰρεθείς,
 ἥτιστο λυθῆναι τὸν περὶ τῶν νόθων νόμον, διν αὐτὸς εἰσενηγόρχει
 πρότερον, ὡς μὴ παντάπασιν ἐρημίᾳ διαδοχῆς [τὸν οἶκον] ἐκλίποι
 3 τοῦνομα καὶ τὸ γένος. Εἶχε δὲ οὕτω τὰ περὶ τὸν νόμον. Ἀκμάζων δὲ
 Περικλῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ πρὸ πάνυ πολλῶν χρόνων καὶ παῖδας ἔχων
 ὥσπερ εἴδηται γηγίσιον, νόμον ἔγραψε, μόνους Ἀθηναίον εἶναι τοὺς
 4 ἐκ δυεῖν Ἀθηναίων γεγονότας. Ἐπεὶ δὲ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυ-
 πτίων δωρεὰς τῷ δήμῳ πέμψαντος τετρακισμυρίους πυρῶν μεδίμνους
 ἔδει διανέμεσθαι τοὺς πολίτας, πολλαὶ μὲν ἀνεφύνοντο δίκαι τοῖς νό-
 θοῖς ἐκ τοῦ γράμματος ἐκείνου τέως διαλανθάνουσι καὶ παρορωμένοις,
 πολλοὶ δὲ καὶ συκοφαντίμασι περιέπιπτον. Ἐπεράθησαν οὖν ἀλόντες

’Αλλὰ καὶ τὴν ἀδερφή του ἔχασε τότε ὁ Περικλῆς καὶ πάρα πολλούς συγγενεῖς καὶ φίλους, ποὺ ἦταν πολὺ χρήσιμοι στὴν πολιτική του. Καὶ ὅμως δὲν ἀπελπίστηκε καὶ δὲν ἤφησε νὰ λυγίσῃ ἀπὸ τὶς συμφορές τὸ φρόνημά του καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του. Καὶ ποτὲ δὲν τὸν εἶδε κανεὶς νὰ κλαίῃ οὔτε ὅταν συνόδευε τοὺς νεκροὺς οὔτε ὅταν πήγαινε στὸν τάφο κανενὸς ἀπὸ τοὺς δικούς του, ὥσπου τέλος ἔχασε καὶ τὸ παιδί του τὸν Πάραλο, τὸ μόνο ποὺ τοῦ εἶχε ἀπομείνει ἀπὸ τὰ γνήσια παιδιά του. Τότε λύγισε πιά. Προσπαθοῦσε νὰ συγκρατήσῃ τὸ συνηθισμένο γαλήνιο ὑφος του καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀξιοπρέπειά του, μά, ὅταν πλησίασε γιὰ νὰ ἀποθέσῃ πάνω στὸ νεκρὸ παιδί του ἐνα στεφάνι καὶ τὸ ἀντίκρισε, νικήθηκε ἀπὸ τὴ συμφορά: ζέσπασε σὲ λυγμούς καὶ ἔχυσε ἄφθονα δάκρυα, πράμα ποὺ δὲν εἶχε κάμει ποτὲ σὲ διῆ του τὴ ζωὴ ὡς τότε.

’Η πόλη ὅμως, ἀφοῦ δοκίμασε τοὺς ἄλλους στρατηγούς καὶ πολιτικούς γιὰ νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμο, εἶδε πῶς κανεὶς δὲν εἶχε ἀνάλογη βαρύτητα οὔτε κύρος ἵκανὸ νὰ δώσῃ τὴν ἐγγύηση ποὺ ἀπαιτοῦσε μιὰ τόσο μεγάλη ἔξουσία σ' ἐκεῖνες τὶς περιστάσεις. Γιὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἀποζητοῦσε τὸν Περικλῆ. Τὸν καλοῦσε πάλι· στὸ βῆμα καὶ στὴ στρατηγία. ’Αλλ’ αὐτὸς ἔμενε στὸ σπίτι του, καταθλιμμένος ἀπὸ τὸ πένθος του. Μόνον ὅταν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ οἱ ἄλλοι του φίλοι πῆγαν καὶ τὸν παρακάλεσαν, πείστηκε νὰ ἐμφανιστῇ. Καὶ, ἀφοῦ ὁ λαὸς ζήτησε συγγράμμη γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη ποὺ τοῦ ἔδειξε, δέχτηκε πάλι τὴν ἔξουσία καὶ ἐκλέχτηκε στρατηγός. Ἐπρότεινε τότε νὰ καταργηθῇ ὁ νόμος γιὰ τοὺς μὴ γνήσιους πολίτες (ποὺ ἀλλοτε αὐτὸς εἶχε προτείνει), γιὰ νὰ μὴ χαθῇ ὀλότελα τὸ δόνομα καὶ τὸ γένος του ἀπὸ ἔλειψη διαδοχῆς. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐφαρμογὴ αὐτοῦ τοῦ νόμου εἶναι καὶ τὰ ἀκόλουθα. ’Οταν ὁ Περικλῆς ἦταν στὴν ἀκμὴ τῆς πολιτικῆς του σταδιοδρομίας, πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, καὶ εἶχε παιδιά γνήσια, εἶχε προτείνει νόμο, νὰ θεωροῦνται γνήσιοι Ἀθηναῖοι ὅσοι ἔχουν γεννηθῆ καὶ ἀπὸ τοὺς δύο γονεῖς Ἀθηναῖούς. ’Οταν ὅμως διβασιλιάς τῶν Αἰγανοτίων ἔστειλε στὴν Ἀθήνα νὰ δωρεὰ σαράντα χιλιάδες μεδίμουνς σιτάρι καὶ ἐπρεπε νὰ μοιραστῇ στοὺς πολίτες, πολλὲς δίκες εἶχαν κινηθῆ ἐξαιτίας ἐκείνου τοῦ νόμου, γιατὶ πολλοὶ ἀμφισβητοῦσαν τὸ δικαίωμα τῆς διανομῆς στοὺς μὴ γνήσιους πολίτες, ποὺ ὡς τότε, ξέφευγαν καὶ ἔμεναν ἀπαρατήρητοι ἀρκετοὺς μάλιστα τοὺς συκο-

1 ΚΕΦ. 37

’Ανακληθῆ τοῦ Περικλῆ στὴ στρατηγία. ’Ο νόμος γιὰ τὸν γνήσιον Ἀθηναῖον.

δλίγω πεντακισχιλίων ἐλάττους, οἱ δὲ μείναντες ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ κριθέντες Ἀθηναῖοι μόνοι καὶ τετρακισχιλοὶ καὶ τεσσαράκοντα τὸ
 5 πλῆθος ἐξητάσθησαν. Ὁντος αὖ δεινοῦ τὸν κατὰ τοσούτων ἵσχυ-
 σαντα νόμον ὃντ' αὐτοῦ πάλιν λνθῆται τοῦ γράφαντος, ή παροῦσα δυ-
 στυχία τῷ Περικλεῖ περὶ τὸν οἶκον, ὃς δίκην τινὰ δεδωκότι τῆς ὑπε-
 ροφίας καὶ τῆς μεγαλανχίας ἐκείνης, ἐπέκλασε τοὺς Ἀθηναίους, καὶ
 δόξαντες αὐτὸν νεμεσητά τε παθεῖν ἀνθρωπίνων τε δεῖσθαι, συνεχώ-
 ρησαν ἀπογράψασθαι τὸν νόθον εἰς τοὺς φράτορας, δνομα θέμενον τὸ
 6 αὐτοῦ. Καὶ τοῦτον μὲν ὕστερον ἐν Ἀργιούσαις καταναυμαχήσαντα
 Πελοποννησίους ἀπέκτεινεν ὁ δῆμος μετὰ τῶν συστρατήγων.

ΚΕΦ. 38

- 1 Τότε δὲ τοῦ Περικλέους ἔοικεν ὁ λοιμὸς λαβέσθαι λαβὴν οὐκ
 ὅξειαν ὥσπερ ἄλλων οὐδὲ σύντονον, ἀλλὰ βληχρῷ τινι νόσῳ καὶ μῆκος
 ἐν ποικίλαις ἔχονσῃ μεταβολαῖς διαχρωμένην τὸ σῶμα σχολαίως καὶ
 2 ὑπερείπουσαν τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς. Ὁ γοῦν Θεόφραστος ἐν τοῖς
 Ἡθικοῖς διαπορήσας εἰ πρὸς τὰς τύχας τρέπεται τὰ ἥθη καὶ κινού-
 μενα τοῖς τῶν σωμάτων πάθεσιν ἐξίσταται τῆς ἀρετῆς, ιστόρηκεν
 δτι νοσῶν ὁ Περικλῆς ἐπισκοπονμένω τινὶ τῶν φίλων δείξειε περία-
 πτον ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῷ τραχήλῳ περιηρτημένον, ὃς σφόδρα κακῶς
 3 ἔχων δόπτε καὶ ταύτην ὑπομένοι τὴν ἀβελτεοίαν. Ἡδη δὲ πρὸς τῷ τε-
 λευτᾶν δντος αὐτοῦ, περικαθήμενοι τῶν πολιτῶν οἱ βέλτιστοι καὶ τῶν
 φίλων οἱ περιόντες λόγον ἐποιοῦντο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δυνάμεως,
 δση γένοιτο, καὶ τὰς πράξεις ἀγεμετροῦντο καὶ τῶν τροπαίων τὸ
 πλῆθος· ἐννέα γὰρ ἦν ἀ στρατηγῶν καὶ τικῶν ἔστησεν ὑπὲρ τῆς πό-
 4 λεως. Ταῦθ' ὡς οὐκέτι συνιέντος, ἀλλὰ καθηρημένου τὴν αἰσθησιν
 αὐτοῦ, διελέγοντο πρὸς ἄλλιήλους· δὲ πᾶσιν ἐτύγχανε τὸν προσε-
 σχηκώς, καὶ φθεγξάμενος εἰς μέσον ἔφη θαυμάζειν δτι ταῦτα μὲν

φαντοῦσαν πώς δὲν ἦταν γνήσιοι. Τότε, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, καταδικάστηκαν καὶ πουλήθηκαν ὡς δοῦλοι σχεδὸν πέντε χιλιάδες, ἐνῶ ἔκεῖνοι ποὺ ἔμειναν ὡς πολίτες καὶ θεωρήθηκαν γνήσιοι Ἀθηναῖοι βρέθηκαν δεκατέσσερεις χιλιάδες σαράντα.⁵ Ήταν λοιπὸν φοβερό, ὁ νόμος αὐτὸς ποὺ ἐφαρμόστηκε γιὰ τόσα ἄτομα, νὰ καταργηθῇ τώρα ἀπ' αὐτὸν τὸν ἔδιο ποὺ τὸν πρότεινε. Ἀλλὰ ἡ σημερινὴ οἰκογενειακὴ δυστυχία τοῦ Περικλῆ, ποὺ ἦταν σὰν τιμωρία γιὰ τὴν ὑπεροφία καὶ τὴν ἀλαζονεία του, συγκίνησε τοὺς Ἀθηναῖους. Ἐπειδὴ νόμισαν ὅτι ἀρκετὰ τιμωρήθηκε ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ τώρα εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ βρῇ τὴν ἐπιείκεια ποὺ ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ ἔδωσαν τὴν ἄδεια νὰ γράψῃ τὸ μὴ γνήσιο παιδί του στὸ μητρώο τῶν πολιτῶν καὶ νὰ τοῦ δώσῃ τὸ δόνομά του.

Καὶ αὐτὸν δόμως ἀγρύπτερα, ἀν καὶ νίκησε στὶς Ἀργινοῦσες τοὺς⁶ Πελοποννήσους στὴ ναυμαχία, οἱ Ἀθηναῖοι τὸν καταδίκασαν σὲ θάνατο μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους στρατηγούς.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ (Κεφ. 38 - 39)

Τότε φαίνεται πώς ἡ ἐπιδημία κτύπησε καὶ τὸν Περικλῆ. Ἡ αρρώστια δὲν παρουσίασε δέσυτητα καὶ δρμή, ὅπως σὲ ἄλλους.¹ Ήταν ἥπια, ἀλλὰ μακροχρόνια, εἶχε διάφορες φάσεις καὶ τοῦ ἔξαντλοῦσε σιγὰ σιγὰ τὸ σῶμα καὶ τοῦ ἐρείπωνε τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς. Ὁ Θεόδραστος στὰ « Ἡθικά » του, διερευνώντας ἀν οἱ χρακτῆρες τῶν ἀνθρώπων ἀλλάζουν ἀνάλογα μὲ δσα τοὺς παρουσιάζει κάθε φορὰ ἡ τύχη καὶ ἀν ἄλλοιωνωνται ἀπὸ τὰ πάθη τοῦ σώματος καὶ χάνουν τὴν ἀρετή τους, διηγεῖται ὅτι δὲ οἱ Περικλῆς, ὅταν ἦταν ἀρρωστος, ἔδειξε σὲ κάποιο φίλο του ποὺ ἤρθε νὰ τὸν δῆ ἔνα ψυλαχτὸ ποὺ τοῦ εἶχαν κρεμάσει οἱ γυναῖκες στὸ λαιμό, σὰ νὰ τοῦ ἔδινε νὰ καταλάβῃ σὲ ποιὰ σοβαρὴ κατάσταση βρίσκεται, ἀφοῦ ἀνέχεται καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀνοησία.

Ἐνῶ αὐτὸς πλησίαζε πιὰ στὸ θάνατο, καθισμένοι γύρω του οἱ ἐπισημότεροι πολίτες καὶ δσοι ἀπὸ τοὺς φίλους του εἶχαν ἐπιζήσει μιλοῦσαν γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ δύναμη ποὺ εἶχε καὶ ἀπαριθμοῦσαν τὶς πράξεις καὶ τὰ πολλά του τρόπαια² καὶ ἦταν ἐννιὰ τὰ τρόπαια ποὺ εἶχε στήσει ἀπὸ μέρος τῆς Ἀθήνας σὰ στρατηγὸς καὶ νικητής. Τὰ³ ἔλεγχαν αὐτὰ μεταξύ τους, μὲ τὴν ἰδέα πώς αὐτὸς εἶχε χάσει τὶς αἰσθήσεις του καὶ δὲν καταλάβαινε πιά. Καὶ δόμως ἔκεῖνος πρόσεχε σὲ ὅλα

ΚΕΦ. 38

Ο Περικλῆς προσβάλλεται ἀπὸ τὴν ἐπιδημία. Εγκάμιο τῶν ἀρετῶν του.

έπαινοῦσιν αὐτοῦ καὶ μημονεύοντας, ἀ καὶ πρὸς τύχης ἐστὶ κοινὰ καὶ γέγονεν ἥδη πολλοῖς στρατηγοῖς, τὸ δὲ κάλλιστον καὶ μέγιστον οὐ λέγοντας. « Οὐδεὶς γάρ », ἔφη, « δι’ ἐμὲ τῶν ὄντων Ἀθηναίων μέλαν ίμάτιον περιεβάλετο. »

- ΚΕΦ. 39**
- 1 Θαυμαστὸς οὖν ὁ ἀνὴρ οὐ μάνον τῆς ἐπιεικείας καὶ πρᾳότητος, ἦν ἐν πράγμασι πολλοῖς καὶ μεγάλαις ἀπεχθείαις διετήρησεν, ἀλλὰ καὶ τοῦ φρονήματος, εἰ τῶν αὐτοῦ καλῶν ἴγειτο βέλτιστον εἰναι τὸ μήτε φθόνῳ μήτε θιμῷ χαρίσασθαι μηδὲν ἀπὸ τηλικαύτης δυνάμεως,
 - 2 μηδὲν κρήσασθαι τινὶ τῶν ἐχθρῶν ὡς ἀνηκέστω. Καί μοι δοκεῖ τὴν μειρακιώδη καὶ σοβαρὰν ἐκείνην προσωνυμίαν ἐν τοῦτο ποιεῖν ἀνεπίφθονον καὶ πρέπουσαν, οὕτως εὐμενές ἦθος καὶ βίον ἐν ἐξονσίᾳ καθαρὸν καὶ ἀμίαντον Ὁλύμπιον προσαγορεύεσθαι, καθάπερ τὸ τῶν θεῶν γένος ἀξιοῦμεν αἴτιον μὲν ἀγαθῶν, ἀναίτιον δὲ κακῶν πεφυκός ἀρχειρ καὶ βασιλεύειν τῶν ὄντων, οὐχ ὕσπερ οἱ ποιηταὶ συνταράττοντες ἡμᾶς ἀμαθεστάταις δόξαις ἀλίσκονται τοῖς αὐτῶν μυθεύμασι, τὸν μὲν τόπον, ἐνῷ τοὺς θεοὺς κατοικεῖν λέγοντας, ἀσφαλὲς ἔδος καὶ ἀσάλευτον καλοῦντες, οὐ πνεύμασιν, οὐ νέφεσι χρώμενον, ἀλλ’ αἰθρίᾳ μαλακῇ καὶ φωτὶ καθαρωτάτῳ τὸν ἄπαντα χρόνον ὅμαλῶς περιλαμπόμενον, ὡς τοιαύτης τινὸς τῷ μακαρίῳ καὶ ἀθανάτῳ διαγωγῆς μάλιστα πρεπούσης, αὐτοὺς δὲ τοὺς θεοὺς ταραχῆς καὶ δυσμενείας καὶ ὁργῆς ἀλλιον τε μεστοὺς παθῶν ἀποφαίνοντες, οὐδὲ ἀνθρώποις τοῦν ἔχονται προσηκόντων. Άλλὰ ταῦτα μὲν ἵσως ἐτέρας δόξει πράγματείας εἰναι.

Τοῦ δὲ Περικλέος ταχεῖαν αἰσθησιν καὶ σαφῆ πόθον Ἀθηναίοις ἐνειργάζετο τὰ πράγματα. Καὶ γάρ οἱ ζῶντος βαρυνόμενοι

δια ἔλεγαν, τοὺς ἔκοψε τὴν δμιλία τους καὶ τοὺς εἶπε πῶς ἀπορεῖ γιατὶ ἐπαινοῦν καὶ μνημονεύουν τὰ ἔργα του ἔκεινα ποὺ καὶ ἡ τύχη βοήθησε νὰ γίνουν καὶ ποὺ ἔχουν κάμει ἥδη πολλοὶ στρατηγοί, δὲν ἀναφέρουν ὅμως τὸ καλύτερο καὶ τὸ σπουδαιότερο, διτὶ «Κανεὶς Ἀθηναῖος δὲ μαυροφόρεσε ἔξαιτίας του.»

Ἡταν, ἀλήθεια, θαυμαστὸς ἄνθρωπος, δχι μόνο γιὰ τὴ μετριοπάθεια καὶ τὴν πραότητα, ποὺ διατήρησε μέσα σὲ τόσο πολλές περιστάσεις καὶ σὲ τόσο μεγάλες ἔχθροτητες, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ φρονήματός του. Πίστευε πῶς τὸ καλύτερο ἀπ' ὅλα τὰ προτερήματά του εἶναι τὸ δτι, ἂν καὶ εἶχε τόσο μεγάλη δύναμη, ποτὲ δὲν παρασύρθηκε οὔτε ἀπὸ φθόνο οὔτε ἀπὸ θυμὸ καὶ ποτὲ δὲν ἀντίκρισε κανέναν ἀντίπαλό του σὰν ἔχθρο ἀσυμφίλιωτο. Καὶ νομίζω πῶς ἡ ἀλαζονικὴ καὶ 1 βαριὰ ἔκεινη προσωνυμία ποὺ τοῦ ἔδωσαν, δταν τὸν εἶπαν «Ολύμπιο», μόνο γιὰ τοῦτο εἶναι ἀποδεχτή καὶ σωστή, γιατὶ δόθηκε σὲ ἄνθρωπο ποὺ εἶχε τόσο ἡρεμο χαρακτήρα καὶ ἔζησε ζωὴ τόσο καθαρὴ καὶ ἀμίαντη παρ' ὅλη τὴ μεγάλη ἔξουσία ποὺ εἶχε στὰ χέρια του. Τὸ 2 ἔδιο πιστεύομε πῶς συμβαίνει καὶ στὸ γένος τῶν θεῶν. Πιστεύομε πῶς οἱ θεοὶ εἶναι αἰτιοὶ τοῦ καλοῦ καὶ δχι τοῦ κακοῦ καὶ γι' αὐτὸς εἶναι κύριοι καὶ βασιλεῖς τοῦ σύμπαντος. Δὲν πιστεύομε τὰ λόγια τῶν ποιητῶν ποὺ μᾶς ταράζουν μὲ τὶς τόσο ἀνόητες δοξασίες τους, δπως φαίνεται καθαρὰ στὰ ἔδια τους τὰ ποιήματα. Μᾶς λένε πολὺ σωστὰ δτι ὁ τόπος τῆς διαμονῆς τῶν θεῶν εἶναι ἔνα μέρος σταθερὸ καὶ ἀσάλευτο, ποὺ δὲν ἔχει ἀνέμους οὔτε νέφη, παρὰ καταυγάζεται αἰώνια καὶ ἀδιατάραχτα ἀπὸ καθαρὴ ἔαστερια καὶ λαμπρότατο φῶς, γιατὶ ἔνα τέτοιο εἶδος ζωῆς ἀρμόζει προπάντων σὲ μακάρια καὶ ἀθάνατα δντα· καὶ δμως αὐτοὺς τοὺς θεοὺς μᾶς τοὺς παρουσιάζουν γεμάτους ἀπὸ ταραχὴ καὶ μίσος καὶ δργὴ καὶ ἀπὸ ἄλλα ταπεινὰ πάθη, τοὺς δὲν ἀρμόζουν οὔτε σὲ ἀνθρώπους μυαλωμένους. 'Αλλ' αὐτὰ ἵσως 3 χουν τὴ θέση τους σὲ ἄλλους εἶδους πραγματεία.

"Οταν δὲ Περικλῆς πέθανε, τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν ἔκαμαν γρήγορα αἰσθητὴ στοὺς Ἀθηναίους τὴν ἔλλειψή του καὶ δλοι τὸν ἀποζητοῦσαν μὲ μεγάλο πόθο. 'Ακόμη καὶ δσοι αἰσθάνονταν βαριὰ τὴ δύναμή του, δσο ἔκεινος ζοῦσε, γιατὶ τοὺς ἐπισκίαζε, ἀμέσως μόλις αὐτὸς ἔλειψε καὶ δοκίμασαν ἄλλους πολιτικοὺς καὶ ἄλλους ἀρχηγούς, συμφωνοῦσαν δτι ποτὲ δὲν εἶχε φανῆ ἄλλος ἄνθρωπος μὲ χαρακτήρα

ΚΕΦ. 39

Χαρακτηρισμὸς τοῦ Περικλῆ. 'Ο θάνατός του. Τὰ ἐπακόλουθα.

τὴν δύναμιν ὡς ἀμάνυοσαν αὐτούς, εὐθὺς ἐκποδὼν γενομένου περιώμενοι ὅγτόφων καὶ δημαγωγῶν ἑτέρων, ἀνωμολογοῦντο μετωπί-
4 τερον ἐν ὅγκῳ καὶ σεμιρότερον ἐν πραότητι μήτ φῆται τρόπον. Ἡ δὲ
ἐπίθετος ἴσχυς ἔκεινη, μοναρχία λεγομένη καὶ τυραννίς πρότερον,
ἔφανη τότε σωτήριον ἔργα μα τῆς πολιτείας γενομένην· τοσαντή φθορὰ
καὶ πλῆθος ἐπέκειτο κακίας τοῖς πράγμασιν, ἣν ἔκεινος ἀσθενῆ καὶ
ταπεινῆν ποιῶν ἀπέκρουπτε καὶ κατεκάλυψεν ἀνήκεστον ἐν ἔξονσιᾳ
γενέσθαι.

πιὸ μετρημένο στὴν περηφάνια του καὶ πιὸ σεβαστὸ στὴν πραότητά του. Ἐλλὰ ἡ δύναμή του ἐκείνη ποὺ προκαλοῦσε τὸ φθόνο καὶ τὴν ἔλεγχον πρωτύτερα μοναρχία καὶ τυραννία, φάνηκε τότε πόσο σωτήριο στήριγμα ἦταν γιὰ τὴν πολιτεία. Τότε φάνηκε πόσο εἶχε εἰσχωρήσει στὴν πολιτικὴ ζωὴ ἡ διαφθορὰ καὶ πόσο μεγάλη φαυλότητα ὑπῆρχε, ποὺ ἐκεῖνος τὴν περιόδιζε καὶ τὴν ἐλάττωνε σὲ σημεῖο ποὺ νὰ εἶναι κρυμμένη, καὶ τὴν ἐμπόδιζε νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ νὰ μεταβληθῇ σὲ ἔξουσία, ποὺ τότε θὰ ἦταν ἀθεράπευτη.

Ἐπειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει.

Ἐπειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει.

Ἐπειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει. Στην περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει. Στην περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει.

Ἐπειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει. Επειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει. Επειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει. Επειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει. Επειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει. Επειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει. Επειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει.

Ἐπειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει. Επειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει. Επειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει. Επειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει. Επειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει.

Ἐπειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει. Επειδὴ τὸν αὐτὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει, οὐδὲν τὸν περιόδον τοῦ Περιστερού οὐδὲν περιέχει.

διερεύνεται γίνεται μέρους των πολιτισμών που αποτελούνται από μεταρρυθμίζοντα στοιχεία που διατίθενται σε μεταβαλλόμενη μορφή και σε πολλούς τρόπους επηρεάζονται από την ανθρώπινη στρατιωτική και πολιτική της χώρας. Τα πολιτισμικά στοιχεία της Ελλάδας, παρότι σημαντικά, διατίθενται σε μεταβαλλόμενη μορφή και σε πολλούς τρόπους επηρεάζονται από την ανθρώπινη στρατιωτική και πολιτική της χώρας.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

Σελ. 15 οδός ο πόλης μεταρρύθμισης και της ανάπτυξης της στην πόλη.

Κεφ. 3. 'Ακαμαντίδα φυλή, μία ἀπὸ τις δέκα φυλές τῆς 'Αττικῆς μετὰ τὴ μεταρρύθμιση τοῦ Κλεισθένη τὸ 507 π.Χ.

στὸ δῆμο τοῦ Χολαργοῦ, ποὺ ἀνῆκε στὴν 'Ακαμαντίδα φυλή. "Αγνωστη ἡ θέση τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ δήμου. "Ισως στὰ Β.Δ. τῆς 'Αττικῆς.

Ξάνθιππος, ὁ πατέρας τοῦ Περικλῆ. Νίκησε τὸν Πέρσες στὴ Μυκάλη (ποὺ εἶναι ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Σάμο) τὴν ἔδια μέρα ποὺ κέρδισε δὲ Παυσανίας τὴ νίκη στὶς Πλαταιές (479 π.Χ.).

ἡ 'Αγαρίστη, ἡ μητέρα τοῦ Περικλῆ, δὲν ἦταν ἐγγονὴ παρὰ ἀνεψιὰ τοῦ Κλεισθένη (κόρη τοῦ ἀδερφοῦ του 'Ιπποκράτη), δπως λέει δὲ 'Ηρόδοτος.

δ Κλεισθένης, ποὺ ἀνῆκε στὴν παλαιὰ καὶ ἀρχοντικὴ οἰκογένεια τῶν 'Αλκμεωνιδῶν. Αὔτὸς μὲ τὴ βοήθεια τῶν Σπαρτιατῶν κατόρθωσε νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ἔξουσία τῶν Πεισιστρατιδῶν στὴν 'Αθήνα (τὸ 510 π.Χ.). "Εδιώξε τὸν 'Ιππία, τὸ γιὸ τοῦ Πεισιστράτου, καὶ ἐγκαθίδρυσε τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα (τὸ 508 π.Χ.).

Κεφ. 4. Δάμων. 'Αθηναῖος μουσικὸς τοῦ 5 π.Χ. αἰ., ποὺ εἶχε φήμη ἀνθρώπου σοφοῦ καὶ ἐμπειροῦ στὴν πολιτική.—'Ο Πλούτ. προσέτει τὴ γραμματικὴ λεπτομέρεια ὅτι τὸ δνομα Δάμων προφέρεται μὲ βραχύχρονη τὴν πρώτη συλλαβή, δηλ. δπως προφέρομε καὶ ἔμεις σήμερα (Δά-μων), ἐνῶ ἂν ἦταν μακρόχρονη, θὰ προφερόταν Δαά-μων, γιατὶ οἱ ἀρχαῖοι τὸ μακρόχρονο φωνῆσεν τὸ πρόφεραν σὲ διπλάσιο χρόνο περίπου ἀπὸ δσο τὸ βραχύχρονο (ἀπὸ τὸ δαμάω, δαμάζω, καὶ ὅχι ἀπὸ τὸ δῆμος).

'Αριστοτέλης, ὁ μεγάλος φιλόσοφος ποὺ γεννήθηκε στὰ Στάγειρα τῆς Μακεδονίας τὸ 384 π.Χ., διδάσκαλος τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου, ἰδρυτῆς τῆς περιώνυμης φιλοσοφικῆς σχολῆς στὴν 'Αθήνα (τῆς « περιπατητικῆς »). Πέθανε τὸ 322 π.Χ. στὴ Χαλκίδα. "Εγράψε πολλὰ φιλοσοφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα.

ποὺ οἱ Πυθοκλείδης, ἀπὸ τὴ νῆσο Κέα, φιλόσοφος καὶ μουσικός.

Πλάτων ὁ κωμικός. "Εζησε τὸν 4 π.Χ. αἰ., (σύγχρονος τοῦ μεγάλου κωμικοῦ 'Αριστοφάνη). "Εγράψε πολλὲς κωμωδίες

ἀπὸ τις ὁποῖες σώζονται μόνο μερικὰ ἀποσπάσματα.

Χείρων ὁ κωμικὸς Πλάτων φαντάζεται ὅτι ὁ σοφὸς Κένταυρος Χείρων ποὺ δίδαξε τὸν Ἀχιλλέα, ἢταν δάσκαλος καὶ τοῦ Περικλῆ.

Σελ. 17

Ζήρων, ἀπὸ τὴν Ἐλέα τῆς Ν. Ἰταλίας, σπουδαῖος "Ελληνας φιλόσοφος τοῦ 5 π.Χ. αἰ., μαθητὴς τοῦ Παρμενίδη.

Παρομειόδης, ἔξοχος "Ελληνας φιλόσοφος τοῦ 5 π.Χ. αἰ. ἀπὸ τὴν Ἐλέα τῆς Ν. Ἰταλίας, ὃπου ὑπῆρχε ὄνομαστὴ σχολὴ φιλοσόφων ('Ελεατικὴ σχολὴ').

Τίμων ὁ Φλειάσιος (δηλ. ἀπὸ τῇ Φλειούντα, πόλη ΒΔ τῆς Νεμέας). "Εζησε κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 3. π.Χ. αἰ. καὶ ἔγραψε τραγῳδίες, σατυρικὰ δράματα καὶ ἔνα ἔμμετρο ἔργο ποὺ ἐπιγράφεται «Σίλλοι» (δηλ. σατυρικὰ ποιήματα), στὸ δόποιο σατυρίζε πολλοὺς φιλοσόφους σ' αὐτὸ σατυρίζει καὶ τὸ φιλόσοφο Ζήρωνα μὲ τοὺς στίχους ποὺ παραβέτει ἐδῶ ὁ Πλούτ.

διπλόγλωσσος, ἵκανὸς καὶ νὰ ὑποστηρίζῃ καὶ νὰ κατακρίνῃ μὲ ἐπιχειρήματα τὸ ἴδιο πράγμα.

Ἀραξαγόρας, μεγάλος φιλόσοφος γεννήθηκε στὶς Κλαζομενὲς τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 500 π.Χ., ἔζησε στὴν Ἀθήνα καὶ πέθανε στὴ Λάμψακο τὸ 428. "Εγραψε σύγγραμμα «Περὶ φύσεως», ὃπου ὑποστηρίζει ὅτι τὸ αἴτιο ποὺ κινεῖ ὅλα τὰ στοιχεῖα στὴ φύση εἶναι ὁ ἄπειρος «νοῦς».

Κεφ. 5. μετεωρολογικὴ ἐπιστήμη· ἐννοεῖ τὴν ἔξέταση τῶν οὐρανῶν σωμάτων καὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων.

Σελ. 19

Iων, λυρικὸς καὶ τραγικὸς ποιητὴς τοῦ 5. π.Χ. αἰ. ἀπὸ τὴ Χίο.

ἔνα σατυρικὸ μέρος· στοὺς ἀρχαίους δραματικοὺς διαγωνισμοὺς ἔπαιζαν τρεῖς τραγῳδίες μαζὶ (τριλόγια) καὶ στὸ τέλος ἔνα σατυρικὸ δράμα ποὺ ξεκούραζε κάπως τοὺς θεατὲς μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν Σατύρων, συνοδῶν τοῦ Διονύσου ποὺ εἶχαν εὔθυμη ἐμφάνιση. 'Ο Πλούτ. λέει ὅτι κατὰ τὴ γνώμη τοῦ "Ιωνα πρέπει καὶ ἡ

ἀρετὴ τῶν ἀνθρώπων νὰ ἔχῃ βέβαια τὴ σοβαρότητά της, ἀλλὰ νὰ ἐκδηλώνεται μὲ εὐχάριστο τρόπο.

Ζήνων, βλ. σημ. παραπάνω.

Κεφ. 6. μετεωρολογικὰ φαινόμενα· Βλ. παραπάνω μετεωρολογικὴ ἐπιστήμη.

Θουκυδίδης, γιὸς τοῦ Μελησία, ἀπὸ τὸ δῆμο Ἀλωπεκῆς, γαμπρὸς τοῦ Κίμωνα· αὐτὸς ἦταν πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Περικλῆ. Δὲν πρέπει νὰ κάνωμε σύγχυση τοῦ Θουκυδίδη αὐτοῦ μὲ τὸν ἱστορικὸ Θουκυδίδη. "Εἶησαν καὶ οἱ δύο τὴν ἤδη ἐποχήν.

Σελ. 21

ο δῆκος τῶν μετάλλινων δίσκων· οἱ ἀρχαῖοι μὲ τὸ χτύπημα μετάλλινων δίσκων ἔδιναν ὁρισμένα συνθήματα στὸ στρατό, σὲ ἀθλητικὲς ἀσκήσεις κτλ. Οἱ μάντεις ποὺ χρησιμοποιοῦσαν διάφορα μέσα, γιὰ νὰ προλέγουν τὰ μέλλοντα, ἔλεγχαν πώς καὶ ἀπὸ τὸν δῆκο τῶν μετάλλινων δίσκων μποροῦσαν νὰ προφητεύουν.

ἡλιακὰ ρολόγια (ἀρχ. γνώμονες), ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι γιὰ τὴ μέτρηση τῆς ὥρας. Σὲ μιὰν ἐπιφάνεια στηριζόταν ἕνας στυλίσκος (δείχτης) ποὺ ἡ σκιά του, δπως μετατοπίζεται ἀνάλογα μὲ τὴ θέση τοῦ ἡλίου, ἔδειχνε τὴν ὥρα. Καὶ ἡ σκιά αὐτὴ (κατὰ τὴ θέση, τὸ μέγεθος ἡ τὴν ἔνταση ποὺ εἶχε) ἦταν γιὰ τοὺς μάντεις σημαδί ἀπὸ τὸ ὄποιο ἔλεγχαν πώς μποροῦσαν νὰ προβλέψουν τὰ μέλλοντα.

Κεφ. 7. Πεισίστρατος, ὁ Ἀθηναῖος τύραννος (ἀρχοντας μὲ ἀπεριόριστα δικαιώματα) ποὺ κυβέρνησε τὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ 538 π.Χ. ὡς τὸ θάνατό του (527 π.Χ.).

οἱ πολὺ ἡλικιωμένοι· τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Περικλῆς ἦταν νέος, περίπου 20 ἔτῶν, δηλ. κατὰ τὸ 470 π.Χ., οἱ ἡλικιωμένοι ποὺ εἶχαν γνωρίσει τὸν Πεισίστρατο θὰ ἦταν περίπου ἑξηντάρηδες· αὐτοὶ ποὺ πρόφτασαν νὰ παρακολουθήσουν τὴ δράση του θὰ ἦταν ἀκόμη μεγαλύτεροι.

ὅταν δὲ Ἀριστείδης πέθανε, δηλ. τὸ 467 π.Χ.

καὶ δὲ Θεμιστοκλῆς ἐξοστρακίστηκε, δηλ. τὸ 471 π.Χ.

τὸν Κίμωνα τὸν ἀπασχολοῦσαν οἱ ἐκστρατεῖες· ἀπὸ τὸ 467 π.Χ. εἶχε ἀνατεθῆ στὸν Κίμωνα ἡ ἀρχηγία τοῦ στόλου ἐναντίον τῶν

Περσῶν νίκησε στὸν Εύρυμέδοντα τὸ 468 π.Χ. καὶ ἡ ἐκστρατεία του στὴ Θάσο ἔγινε τὸ 465.

φοβήθηκε μῆπως προκαλέσῃ τὴν ὑποφία ὅτι θέλει νὰ γίνη τύραννος, γιατὶ τότε θὰ τὸν ἔξοστράκιζαν· ἔτσι εἶχε ἔξοστρακιστῆ καὶ ὁ πατέρας του Ξάνθιππος τὸ 484 π.Χ.

Σελ. 23

πρὸς τὴν ἀγορά· ἀγορὰ λεγόταν κυρίως ὁ τόπος ὃπου συκεντρώνονταν οἱ πολίτες, συζητοῦσαν διάφορα ζητήματα τῆς πολιτείας, ἀγόρευαν οἱ ρήτορες κτλ. Περίφημη ἦταν στὴν Ἀθήνα ἡ ἀγορὰ τοῦ Κεραμεικοῦ, ποὺ εἶχε πολλὰ γλυπτά ἔργα.

τὴν ὥρα ποὺ θὰ ἀρχιζαν νὰ πίνουν τὸ δεῖπνο τῶν ἀρχαίων, δταν ὑπῆρχαν καλεσμένοι, τελείωνε μὲ « σπονδές », δηλ. ἔχυναν λίγο ἀνέρωτο κρασί (« ἀκρατον οἶνον ») πρὸς τιμὴ τῶν θεῶν· ἐπειτα ἀκολουθοῦσε ἡ οἰνοποσία (ὁ πότος ἡ συμπόσιο) μὲ νερωμένο κρασί καὶ ἀρχίζαν φαιδρές συζητήσεις, τραγούδια, χοροὶ κτλ.

δσο ἐκδηλώνεται περισσότερο· δηλ. κατὰ τὸν Πλούτ. ὁ ἀληθινὰ ἐνάρετος ἄνθρωπος πρέπει νὰ δείχνῃ τὴν ἀρετὴν στὶς κοινωνικές του σχέσεις καὶ νὰ μὴ μένῃ κλεισμένος στὸν ἑαυτό του, ὅπως ἔκανε δ Περικλῆς.

Κριτόλαος, ἀπὸ τὴ Λυκία τῆς Μ. Ἀσίας, φιλόσοφος τοῦ 2. π.Χ., ποὺ εἶχε πάρει μέρος σὲ μιὰν ἀποστολὴ στὴ Ρώμη καὶ ἔκαμε γνωστὴ στοὺς Ρωμαίους τὴν ἐλληνικὴ φιλοσοφία.

« Σαλαμινία », καὶ ἡ « Πάραλος » ἦταν τὰ δύο ιερὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, ποὺ ἀναλάβαιναν σπουδαῖες ἀποστολές. Πρόσεξε τὴν παρομοίωση τοῦ Περικλῆ μὲ τὴ « Σαλαμινία ».

δ Ἐφιάλτης, ποὺ εἶχε ἀναλάβει τὴν ἀρχηγία τῶν δημοκρατικῶν μετὰ τὸ Θεμιστοκλῆ καὶ περιόρισε τὰ δικαιώματα τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου.

ἀφθονο καὶ ἀνέρωτο κρασὶ ἐλευθερίας· μεταφορικὴ ἔκφραση (πῶς θὰ λέγαμε τὸ νόημα αὐτὸν μὲ κυριολεξία ;)

τὴν Εὔβοια τὴ δάγκωνε κτλ., μεταφορικὲς ποιητικὲς ἔκφρασεις, δηλ. πολεμοῦσε στὴν Εὔβοια (βλ. κεφ. 23, 3) καὶ καταπίεζε τὰ νησιά ποὺ ἀνῆκαν στὴν ἀθηναϊκὴ συμμαχία. « Αγνωστος ὁ ποιητὴς τῶν στίχων αὐτῶν.

Κεφ. 8. σὰν ἔνα μονυσικὸ δργανο κτλ. (παρομοίωση), δηλ. ὅπως

ένα έγχορδο μουσικό δργανο μὲ τὸ τέντωμα τῶν χορδῶν του δυναμώνει τὸν ἥχο του, ἔτσι καὶ ὁ Περικλῆς, ὅταν μιλοῦσε, χρησιμοποιοῦσε τὶς διδασκαλίες τοῦ Ἀναξαγόρα καὶ ἔδινε στὸ λόγο του περισσότερη δύναμη.

Σελ. 25

« βροντοῦσε καὶ ἀστραφτε »· ἔτσι λέει γιὰ τὸν Περικλῆ ὁ μεγάλος κωμικὸς ποιητὴς Ἀριστοφάνης στὴν κωμῳδία του ποὺ ἔχει τὸν τίτλο « Ἀχαρνεῖς ».

δ Θουκυδίδης, βλ. σημ. κεφ. 6. 'Ο ἀριστοκρατικὸς αὐτὸς πολιτικὸς διατηροῦσε φιλικὲς σχέσεις μὲ τὸν Ἀρχιδαμο, τὸ βασιλιὰ τῆς Σπάρτης (469 - 427 π.Χ.). Τὸ ἀριστοκρατικὸ κόμμα τῆς Ἀθήνας ἦταν πάντοτε φιλικὸ πρὸς τὴν Σπάρτη.

τὰ ψηφίσματά τουν μερικὰ ἀπὸ τὰ ψηφίσματα ποὺ πρότεινε ὁ Περικλῆς καὶ δέχτηκε ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἀναφέρονται παρακάτω στὰ κεφ. 10,4· 17,1· 20,2· 30,2 κτλ.

τὴν Αἴγινα· ἡ Αἴγινα ἦταν ἴσχυρὸς ἀντίπαλος γιὰ τοὺς Ἀθηναίους, γιατὶ παλαιότερα εἶχε τὰ πρωτεῖα τοῦ ἐμπορίου στὴν ἐλληνικὴ χερσόνησο καὶ στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ διεκδικοῦσε νὰ ξαναπάρῃ τὴν παλαιά της δύναμη. Γι' αὐτό, δπως βρισκόταν στὴν εἰσόδο τοῦ Σαρωνικοῦ, ἦταν μιὰ « τσίμπλα » στὰ μάτια τοῦ Πειραιᾶ (μεταφορικὴ ἔκφραση· πῶς θὰ λέγαμε στὴν κυριολεξία ;)

βλέπω τώρα καθαρὰ τὸν πόλεμο νὰ ἔρχεται τρέχοντας κτλ. προσωποποίηση τοῦ πολέμου.

Στησίμβροτος ἴστοριογράφος ἀπὸ τὴ Θάσο, σύγχρονος τοῦ Περικλῆ. "Ἐγραψε ἔνα ἔργο γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ, τὸν Περικλῆ καὶ τὸν πολιτικὸ Θουκυδίδη.

Σελ. 27

Κεφ. 9. κληρουχίες κτλ. Κληρουχίᾳ λεγόταν ἡ διανομὴ μὲ κλῆρο μιᾶς νικημένης χώρας σὲ ἄπορους πολίτες (κληρούχους)· οἱ κληρουχίες ὑπῆρχαν καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Περικλῆ, αὐτὸς ὅμως τὶς δργάνωσε πιὸ συστηματικὰ καὶ τὶς ἐφέρμοσε συγνότερα.

Θεωρικά, δηλ. τὰ χρήματα ποὺ ἔπαιρναν ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο οἱ ἄποροι πολίτες, γιὰ νὰ ἀγοράζουν εἰσιτήρια τοῦ θεάτρου σὲ μεγάλες γιορτές, ὡστε νὰ μὴ στεροῦνται καὶ αὐτοὶ τὶς πνευματι-

καὶς ψυχαγωγίες, ἀφοῦ ὅλα τὰ ἀγαθὰ πρέπει νὰ εἶναι κοινὰ γιὰ ὅλους τοὺς πολίτες σὲ μιὰν ἀληθινὴ δημοκρατία.

ἀποζημιώσεις· τέτοιες ἀποζημιώσεις ἔπαιρναν οἱ πολίτες γιὰ τὶς μέρες ποὺ ἤταν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀφήνουν τὴν ἐργασία τους, γιὰ νὰ λάβουν μέρος σὲ δημόσιες ὑπηρεσίες (στὰ δικαστήρια σὰ δικαστές, στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου ἢ στὸ στρατὸ).

Δαμωνίδης, ἵσως εἶναι ὁ Δάμων (κεφ. 4.1) ἀπὸ τὴν Οἴη, ποὺ εἶναι ἔνας ἀπὸ τοὺς δήμους τῆς Ἀττικῆς (λέγεται καὶ "Οα ἢ Οή ") . "Αγνωστο ποῦ ἀκριβῶς ἤταν. "Ισως πιὸ πέρα ἀπὸ τὸ σημερινὸ Δαφνί.

'Ἀριστοτέλης (βλ. σημ. κεφ. 4.)· τὰ ἀναφέρει αὐτὰ στὸ ἔργο του «'Αθηναίων Πολιτείᾳ ».

δὲν εἶχε κληροωθῆ· πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὸν Περικλῆ τὴν κυβερνητικὴ ἔξουσία τὴν εἶχαν οἱ 9 ἄρχοντες, δηλ. ἔνας « ἄρχων » (ποὺ λεγόταν καὶ ἐπώνυμος), ἔνας « πολέμαρχος », ἔνας « βασιλεὺς » (ποὺ εἶχε κυρίως ιερατικὰ καθήκοντα) καὶ 6 « θεσμοθέτες ». Τοὺς ἄρχοντες αὐτοὺς τοὺς ὅριζαν μὲ καῆρο ἀπὸ ἔναν κατάλογο ὑποψήφιών ἀπὸ τὶς 10 φυλές. Ἡ θητεία τῶν 9 ἄρχοντων διαρκοῦσε ἔνα χρόνο. Μετὰ τὴ λήξη τῆς θητείας τους, ἐν ὁ λαὸς ἐπιδοκίμαζε τὴ δράση τους, γίνονταν ἴσοβια μέλη τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου. μὲ μεσολάβηση τοῦ Ἐφιάλτη, βλ. σημ. κεφ. 7.

Σελ. 29

οἱ ἔξοστρακισμὸς τοῦ Κίμωνα ἔγινε τὸ 461 π.Χ.

Κεφ. 10. μὲ μεγάλο στρατὸ τὸ 457 π.Χ. οἱ Λακεδαιμόνιοι μὲ στρατὸ ἀπὸ 11500 ἀντρες μπῆκαν στὴν περιοχὴ τῆς Τανάγρας (ποὺ ἤταν ἀρχαία πόλη τῆς Α. Βοιωτίας, κοντὰ στὴν ἀριστερὴ ὅχθη τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ, στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς). Ἐναντίον τους παρατάχτηκαν 14000 Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ τελικῶς νίκησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι.

στὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς, δηλ. ἐκεῖ, στὴν περιοχὴ τῆς Τανάγρας.

στὶς δύο πόλεις. δηλ. τὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Σπάρτη.

'Ἐλπινίκη, ἀδερφὴ τοῦ Κίμωνα ἀπὸ ἄλλη μητέρα, ποὺ εἶχε ἀνακατευτῆ στὰ πολιτικά.

Σελ. 31

ὅταν αὐτὸς δικαζόταν· ἡ δίκη τοῦ Κίμωνα ἔγινε τὸ 463 π.Χ., ὅταν εἶχε ὑποτάξει τὴ Θάσο καὶ γύρισε στὴν Ἀθήνα· κατηγορήθηκε πῶς εἶχε δωροδοκηθῆ ἀπὸ τὸ βασιλιὰ τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρο Α', γιὰ νὰ μὴν πειράξῃ τὴ χώρα του.

'Ιδομενέας, ἀπὸ τὴ Λάμψακο (πόλη τῆς μικρασιατικῆς παραλίας τοῦ 'Ελλησπόντου). "Εζησε τὸν 3. π.Χ. αἱ., ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Ἐπικούρου καὶ ἔγραψε βιβλίο « Περὶ δημαγγαγῶν », που περιέχει πολλὲς ἀνεύθυνες διηγήσεις καὶ συκοφαντικὲς κακολογίες γιὰ διάφορα πολιτικὰ πρόσωπα.

ὅπως λέει ὁ Ἀριστοτέλης, στὸ ἔργο του Ἀθηναίων Πολιτείᾳ».

στὴν Κύπρο, ὁ Κίμων πέθανε, ὅταν πολιορκοῦσε τὸ Κίτιο τῆς Κύπρου τὸ 449 π.Χ., πολεμώντας τοὺς Πέρσες.

Κεφ. 11. Θούκνδίδης, ὁ πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Περικλῆ (βλ. σημ. κεφ. 6).

Σελ. 33

ἔμενε διαρκῶς μέσα στὴν πόλη, ἐνῶ ὁ προκάτοχός του ὁ Κίμων ἤταν ἀπασχολημένος σ' ἐκστρατεῖες τὸν περισσότερο καιρὸ (βλ. κεφ. 7,3).

ὅπως συμβαίνει σ' ἕνα σιδερένιο ἀντικείμενο, που ἔχει στὸ ἐσωτερικό του κάποιο ράγισμα κρυφὸ κτλ. παρομοίωση (ἀνάλυσε τὰ στοιχεῖα τῆς).

χαλάρωντε τὸ χαλινὸ ἀπὸ τὸ λαό, μεταφορικὴ ἔκφραση (σὲ ποιὰ περίπτωση χρησιμοποιεῖται κυριολεκτικὰ ἡ ἔκφραση αὐτή);

μὲ ἐνγενικὲς ἐνδιαποτήσεις, δηλ. μὲ ἐκδηλώσεις που εἶχαν καλλιτεχνικὸ περιεχόμενο, ίκανὲς νὰ ψυχαγωγήσουν τὸ λαό, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν μορφώσουν.

χίλιους κληρούχους, βλ. σημ. κεφ. 9 γιὰ τὶς κληρουχίες.

Χεροδόνησος, ἡ βόρεια ἡ εὐρωπαϊκὴ χερσόνησος τοῦ 'Ελλησπόντου. 'Εκεῖ ἔστειλε ὁ Περικλῆς τὸ 447 π.Χ. 1.000 ἑποίκους Ἀθηναίους.

οἱ Βισάλτες, θρακικὸς λαὸς κοντὰ στὸ Στρυμόνα.

ἡ Σύβαρη, πλούσια ἐλληνικὴ πόλη στὸν Ταραντικὸ κόλπο,

τὸ 510 π.Χ. καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς γειτονικούς Κροτωνιάτες καὶ τὸ 444 π.Χ. μὲ φροντίδα τοῦ Περικλῆ ἀνοικοδομήθηκε καὶ μετονομάστηκε « Θούριοι ».

Σελ. 35

Κεφ. 12. πῆρε ἀπὸ τὴν Δῆλο τὰ κοινὰ χρήματα κτλ. Οἱ συμμαχικὲς πόλεις ἔδιναν καθές χρόνο γιὰ τὴν κοινὴ σωτηρία καὶ γιὰ τὸν ἀγώνα ἐναντίον τῶν Περσῶν χρηματικὲς εἰσφορές. Τὰ ποσὰ αὐτὰ ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι ἤταν ὑποχρεωμένοι νὰ τὰ διαθέτουν γιὰ τὴν παρασκευὴ ἀξιόμαχου ναυτικοῦ, τὰ φύλαγαν στὴ Δῆλο οἱ λεγόμενοι 'Ελληνοταμίες. Ἀλλὰ τὸ 454 π.Χ. κατὰ πρόταση τοῦ Περικλῆ τὸ κοινὸ συμμαχικὸ ταμεῖο μεταφέρθηκε στὴν Ἀθήνα καὶ τὰ χρήματα ἔμεναν φυλαγμένα στὸν διπισθόδρομο τοῦ Παρθενώνα μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι ἔκει ἤταν πιὸ ἀσφαλισμένα.

χιλιοτάλαντους ναούς· δηλ. γιὰ τὸν καθένα δαπανήθηκαν χίλια τάλαντα. Γιὰ μερικὰ κτίσματα δαπανήθηκαν μεγαλύτερα ποσά· γιὰ τὰ Προπύλαια, λένε πώς χρειάστηκαν 2.000 τάλαντα καὶ γιὰ τὴν Παρθενώνα ἀκόμη περισσότερα.

Σελ. 37

ὅ ἐργατικὸς λαὸς κτλ. δηλ. οἱ θῆτες αὐτοί, ἐπειδὴ δὲν μποροῦσαν νὰ ἔχουν δόπλισμὸ οὔτε ἄλιγα, ὑπηρετοῦσαν μόνο ὡς « ψιλοί », δηλ. στρατιῶτες μὲ ἐλαφρὸ δόπλισμὸ (ἀκόντια, τόξα καὶ σφενδόνες, χωρὶς ἀσπίδα).

ἔβενος, σκληρότατο μαῦρο ἔύλο ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴ καὶ τὶς Ινδίες.

Κεφ. 13. ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα· εἶναι πράγματι ἀξιοθαύμαστο τὸ ὅτι τόσα ὑπέροχα κτίσματα ποὺ ἐλάμπουν τὴν Ἀθήνα, συντελέστηκαν σὲ τόσο σύντομο διάστημα, δηλ. κατὰ τὴν ἀκμὴ τῆς πολιτικῆς σταδιοδρομίας ἐνὸς μόνου ἀνθρώπου, τοῦ Περικλῆ. Αὐτὸς μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Φειδία καὶ τόσων ἄλλων καλλιτεχνῶν, ἔκαμε τὴν Ἀκρόπολη τὸ λαμπρότερο καλλιτεχνικὸ κέντρο τῶν αἰώνων. "Αν λάβῃ κανεὶς ὑπόψη του ὅτι μαζὶ μὲ τοὺς ἔξαιρετικοὺς αὐτοὺς καλλιτέχνες, τὴν ἔδιαν ἐποχὴν εἶχαν ἀναφανῆ οἱ μεγαλύτεροι φιλόσοφοι, συγγραφεῖς καὶ ποιητὲς ποὺ γνώρισε ὁ ἀρχαῖος κόσμος, μπορεῖ νὰ καταλάβῃ γιατὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ δύνομάστηκε « χρυσὸς αἰώ-

νας» καὶ γιατὶ ὡς σήμερα οἱ ἄνθρωποι μιλοῦν γιὰ τὸ «ἀρχαῖο ἐλληνικὸ θαῦμα».

Σελ. 41

ὁ Ζεύξης (ἀρχ. ὁ Ζεῦξις, τοῦ Ζεύξιδος), ὁ περιφημότερος ζωγράφος τῶν ἀρχαίων χρόνων· γεννήθηκε στὴν Ἡράκλεια τῆς Ἰταλίας, ἥρθε μετὰ τὸ 438 π.Χ. στὴν Ἀθήνα καὶ φιλοτέχνησε πολλὰ ἔργα, ποὺ δὲ διασώθηκαν. Χρησιμοποίησε στὶς εἰκόνες του τὴν φωτοσκιαση (δηλ. τὴν ἐναλλαγὴν φωτὸς καὶ σκιᾶς).

Ἀγάθαρχος, ἀπὸ τὴ Σάμο, ποὺ ἔζησε στὴν Ἀθήνα κατὰ τὸ διάστημα 460 - 430 π.Χ. καὶ φημίζεται ὡς σκηνογράφος.

τὴν ὁμορφιὰ τοῦ ἀρχαίου κτλ., δηλ. καθένα ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ εἶχε τὴν ὁμορφιὰ τοῦ κλασικοῦ ἔργου, σὰ νὰ εἶχε δοκιμαστῇ ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ εἶχε ἐπιβληθῆ, ἐνῶ μόλις τότε κατασκευάστηκε. (Πρόσεξε τὴν ἀντίθεση: τὴν ὁμορφιὰ τοῦ ἀρχαίου — τὴ δροσερότητα ἐνὸς πρόσφατου καὶ νέου ἔργου).

Φειδίας, ὁ μεγαλύτερος Ἀθηναῖος γλύπτης, καὶ ἀνδριαντοποιὸς (5. π.Χ. al.), ἀπὸ τοὺς κυριότερους συνεργάτες τοῦ Περικλῆ. Εἶχε τὴ γενικὴ ἐποπτεία τῶν ἔργων ποὺ ἔγιναν στὴν Ἀκρόπολη καὶ σὲ δῆτὴ τὴν Ἀττικὴ. Περίφημα ἔργα του εἶναι τὸ κολοσσιαῖο δρειχάλκινο ἄγαλμα τῆς «Προμάχου Ἀθηνᾶς», ποὺ εἶχε στηθῆ στὴν Ἀκρόπολη καὶ τὸ χρυσολεφάντινο ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς μέσα στὸν Παρθενώνα, στὸ σηκὸ τοῦ ναοῦ· ἐπίσης τὸ γρυσελέφάντινο ἄγαλμα τοῦ Διὸς στὴν Ὁλυμπία.

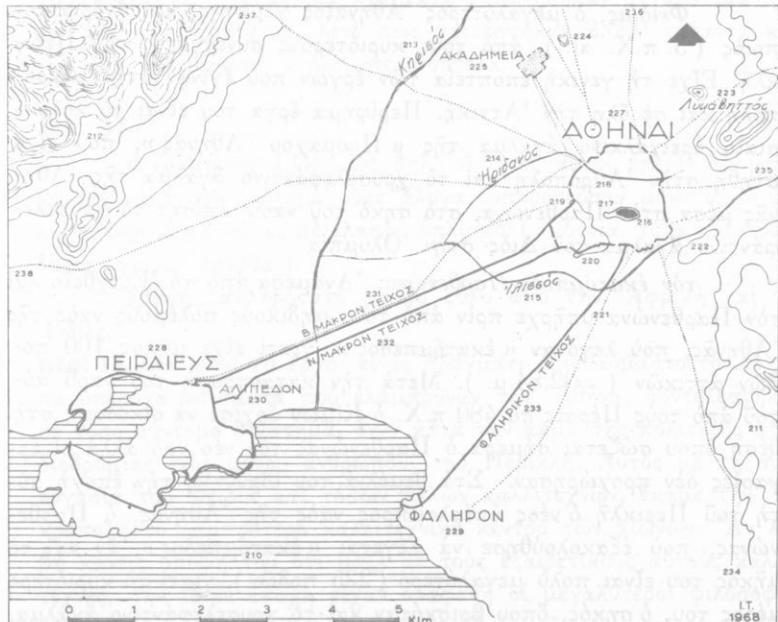
τὸν ἑκατόμπεδο Παρθενώνα. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ Ἐρεγθεῖο καὶ τὸν Παρθενώνα ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τοὺς μηδικοὺς πολέμους ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ποὺ λεγόταν «ἐκατόμπεδος», γιατὶ εἶχε μῆκος 100 ποδῶν ἀττικῶν (=32,84 μ.). Μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς Πέρσες τὸ 480 π.Χ. ὁ Κίμων ἀρχίσε νὰ οἰκοδομῇ στὴ θέση ὅπου σώζεται σήμερα ὁ Παρθενώνας τὸν νέο ναὸ ἀλλὰ οἱ ἔργασίες δὲν προχώρησαν. Στὰ θεμέλιά του ἰδρύθηκε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τοῦ Περικλῆ ὁ νέος ὑπέρλαμπρος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ Παρθενώνας, ποὺ ἔξακολούθησε νὰ λέγεται «ἐκατόμπεδος», ἀν καὶ τὸ μῆκος του εἶναι πολὺ μεγαλύτερο (225 ποδῶν), γιατὶ τὸ κυριότερο μέρος του, ὁ σηκός, ὅπου βρισκόταν καὶ τὸ χρυσελεφάντινο ἄγαλμα, εἶχε μῆκος 108 ποδῶν. Παρθενώνας λεγόταν στὴν ἀρχὴ μόνο τὸ

δυτικό τμῆμα, διάπισθόδομος. Ἀργότερα δύμας ἔτσι ὀνομάστηκε δόλος διανομής καὶ μὲ τὸ δόνομα αὐτὸν εἶναι γνωστὸς ὡς σήμερα.

Καλλικράτης, Ἀθηναῖος ἀρχιτέκτονας τοῦ 5. π.Χ. αἰ. Συνεργάστηκε μὲ τὸν Ἰκτίνο στὴν οἰκοδόμηση τοῦ Παρθενώνα. Λέγεται δὲ ὅτι αὐτὸς ἔδωσε τὰ σχέδια καὶ τοῦ μικροῦ, ἀλλὰ κομψοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης στὸ δυτικὸν ἄκρο τῆς Ἀκρόπολης. Ἐπίσης, διπλανὸς ἀναφέρει παρακάτω διάπισθόδομος Πλούτ., διάπισθόδομος Καλλικράτης ἐργάστηκε καὶ στὴν οἰκοδόμηση τῶν μακρῶν τειχῶν τῆς Ἀθήνας.

Ἰκτίνος, Ἑλληναῖος ἀρχιτέκτονας τοῦ 5. π.Χ. αἰ. Πιστεύεται δὲ ὅτι αὐτὸς ἔδωσε τὸ σχέδιο τοῦ Παρθενώνα, ποὺ τὸ ἐφάρμοσε διάπισθόδομος Καλλικράτης. Περίφημα ἔργα τοῦ Ἰκτίνου ήταν καὶ διάπισθόδομος οὐρανοποταμός τῆς Αἰγαίου θάλασσας, οὐρανοποταμός τῆς Φιγαλείας, καθὼς καὶ τὸ τελεστήριο στὴν Ἐλευσίνα.

τὸ τελεστήριο στὴν Ἐλευσίνα, ηταν ναὸς τῆς Δήμητρας ποὺ ὀνομάστηκε ἔτσι, γιατὶ σ' αὐτὸν γινόταν ἡ τέλεση, δηλ. ἡ μύηση τῶν πιστῶν ὀνομάζεται καὶ ἀνάκτορο, γιατὶ ηταν κατοικία τῆς

Τὸ μακρὸν τεῖχος

Δήμητρας. Τὸ σχέδιο τοῦ ναοῦ ἦταν ἔργο τοῦ Ἰκτίνου, τὸ ἐφάρμοσαν ὅμως οἱ ἀρχιτέκτονες Κόροιβος καὶ Μεταγένης.

ποὺ ὑψώνονται ἀπὸ τὸ ἔδαφος, δηλ. ἀπὸ τὸ στυλοβάτη.

μὲ τὰ ἐπιστύλια, δηλ. μὲ μαρμάρινα δοκάρια ποὺ τὰ τοποθέτησε ἐπάνω ἀπὸ τοὺς στύλους.

Ξυπέτη, δῆμος τῆς Κεκροπίδας φυλῆς.

διάζωμα· ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἐπιστύλιο τοποθετεῖται ἔνα τμῆμα στενόμακρο σὰ ζώνη ποὺ στολίζεται μὲ διάφορες γλυπτές παραστάσεις· αὐτὸ λέγεται διάζωμα.

καὶ τοὺς ἐπάνω στύλους· ἐπειὴ τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ναοῦ εἶχε μεγάλο ὄψος, στήθηκαν δύο σειρές ἀπὸ στύλους, ἡ μία ἐπάνω στὴν ἄλλη· ἔτσι ἐπάνω ἀπὸ τοὺς στύλους ποὺ ὑψώνονται ἀπὸ τὸ στυλοβάτη στήθηκαν οἱ ἐπάνω στύλοι, ποὺ ἐστήριζαν τὴν δροφή. Δηλαδὴ ἡ σειρὰ τοῦ συγκροτήματος τῶν στύλων ἦταν· οἱ στυλοβάτες, οἱ κάτω στύλοι, τὸ ἐπιστύλιο, τὸ διάζωμα καὶ ἐπάνω σ' αὐτὸ οἱ ἐπάνω στύλοι.

τὸ φεγγίτη στὴ στέγη τοῦ ἀνακτόρου (δηλ. τοῦ ναοῦ)· ἡ στέγη εἶχε ἔνα μεγάλο ἔνοιγμα (« ὅπαῖν »), γιὰ νὰ φωτίζεται ὁ ναός.

τὸ μαρού τεῖχος· δύο μακρὰ τείχη εἶχαν οἰκοδομηθῆ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κίμωνα· τὸ ἔνα ἀπ' αὐτὰ ἔνωντε τὸν περίβολο τῆς πόλης μὲ τὸ Φάληρο καὶ τὸ ἄλλο μὲ τὸν Πειραιά. Τώρα, μὲ πρόταση τοῦ Περικλῆ, οἰκοδομήθηκε ἔνα ἐνδιάμεσο, κοντά στὸ πειραιϊκὸ τεῖχος, ὥστε τὰ δύο αὐτὰ νὰ κλείνουν ὀλόγυρα τὸν Πειραιά. Τὸ ἄλλο τεῖχος, τὸ φαληρικό, ἀγρηστεύτηκε.

Κρατίνος, ἀρχαῖος κωμικὸς ποιητὴς τοῦ 5. π.Χ. αἰ. "Εγράψε 21 κωμαδίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες πολὺ λίγα ἀποσπάσματα σώζονται.

τὸ Ὀδεῖο, θέατρο κατάληλο γιὰ μουσικὴ στοὺς ΝΑ προποδες τῆς Ἀκρόπολης· τὸ χρησιμοποιοῦσαν στὴν ἀρχὴ γιὰ τοὺς μουσικοὺς ἀγώνες τῶν Παναθηναίων. Ἡταν ξύλινο κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος του καὶ πυρπολήθηκε τὸ 86 π.Χ., δταν ὁ Ρωμαῖος Σύλλας μὲ τὸ στρατό του εἶχε κυριέψει τὴν Ἀθήνα.

Σελ. 43

κατ' ἀπομίμηση τῆς σκηνῆς τοῦ βασιλιᾶ τῶν Περσῶν, δηλ. τῆς σκηνῆς ποὺ εἶχε στήσει ὁ Ερέξης τὸ 480 π.Χ., γιὰ νὰ παρακολουθῇ τὴ ναυμαχία στὴ Σαλαμίνα. Πιθανότερο ὅμως εἶναι ὅτι τὸ

΄Ωδεῖο εἶχε δροφὴ κωνικὴ γιὰ ἀκουστικοὺς λόγους.

δ σκινοκέφαλος Δίας, δηλ. ὁ Περικλῆς οἱ κωμικοὶ ποιητὲς τὸν δνόμασαν σκινοκέφαλο, γιατὶ εἶχε κεφάλι μαχρουλὸ σὰν τὴν ρίζα τοῦ σκίνου ποὺ εἶναι φυτὸ βολβόριζο σὰν τὸ κρεμμύδι.

τώρα πιὰ ποὺ γλίτωσε ἀπὸ τὸν ἔξοστρακισμόν ὁ Περικλῆς ξέφυγε ἀπὸ τὸν κίνδυνο νὰ ἔξοστρακιστῇ καὶ, ἀντίθετα, κατόρθωσε νὰ ἔξοστρακιστῇ ὁ ἀντίπαλός του ὁ Θουκυδίδης τὸ 443 π.Χ., τὴν ἐποχὴν ποὺ κατασκευάστηκε τὸ 'Ωδεῖο.

ἀθλοθέτης κάθε χρόνο διορίζονταν μὲ κλῆρο δέκα « ἀθλοθέτες », δηλ. Ἰδιαίτεροι ἄρχοντες, ποὺ εἶχαν ὡς ἔργο τους νὰ ἐποπτεύουν τοὺς διάφορους ἀγῶνες ποὺ γίνονταν κατὰ τὰ Παναθήναια. Λέγονται καὶ ἀγωνοθέτες.

τὰ Προπύλαια στὴν Ἀκρόπολη ἦταν ἡ ἐπιβλητικὴ πύλη καὶ τὰ παράπλευρα οἰκοδομήματα ποὺ χτίστηκαν κατὰ τὰ ἔτη 437-432 π.Χ. πάνω στὴ βάση ἀρχαιότερης πύλης. Χρησίμευαν ὡς εἰσόδος στὴν Ἀκρόπολη.

ἄγαλμα τῆς Ὑγείας Ἀθηνᾶς τὸ βάθρο τοῦ ἀγάλματος σώζεται μὲ τὴν ἐπιγραφή : « Οἱ Ἀθηναῖοι στὴν Ἀθηναία τὴν Ὑγεία. Τὸ κατασκεύασε ὁ Πύρρος Ἀθηναῖος ». Φαίνεται δμως πὼς τὸ ἄγαλμα αὐτὸ ἔγινε ἀργότερα, ὅταν ἐπαψε ἡ ἐπιδημία καὶ οἱ Ἀθηναῖοι θέλησαν νὰ δείξουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους στὴ θεά, ποὺ βοήθησε νὰ σταματήσῃ τὸ κακό.

τὸ χρυσό ἄγαλμα, δηλ.. τὸ χρυσελεφράντινο.

στὴ στήλη, ὅχι στὸ βάθρο τοῦ ἀγάλματος, παρὰ σὲ Ἰδιαίτερη στήλη.

Σελ. 45

Κεφ. 14. κατόρθωσε νὰ ἔξοστρακίσῃ τὸ Θουκυδίδη, βλ. σημ. παραπάνω στὴ φρ. τώρα ποὺ γλίτωσε ἀπὸ τὸν ἔξοστρακισμό.

Κεφ. 15. τῶν ὑποταγμένων λαῶν, ἐνν. στὴ Θράκη καὶ στὴν Καρία.

τῶν βασιλέων, ὅπως τοῦ βασιλιᾶ τῆς Αἰγύπτου Ψαμήτιχου, ποὺ εἶχε ἐπαναστατήσει ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ εἶχε φιλικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Ἀθηναίους.

τῶν δυναστῶν, ὅπως οἱ δυνάστες τῆς Καρίας ποὺ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κίμωνα εἶχαν ἔξαναγκαστῇ νὰ γίνουν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων.

σὰ μιὰ μονσικὴ ἀπαλὴ καὶ ἄτονη, ὅταν οἱ χορδὲς τῶν ὁργάνων εἰναι γαλαρωμένες.

Σελ. 47

τέντωνε τὰ λουριά, μεταφορικὴ ἔκφραση (πρβλ. καὶ τὴ φρ. χαλάρωνε τὸ χαλινό, σημ. κεφ. 11).

Κεφ. 16. νέονς Πεισιστρατίδες, δῆλ. φιλόδοξους τυράννους, ὅπως ἦταν οἱ γιοὶ τοῦ Πεισιστράτου Ἰππίας καὶ Ἰππαρχος.

Τηλεκλείδης, κωμικὸς ποιητὴς τοῦ 5. π.Χ. αἰ., λίγῳ νεώτερος ἀπὸ τὸν Κρατίνο. Στὶς κωμῳδίες του σατύριζε τὸν Περικλῆ καὶ ἄλλους συγχρόνους του. Ἀπ' αὐτὲς σώθηκαν ἀρκετὰ ἀποσπάσματα.

ἀπ' τὶς πόλεις τοὺς φόρους, δῆλ. τοὺς φόρους ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουν οἱ συμμαχικὲς πόλεις γιὰ τὴν κοινὴ ἀμυνα.

καὶ πετρόχτιστα τείχη, τὸ μακρὸ τεῖχος (βλ. σημ. κεφ. 13).

Σελ. 49

ἐπὶ σαράντα ὀλόκληρα χρόνια, δῆλ. ἀπὸ τὸ 469 - 429.

ἀνάμεσα ἀπὸ ἄντρες, ὅπως : ὁ Ἐφιάλτης,(βλ. σημ. κεφ. 7) ὁ Λεωκράτης, στρατηγὸς ποὺ ὑπόταξε τὴν Αἴγινα τὸ 458 π.Χ., ὁ Μυρωνίδης, ποὺ κέρδισε πολλὲς νίκες (τὸ 458 π.Χ. νίκησε τοὺς Κορινθίους στὴ Μεγαρίδα, τὸ 455 τοὺς Βοιωτούς κτλ.), ὁ Κίμων, βλ. σημ. σελ. 195, ὁ Τολμίδης στρατηγὸς ποὺ τὸ 455 π.Χ. ἔκκψε τὸν πολεμικὸ λιμένα τῶν Σπαρτιατῶν στὸ Γύθειο· ὁ Θουκυδίδης,(βλ. σημ. κεφ. 6).

μετὰ τὸν ἐξοστρακισμὸ τοῦ Θουκυδίδη, δῆλ. τὸ 443 π.Χ. δὲν ταίριαζαν μὲ τὴ σοφία τοῦ Ἀράξαγόρα,(βλ. σημ. κεφ. 4).

Σελ. 51

εἰλέτε σκεπάσει τὸ κεφάλι του· ὑπῆρχε συνήθεια νὰ σκεπάζουν τὸ κεφάλι ὅσοι περίμεναν τὸ θάνατο.

Σελ. 53

Κεφ. 17. μέσο τῆς Λοκρίδας, ἐνν. τῆς δυτικῆς.

Οἰταῖοι, οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ποὺ εἶναι κοντὰ στὸ ὄρος Οἴτη.

Κεφ. 18. Τολμίδης, Ἀθηναῖος στρατηγός, ποὺ ὁδήγησε τὸν Ἀθηναῖκὸ στόλο τὸ 455 π.Χ. στὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἔκαψε τὸν πολεμικὸ λιμένα τῶν Σπαρτιατῶν στὸ Γύθειον πέθανε στὴν Κορώνεια τὸ 447 π.Χ., ἐνῷ πολεμοῦσε μὲ τοὺς Βοιωτούς.

Σελ. 57

Κεφ. 19. Χερρόνησος, (βλ. σημ. κεφ. 11).

τὸν ἴσθμο, ἀνάμεσα στὸ Μέλανα κόλπο καὶ στὴν Προποντίδα.

οἱ Οἰνιάδες, λαὸς καὶ πόλη τῆς Ἀκαρνανίας, στὴ δεξιὰ δχθη τοῦ Ἀχελώου.

Σελ. 59

Κεφ. 20. Σινώπη, πόλη τῆς Μ. Ἀσίας στὴν παραλία τοῦ Εὔξείνου πόντου, ἀποικία τῶν Μιλησίων.

Λάμαγος, ὀνομαστὸς Ἀθηναῖος στρατηγός· κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο ἔλαβε μέρος μαζὶ μὲ τὸν Ἀλκιβιάδη καὶ τὸ Νικία στὴν ἐκστρατεία ποὺ ἐπιχείρησαν οἱ Ἀθηναῖοι στὴ Σικελία καὶ ἔπεσε στὶς Συρακοῦσες τὸ 414 π.Χ.

νὰ ἀρχίσουν πάλι τὶς ἐπιχειρήσεις στὴν Αἴγυπτο· οἱ προγούμενες ἐπιχειρήσεις στὴν Αἴγυπτο ἔγιναν τὸ 459 καὶ 449 π.Χ. δταν οἱ Ἀθηναῖοι θέλησαν νὰ τὴν ἀποσπάσουν ἀπὸ τοὺς Πέρσες, ἀλλὰ δὲν τὸ κατόρθωσαν.

Τυρρηνία (ἢ Ἐτρουρία), χώρα τῆς Ἰταλίας ποὺ ὅριζεται δυτικὰ ἀπὸ τὸ τυρρηνικὸ πέλαγος, ἀνατολικὰ ἀπὸ τὸν ποταμὸ Γίθερη, πρὸς Β. ἀπὸ τὰ Ἀπέννινα καὶ πρὸς Ν. ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Λατίου.

Καρχηδόνα, μεγάλη παραλιακὴ πόλη τῆς Β. Ἀφρικῆς στὴ γερσόνησο ποὺ εἶναι ἀπέναντι στὴ Σικελία. Ἰδρύθηκε τὸν 7. π.Χ. αι. ἀπὸ τοὺς Φοίνικες. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχαν προσπαθήσει πολλὲς φορὲς νὰ ὑποτάξουν τὶς ἐλληνικὲς ἀποικίες τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Κεφ. 21. Ἱερὸς πόλεμος· δι πόλεμος τῶν Φωκέων πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Δελφῶν δύναμάστηκε ἵερός, γιατὶ εἶχε αἰτία τὴ διοίκηση τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν (τὸ 448 π.Χ.). Τοὺς Φωκεῖς ὑποστήριζαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τοὺς Δελφούς οἱ Σπαρτιάτες·

τὸ δικαίωμα νὰ παίρνουν τὴ μαντεία πρῶτοι κτλ. Κανονικά, ὅταν πήγαιναν δύο ἢ περισσότεροι μαζὶ στὸ μαντεῖο, ἢ σειρὰ ὁρίζοταν μὲ κλῆρο· οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως ἀπόχτησαν τὸ δικαίωμα νὰ παίρνουν τὴ μαντεία πρῶτοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους (« προμαντεία », πρώτη μαντεία).

χάλκινος λόκος· ἔνα ἀπὸ τὰ ἀφιερώματα τῶν Δελφῶν ἦταν τὸ χάλκινο ἄγαλμα τοῦ λύκου, κοντὰ στὸ βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα. Τὸ εἶχαν ἀφιερώσει οἱ κάτοικοι τῶν Δελφῶν, γιατὶ, κατὰ τὴν παράδοση, ἔνας λύκος τοὺς εἶχε ὀδηγήσει νὰ βροῦν τοὺς θησαυροὺς ποὺ εἶχε κλέψει κάποιος ἀπὸ τὸ μαντεῖο καὶ τοὺς εἶγε κρύψει στὸν Παρνασσό.

Σελ. 61

Κεφ. 22. ἀποστάτησαν οἱ Εὐβοεῖς, τὸ 446 π.Χ., ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι νικήθηκαν στὴν Κορώνεια.

ποὺ ἦταν πολὺ νέος· Ο πατέρας τοῦ Πλειστώνακτα, ὁ Παυσανίας, πέθανε τὸ 467 π.Χ. Ἐπομένως αὐτὸς τὸ 446 θὰ ἦταν 20-21 ἔτῶν.

Γύλιππος, στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν· τὸ 414 π.Χ. πολέμησε καὶ νίκησε τοὺς Ἀθηναίους ποὺ εἶχαν πολιορκήσει τὶς Συρακοῦσες.

Κεφ. 23. Θεόφραστος, φιλόσοφος ἀπὸ τὴν Ἐρεσὸ τῆς Λέσβου (372 - 287 π.Χ.). Ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἀπὸ τὰ δύοϊα τὸ πιὸ ἀξιόλογο ἔχει τὸν τίτλο « Χαρακτῆρες ».

Σελ. 63

Ἴπποβότες, πλούσιοι γαιοκτήμονες τῆς Εύβοίας, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν πρώτη τάξη τῶν πολιτῶν. Αὐτοὺς τώρα (τὸ 446 - 445 π.Χ.) νικᾶ ὁ Περικλῆς καὶ τοὺς ἔξορίζει ἀπὸ τὴ Χαλκίδα.

Ἴστιαία (ἀρχ. Ἰστίαια ἢ Ἰστίαια), ἀρχαιότατη πόλη κατὰ τὰ βόρεια παράλια τῆς Εύβοίας.

Κεφ. 24. συμφωνία εἰρήνης. Τὸ 445 π.Χ. ἔγινε ἐνορκη συμφωνία εἰρήνης (ἀρχ. «σπονδαί») γιὰ 30 χρόνια. Ἡ συμφωνία ὅμως αὐτὴ κράτησε μόνο ὡς τὸ 431 π.Χ. ποὺ ἀρχισε ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος.

Κεφ. 25. Μίλητος, μεγάλη καὶ πλούσια πόλη στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, κοντὰ στὸ στόμιο τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ.

Προϊήνη, ἀρχαία πόλη τῆς Ἰωνίας, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν νῆσο Σάμο. Τὴν Πριήνη διεκδικοῦσαν ἡ Σάμος καὶ ἡ Μίλητος.

νὰ στείλονται ἀντιπροσώπους στὴν Ἀθήνα· οἱ Σάμιοι ἦταν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων καὶ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ λύνουν τὶς διαφορές τους στὴν Ἀθήνα.

στὴν Λῆμρο, δπου ὑπῆρχαν κληροῦχοι Ἀθηναῖοι (βλ. καὶ σημ. κεφ. 9 γιὰ τὶς κληρουχίες).

Πισσούθηνης, ἀνεψιδες τοῦ βασιλιᾶ τῶν Περσῶν, σατράπης τῶν Σάρδεων.

χρονσὰ περσικὰ νομίσματα, ποὺ ὀνομάζονταν δαρεικοὶ στατῆρες· ὁ δαρεικὸς ἴσοδυναμοῦσε πρὸς 20 ἀττικὲς δραχμὲς καὶ εἶχε στὴ μίᾳ ὅψῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Δαρείου τοῦ Α' καὶ στὴν ἄλλη διάφορα σχήματα.

Σελ. 65

ἡ Τραγία (συνήθως στὸν πληθ. οἱ Τραγίες), νησάκι πρὸς Ν. τῆς Σάμου (σήμερα λέγεται Σαμιοπούλα).

Κεφ. 26. πρὸς τὴν ἔξω θάλασσα, δῆλ. πρὸς τὸ τμῆμα τῆς Μεσογείου ποὺ εἶναι πρὸς Ν. τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Στησίμβροτος, βλ. σημ. κεφ. 8.

Μέλισσος, φιλόσοφος ἀπὸ τὴν Σάμο. Αὔτδς ἦταν στρατηγὸς τῶν Σαμίων κατὰ τὴν ἐκστρατεία ποὺ ἐπιχείρησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ 440 π.Χ. ἐναντίον τῆς Σάμου· ὁ Μέλισσος νίκησε τοὺς Ἀθηναίους, γιατὶ ἔλειπε ὁ Περικλῆς.

Ἄριστοτέλης, βλ. σημ..κεφ. 4.

Σελ. 67

Κεφ. 27. τὸ «ἄσπρο κουκί». στὴν ἀρχαίᾳ Ἀθήνα χρησιμοποιοῦσαν τὰ κουκιὰ ὡς κλήρους· σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωση, ἀνάμεσα στὰ

δικτώ κουκιά ἔβαζαν ἐνα ἀσπρό, που ἦταν τὸ « τυχερό », δηλ. κέρδιζε ἐκεῖνος ποὺ τοῦ τύχαινε κατὰ τὴν αλήρωση.

« ἄσπρη μέρα », δηλ. εὐχάριστη· μὲ αὐτὴ τὴ σημασία εἶναι συνθισμένη καὶ σήμερχ ἡ ἔκφραση: « μιὰν ἀσπρη μέρα δὲν εἶδε στὴ ζωὴ του », ποὺ λέγεται γιὰ κάποιον ποὺ ἔζησε βασινισμένος.

Ἐφορος, ιστοριογράφος ἀπὸ τὴν Κύμη τῆς Μ. Ἀσίας (405 - 330 π.Χ.). *Ἐγράψε* « Ἰστορίες », ποὺ ἀρχιζαν ἀπὸ τὴν κάθιδο τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ ἔφταναν ὡς τὰ γεγονότα τοῦ 340 π.Χ.

Ἀρτέμιον, μηχανικὸς ἀπὸ τὶς Κλαζομενές· λέγεται πῶς βρῆκε νέου εἴδους πολιορκητικὲς μηχανές.

Ἡρακλείδης, ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια τοῦ Πόντου, φιλόσοφος καὶ ιστορικὸς τοῦ 4. π.Χ. αἱ. *Ἐγράψε* πολλὰ ἔργα, ἀλλ' ἀπ' αὐτὰ σώζονται μόνο μερικὰ ἀποσπάσματα.

Ανακρέων, λυρικὸς ποιητὴς τοῦ 6. π.Χ., ἀπὸ τὴν Ιωνία τῆς Μ. Ἀσίας. *Οταν* ἡ πατρίδα του ὑποτάχτηκε στοὺς Πέρσες (τὸ 545 π.Χ.) ἐφυγε καὶ ἔζησε στὰ Ἀβδηρα τῆς Θράκης, στὴ Σάμο καὶ τέλος στὴν Ἀθήνα. *Ἀπὸ* τὰ ποιήματά του μόνο μερικὰ ἀποσπάσματα σώζονται.

Σελ. 69

Κεφ. 28. ἐπίσημη ταφὴ τῶν νεκρῶν. *Ὑπῆρχε* συνήθεια νὰ συγκεντρώνωνται τὰ λείψανα τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου καὶ νὰ γίνεται ἐπίσημη ταφὴ τους στὸν Κεραμεικό. Κατὰ τὴν τελετὴ ἐνας ὅμιλητής, ποὺ τὸν ὅριζε ἡ πόλη, ἐκφωνοῦσε τὸν « ἐπιτάφιο λόγο », δηλ. ἐγκωμίαζε τοὺς ἥρωες ποὺ ἔπεσαν γιὰ τὴν πατρίδα καὶ παρακινοῦσε τοὺς πολίτες νὰ μιμηθοῦν τὸ παράδειγμά τους. *Βλ.* καὶ κεφ. 8. 9.

Iων, τραγικὸς ποιητὴς ἀπὸ τὴ Χίο, ποὺ ἔζησε ἀρκετὸν καιρὸ στὴν Ἀθήνα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κίμωνα καὶ τοῦ Περικλῆ. *Ἐγράψε* τραγῳδίες, ποιήματα καὶ ἔνα βιβλίο μὲ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις.

Ἀγαμέμνων, ὁ ὅμηρικὸς βασιλιάς τῶν Μυκηνῶν, ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων στὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Τροίας, ποὺ κράτησε δέκα χρόνια.

Κεφ. 29. μετὰ τὰ γεγονότα αὐτά· πραγματικά, μεσολάβησαν 6 χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία τῆς Σάμου (440 - 439 π.Χ.) ὡς τὴν ἐπο-

χὴ αὐτὴ ποὺ ἡ Κέρκυρα ζητεῖ τὴ βοήθεια τῶν Ἀθηναίων γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν Κόρινθο (433 π.Χ.).

Σελ. 71

γιὰ νὰ ἔκτεθῇ ἀκόμη περισσότερο κτλ. Τὸ δτὶ ὁ Περικλῆς θέλησε νὰ στείλῃ τὸ γιὸ τοῦ Κίμωνα μὲ λίγα πλοῖα, ἐπίτηδες γιὰ νὰ μὴν κατορθώσῃ τίποτε τὸ ἀξιόλογο καὶ νὰ μειωθῇ, δὲν εἰναι σωστό. Ὁ Θουκυδίδης ποὺ ἔγραψε τὴν ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μὲ μεγάλη ἀμεροληψίᾳ δὲν ἀναφέρει τέτοια πρόθεση τοῦ Περικλῆ. Γράφει μάλιστα δτὶ μαζὶ μὲ τὸ γιὸ τοῦ Κίμωνα εἶχαν σταλθῆ καὶ δύο ἄλλοι στρατηγοί.

νόθοι, δηλ. μὴ γνήσιοι Ἀθηναῖοι· ἔτσι ἔλεγαν ἔκεινους ποὺ δὲν εἶχαν καὶ τοὺς δύο γονεῖς Ἀθηναίους. Τὰ δύνοματα τῶν παιδιῶν τοῦ Κίμωνα εἶχαν δοθῆ ἀπὸ τὶς πόλεις ποὺ αὐτὸς ἀντιπροσώπευε στὴν Ἀθήνα ὡς πρόξενος.

καὶ τοὺς δρκοὺς, δηλ. τὴν ἔνορκη συμφωνία εἰρήνης γιὰ 30 χρόνια (βλ. σημ. κεφ. 24. γιὰ τὴ συμφωνία εἰρήνης).

Ποτίδαια, ἀρχαία πόλη τῆς Χαλκιδικῆς, κοντά στὸν Ἰσθμὸ τῆς χερσονήσου τῆς Παλλήνης, στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο.

τὸ « μεγαρικὸ φήμισμα ». ἔτσι λεγόταν τὸ φήμισμα (ποὺ εἶχε ἐγκριθῆ κατὰ πρόταση τοῦ Περικλῆ), σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο οἱ Μεγαρεῖς, σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν, εἶχαν ἀποκλειστῆ ἀπὸ τὰ λιμάνια καὶ τὶς ἀγορὲς ποὺ ἦταν στὴν ἔξουσίᾳ τῶν Ἀθηναίων.

Σελ. 73

Κεφ. 30. τὰ « Ἱερὰ λιβάδια » (ἀρχ. ἡ « Ἱερὰ ὁργάς »), ἔκταση ἀνάμεσα στὴν Μεγαρίδα καὶ τὴν Ἀττική, ἀφιερωμένη στὴ θεὰ Δήμητρα καὶ τὴν Κόρη τῆς (τὴν Περσεφόνη)· ἡ ἔκταση αὐτὴ ἦταν γόνιμη, ἀλλὰ ἔμενε ἀκαλλιέργητη καὶ κανεὶς δὲν εἶχε δικαίωμα κατοῆς.

Θριάσιες πύλες· ἦταν ἡ ΒΔ πύλη τῆς Ἀθήνας, κοντά στὸν Κεραμεικό, ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν « Ἱερὰ ὁδὸν » ποὺ ὀδηγοῦσε στὸν κάμπο τῆς Ἐλευσίνας (« Θριάσιον πεδίον ») καὶ στὴν πόλη τῆς Ἐλευσίνας. Κατὰ τὸν 4. π.Χ. αἰ. ἡ πύλη αὐτὴ ἀντικαταστάθηκε μὲ δύο νέες πύλες, ποὺ ὀνομάστηκαν « Δίπυλον ».

Κεφ. 31. μᾶλλον ἀπὸ ὑπεροψίᾳ κτλ. Εἶναι ὀλότελα δίδικη ἡ κατη-

γορία αὐτή. Ὁ Περικλῆς στὴν περίπτωση ἐκείνη δὲν εἶχε κινηθῆ ὅτε ἀπὸ ὑπεροφίᾳ οὔτε ἀπὸ φιλοπόλεμη διάθεση. Ἐβλεπε πράγματι ὅτι ἡ ὑποχώρηση θὰ ἥταν ὁμολογία ἀδυναμίας καὶ θὰ ὁδηγοῦσε σὲ νέες ἀξιώσεις τῆς Σπάρτης καὶ σὲ νέες ὑποχωρήσεις τῆς Ἀθήνας, μὲν ἀποτέλεσμα τὴν ἐκμαδένιστη τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας.

Σελ. 75

Κεφ. 33. τὸ «κυλώνειον ἄγος». Ὄταν ἦταν στὴν Ἀθήνα ἐπώνυμος ἀρχοντας ὁ Μεγακλῆς (ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Ἀλκμεωνιδῶν), ὁ Κύλων ἐπιχείρησε νὰ γίνῃ τύραννος, ἀλλὰ τὸ κίνημά του δὲν πέτυχε (612 π.Χ.). Αὐτὸς τότε κατόρθωσε νὰ φύγῃ, οἱ ὀπαδοὶ του ὅμως θανατώθηκαν, ἀν καὶ εἶχαν παραδοθῆ μὲν ἔνορκη διαβεβαίωση, δὲν θὰ πειραχτοῦν. Ὄταν ἔπειτα ἔπεισε ἐπιδημία στὴν Ἀθήνα, πιστεύτηκε ὅτι ἦταν τιμωρία γιὰ τὸ ἔγκλημα (τὸ «κυλώνειον ἄγος») καὶ, γιὰ νὰ καθαριστῇ ἡ πόλη, ἐξορίστηκαν οἱ Ἀλκμεωνίδες. Ἀπὸ τὸ γένος αὐτῶν καταγόταν ἡ μητέρα τοῦ Περικλῆ Ἀγαρίστη.

Σελ. 77

εἰσβάλλον στὴν Ἀττική ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος μπῆκε στὴν Ἀττική τὴν ἀνοιξη τοῦ 431 π.Χ.

στὶς Ἀχαρνές, κοντά στὸ σημερινὸν Μενίδι.

ὅπως ἦνας καραβοκύρης κτλ. Πρόσεξε τὴν παρομοίωση καὶ ἀνάλυσε τὰ στοιχεῖα τῆς.

οἱ χοροὶ στὶς κωμῳδίες· ὅπως καὶ στὶς τραγῳδίες, σπουδαῖο μέρος πάίρνει ὁ χορὸς (ὅμιλος προσώπων) ποὺ τραγουδάει δρισμένα ἀσματα, ἀνάλογα μὲ τὴν ὑπόθεση. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ κωμικοὶ ποιητὲς μὲ τὰ τραγούδια τοῦ χοροῦ στὶς κωμῳδίες τους σατύριζαν τὸν Περικλῆ γιὰ τὴ φαινομενικὴ ἀδράνειά του. Τέτοιο τραγούδι εἶναι καὶ αὐτὸς ποὺ παραβέτει ὁ Πλούτ. παρακάτω.

Σελ. 79

Κλέων, περίφημος Ἀθηναῖος δημαγωγός ἀντιπολιτεύτηκε μὲ βιαιότητα τὸν Περικλῆ καὶ ὑπερίσχυσε μετὰ τὸ θάνατο ἐκείνου. Ἐπεισε στὴν Ἀμφίπολη, πολεμώντας τοὺς Σπαρτιάτες (424 π.Χ.).

Ἐομιππος, Ἀθηναῖος κωμικὸς ποιητής, παλαιότερος τοῦ

¹Αριστοφάνη. Οι στίχοι κύτοι λέγονται ἀναπαιστικοί, γιατὶ ἀπαρτίζονται ἀπὸ ἀνάπαιστους, δηλ. ἀπὸ τρισύλλαβα κομμάτια (πόδια), ποὺ τὸ καθένα ἔχει τις δύο πρῶτες συλλαβές ἄτονες καὶ τὴν τρίτην τονισμένη. ²Οἱ ἀνάπαιστοι στὴν ἀρχαίᾳ ποίηση εἶχε τις δύο πρῶτες συλλαβές βραχύχρονες καὶ τὴν τρίτην μακρόχρονη (υυ-).

οἱ σάτυροι, ἢσαν συνοδοὶ τοῦ Διονύσου. ³Όνομάζει τὸν Περικλῆ « βασιλιὰ τῶν σατύρων », γιατὶ αὐτὸι ἦταν φημισμένοι γιὰ τὴ δειλία καὶ μαλθακότητὰ τους.

σὰν τοῦ Τέλητα κύτὸς ἦταν κάποιος Ἀθηναῖος, ὁνομαστὸς γιὰ τὴ δειλία του.

σ' ἔχει δαγκώσει, δηλ. σ' ἔχει βάλει στόχῳ τῶν κατηγοριῶν ποὺ ἀπευθύνει μὲ δηκτικότητα ἐναντίον σου.

Κεφ. 34. ὡσπου τέλος οἱ Πελοποννήσιοι ἔγιναν ἀπὸ τὴν Ἀττική, τὸν Ἰούλιο τοῦ 431 π.Χ.

κληρουχίες, βλ. σημ. κεφ. 9.

ἡ θανατηφόρα ἐπιδημία, ὁ « λοιμός », ποὺ ἔπεισε στὴν Ἀθήνα τὸ δεύτερο ἔτος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου (430 π.Χ.) καὶ προξένησε μεγάλη φθορὰ στὸ στρατό. Κατὰ τὰ τρία χρόνια ποὺ κράτησε ἡ ἐπιδημία πέθαναν 4.400 ὀπλίτες καὶ 600 ἵππεις. ⁴Αλλὰ καὶ στὸν πληθυσμὸν ἦταν πολλὰ τὰ θανατηφόρα κρούσματα.

Σελ. 81

Κεφ. 35. ἔγινε ἔκλειψη ἡλίου· ἦταν μερικὴ ἔκλειψη καὶ ἔγινε στὶς 3 Αὔγουστου τοῦ 431 π.Χ.

Ἐπίδαυρος· τὴν ὀνομάζει « Ἱερή », γιατὶ ὁ τόπος ἦταν ἀφιερωμένος στὸν Ἀσκληπιό.

Σελ. 83

Ίδομενέας, βλ. σημ. κεφ. 10.

Θεόφραστος, βλ. σημ. κεφ. 23.

Ἡρακλείδης, βλ. σημ. κεφ. 27.

Κεφ. 36. ἀπὸ τὰ γνήσια παιδιά του τὰ παιδιά τοῦ Περικλῆ ἀπὸ τὴν πρώτη σύζυγό του (ποὺ τὸ ὄνομά της εἶναι ἄγνωστο), ὁ Ξάνθιππος καὶ ὁ Πάρσαλος, λογαριάζονται ως γνήσιοι πολίτες Ἀθηναίοι, γιατὶ εἶχαν καὶ τοὺς δύο γονεῖς Ἀθηναίους. ⁵Απὸ τὴ δεύτερη σύζυγό του, τὴν Ἀσπασία (ἀπὸ τὴ Μίλητο) ἀπόχτησε ἕνα γιό, ποὺ

όνομάστηκε καὶ αὐτὸς Περικλῆς ἀλλὰ αὐτὸς σύμφωνα μὲ τὸ νόμο δὲν μποροῦσε νὰ θεωρηθῇ ὡς γνήσιος Ἀθηναῖος, γιατὶ ἡ μητέρα του ἦταν ξένη.

ἀπὸ τὶς αὐστηρές οἰκονομίες τοῦ πατέρα του· γι' αὐτὲς ἔγινε λόγος στὸ κεφ. 16, 4 - 6.

ἀθλητὴς πεντάθλου, αὐτὸς ποὺ ἀγωνίζεται τὸ πένταθλο, δηλ. τοὺς πέντε ἔθλους (ἄλμα, δρόμο, δίσκο, ἀκόντιο καὶ πάλη).

Πρωταγόρας, σοφιστὴς ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα (485 - 415 π.Χ.), ποὺ εἶχε ἕρθει πολλὲς φορὲς στὴν Ἀθήνα.

ἀθλοθέτες (καὶ ἀγωνοθέτες), οἱ ἀρχοντες ποὺ εἶχαν ἔργο τους νὰ διευθύνουν τοὺς ἀγῶνες καὶ νὰ ἀνακηρύξτουν τοὺς νικητές.

Σελ. 85

ἀπὸ τὰ γνήσια παιδιά του, βλ. παραπάνω σημ.

Κεφ. 37. Ἀλκιβιάδης, ὁ ὄνομαστὸς Ἀθηναῖος στρατηγὸς (448 - 404 π.Χ.) εἶχε ἀπὸ τὴν μητέρα του συγγενικοὺς δεσμοὺς μὲ τὸν Πειρικλῆ. Ἀλλωστε αὐτὸν εἶχε κηδεμόνα στὰ παιδικά του χρόνια.

ἐκλέχτηκε στρατηγός, τὸ 429 π.Χ.

καὶ εἶχε παιδιὰ γνήσια, ἀπὸ τὴν πρώτη σύζυγό του, βλ. σημ. παραπάνω.

ὁ βασιλιὰς τῶν Αἰγανοπίτιων, ὁ Ψαμμήτιχος, τὸ 450 π.Χ. ἐστείλε στὴν Ἀθήνα ὡς δωρεὰ 40.000 μεδίμνους σιτάρι. Ὁ μέδιμνος ἦταν μέτρο χωρητικότητας γιὰ στερεὰ στὴν ἀρχαία Ἀθήνα καὶ ίσοδυναμεῖ περίπου πρὸς 52 σημερινὲς λίτρες.

Σελ. 87

καταδικάστηκαν καὶ πουλήθηκαν ὡς δοῦλοι· σύμφωνα μὲ τὸ νόμο αὐτοὺς ποὺ χρησιμοποιοῦσαν τὴν ἴδιότητα τοῦ Ἀθηναίου πολίτη, χωρὶς νὰ ἔχουν τέτοιο δικαίωμα, τοὺς πουλοῦσαν ὡς δούλους.

τὸ μὴ γνήσιο παιδί του, δηλ. τὸ παιδὶ ποὺ εἶχε ἀποχτήσει ἀπὸ τὴν Ἀσπασία καὶ στὸ δρόπο ἔδωσε τὸ ὄνομά του Περικλῆς. ἀργότερα, δηλ. τὸ 406 π.Χ. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι καταδίκασαν σὲ θάνατο τοὺς στρατηγοὺς ποὺ νίκησαν τὸ σπαρτιατικὸ στόλο στὶς Ἀργινοῦσες (νησάκια ἀνάμεσα στὴ Λέσβο καὶ τὰ μικρασιατικὰ παρά-

λια), γιατί δὲν μπόρεσαν νὰ περισυλλέξουν τοὺς νεκροὺς ἔξαιτίας τῆς θαλασσοταραχῆς. Μόνο δὲ Σωκράτης, ποὺ ἦταν πρόεδρος τῆς ἐκκλησίας, ἀντιτάχτηκε σ' αὐτὴ τὴν καταδίκη.

Κεφ. 38. ἡ ἐπιδημία χτύπησε καὶ τὸν Περικλῆ, τὸ φθινόρωπο τοῦ 429 π.Χ.

Θεόφραστος, βλ. σημ. σελ. 107. Τὸ σύγγραμμα «Ἡθικὰ» τοῦ Θεοφράστου δὲν ἔχει σωθῆ.

Σελ. 89

Κεφ. 39. δῆλοι τὸν ἀποζητοῦσαν μὲν μεγάλο πόθο. Ὁ θάνατος τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ δημιούργησε κενὸν ποὺ τὸ αἰσθάνθηκαν δῆλοι. Τότε οἱ φίλοι καὶ οἱ ἔχθροι του κατάλαβαν τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ποὺ ἐπὶ σαράντα χρόνια ἐργάστηκε ὅσο κανεὶς ἄλλος γιὰ τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἀθήνας καὶ μὲ τὸ ἔξαιρετικὸ πνεῦμα του ἐσφράγισε μιὰν ἐποχὴ ποὺ ὑπῆρξε ἡ λαμπρότερη περίοδος τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας.

Τὸ θέατρον της πόλεως τοῦ Περικλέους οἱ πολιτεῖαι τοῦ θεάτρου της ἁπάντης ἀνθεκούσης στὸν πόθον τοῦ θανάτου τοῦ Περικλέους εἶναι τὸ πιο σημαντικό τοῦ θεάτρου της ἀνθεκούσης στὸν πόθον τοῦ Περικλέους. Τὸ θέατρον της πόλεως τοῦ Περικλέους εἶναι τὸ πιο σημαντικό τοῦ θεάτρου της ἀνθεκούσης στὸν πόθον τοῦ Περικλέους.

Ἐν τῷ θέατρῳ της πόλεως τοῦ Περικλέους οἱ πολιτεῖαι τοῦ θεάτρου της ἀνθεκούσης στὸν πόθον τοῦ Περικλέους εἶναι τὸ πιο σημαντικό τοῦ θεάτρου της ἀνθεκούσης στὸν πόθον τοῦ Περικλέους.

Ἐν τῷ θέατρῳ της πόλεως τοῦ Περικλέους οἱ πολιτεῖαι τοῦ θεάτρου της ἀνθεκούσης στὸν πόθον τοῦ Περικλέους εἶναι τὸ πιο σημαντικό τοῦ θεάτρου της ἀνθεκούσης στὸν πόθον τοῦ Περικλέους.

ΕΚΔΟΣΙΣ Α. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ
ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ
Εξώφυλλο ΣΟΦΙΑΣ ΖΑΡΑΜΠΟΥΚΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΣ ΛΑΟΥ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
Επίκουρη Αντίτυπη Βιβλιοδεσίας της Δημόσιας Βιβλιοθήκης
Επίκουρη Αντίτυπη Βιβλιοδεσίας της Δημόσιας Βιβλιοθήκης
Επίκουρη Αντίτυπη Βιβλιοδεσίας της Δημόσιας Βιβλιοθήκης

Επίκουρη

Επίκουρη Αντίτυπη Βιβλιοδεσίας της Δημόσιας Βιβλιοθήκης
Επίκουρη Αντίτυπη Βιβλιοδεσίας της Δημόσιας Βιβλιοθήκης

024000018013

ΕΚΔΟΣΙΣ Δ', 1976 (IV) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 109.000 - ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2699/14-4-76

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ : ΚΟΥΣΕΝΤΟΣ - ΠΡΙΦΤΗΣ - ΔΑΒΕΡΩΝΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : ΟΚΤΩΡΑΤΟΣ - ΚΟΥΚΙΑΣ

Μηχανολόγικα από την Εθνική Εικονοληπτική Πλατφόρμα